





గ్రంథాలయం

శ్రీమదాంజనేయశాస్త్రి

శ్రీమదాంజనేయశాస్త్రి

## విషయానుక్రమణిక

సేవాంజలి — శ్రీ వేంకటపార్వతీస్వరకవులు —	...	...	ముఖపత్రము
క్షమాపణ — గీపాల సచ్చయ్యశాస్త్రిగారు —	...	...	ముఖపత్రము తరువాయి
విశ్వాసము — పటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు	...	...	...
లోకమున — శ్రీ శ్రీనివాసాచార్యులు	...	...	...
సంగీతవాద్యములు — సంగీత సుధాకరశాస్త్రిగారు	...	...	...
పాపము — ఆదిభాగ్య సోమనాథాచార్యులు	...	...	...
ఎవరు? — మిన్నకంటి గురునాథకవిగారు	...	...	...
రామాయణమునందలి వాగు లెవరు? — కాశీభట్ట ప్రహ్లాదయ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...
భక్తి — చల్లా సచ్చయ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...
ఉద్ధవుడు — విన్నకోట వేంకటరత్నశర్మగారు	...	...	...
హితబోధ — పారి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు	...	...	...
మేష్టరీకూడా ఒక ఉద్యోగమేనా! — భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారు	...	...	...
బాలకప్రార్థనము — వేమూరు సీతారామశాస్త్రిగారు	...	...	...
శాంతమ్మ సాధింపు — అప్పికట్ల సూర్యనారాయణమూర్తిగారు...	...	...	...
ఉపాధ్యాయులార! — అనిపెద్ది జగన్నాథశాస్త్రిగారు	...	...	...
కాకతాళీయము — చింతలపాటి వెంకటశ్రీరాములుగారు	...	...	...
మల్లికార్జునయము — పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు	...	...	...
రాజేశ్వరి — దశిక సూర్యప్రకాశరావుగారు	...	...	...
వలపువగలు — గరిమెల్లి సత్యనారాయణగారు	...	...	...
నా మిత్రుని జీవితచరిత్ర — కాపూరి వెంకటరామారావుగారు	...	...	...
పేదటిమి — [నిజుపేద]	...	...	...
వేంగీచాళుక్యులు — మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు	...	...	...
ప్రణయార్పణము, హృదయపరివర్తనము — పెమ్మరాజు లక్ష్మీకవిగారు	...	...	...

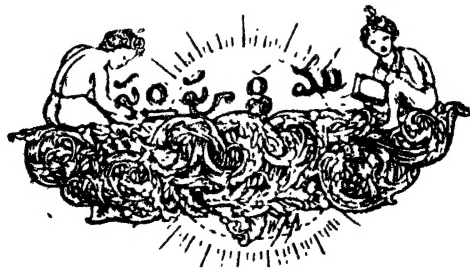
కర్ణాటకము—వేటూరి రామమూర్తిగారు	...	...	...	౧౦౦-౧౦౨
సనత్కుజాతీయము—కీ. శే. ఆకుండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౦౮-౧౧౧
జాడమతము—శ్రీ ప్రచారిణులు—శరణు రామస్వామిచౌదరిగారు	...	...	...	౧౧౨-౧౧౯
చిలుకా!—పి. రుక్మిణీబాయిమ్మగారు	...	...	...	౧౧౯-౧౨౦
శ్రీ స్థానం సరసింహారావుగారు—శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౨౧-౧౨౩
మిత్ర హితోపదేశము—ముగిపూడి వేంకటశర్మగారు	...	...	...	౧౨౩-౧౨౪
తేజోలేఖనము—వింజమూరి కృష్ణమాచార్యులుగారు	...	...	...	౧౨౫-౧౩౦
చింతిలకు—పెద్దిభట్ల పూర్ణశర్మగారు	...	...	...	౧౩౦
శ్రీనర్సమంగళేశ్వరశాస్త్రి—పదునెనిమిదవ శతాబ్దపు సంస్కృతకవి— నడిమింటి శతంజలిశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౩౧-౧౩౬
దూతీనివేదనము—న. చ. రఘునాథాచార్యులుగారు	...	...	...	౧౩౬-౧౩౮
దగ్ధపుస్తకభండాగారము—శ్రీరాముల సచ్చిదానందశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౩౯-౧౪౦
చిలునవ్వు—సాహిత్యసరస్వతి డి. యస్. శర్మగారు	...	...	...	౧౪౦
గ్రంథవిమర్శనము—పత్రికా విమర్శనము	...	...	...	౧౪౧-౧౪౨
ఆంధ్రసభలు—పలూరు, తీర్థానములు	...	...	...	౧౪౩-౧౪౪
సాభిప్రాయవిశేషములు	...	...	...	౧౪౫-౧౪౯
—వ్యాసరచయితలకు విజ్ఞప్తి	...	...	...	౧౫౦

## చిత్రములు

త్రినర్ణచిత్రములు:—భాగస్వాములు, వరూధినీ ప్రవరాఖ్యులు.

ఏకవర్ణ చిత్రములు:—తంజావూరు (కోట) లోని శిల్పచిత్రములు ౧౦; ఆంధ్రసభల

ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు, అధ్యక్షులు—పలూరు; చెన్నపుర రాజధాని నూతనమంత్రివర్గము; శ్రీ నెల్లూరు నాగరాజరావుగారు వారి శివాజీపాత్రము; బ్రహ్మసమాజ ప్రార్థనమందిరము, కాకినాడ, కీ. శే. ఎస్. రంగస్వామి అయ్యంగారు; ఇతరచిత్రములును.





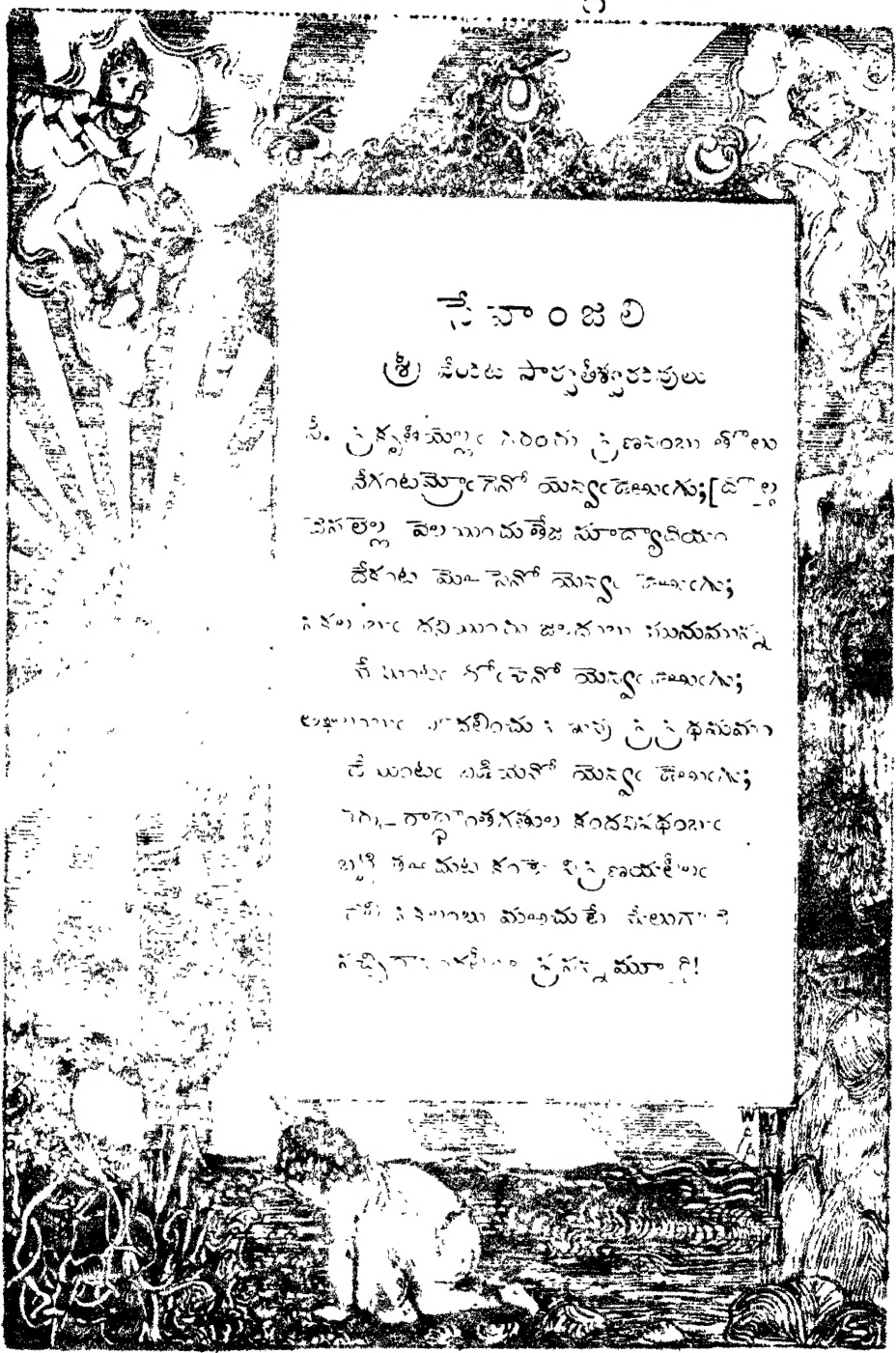


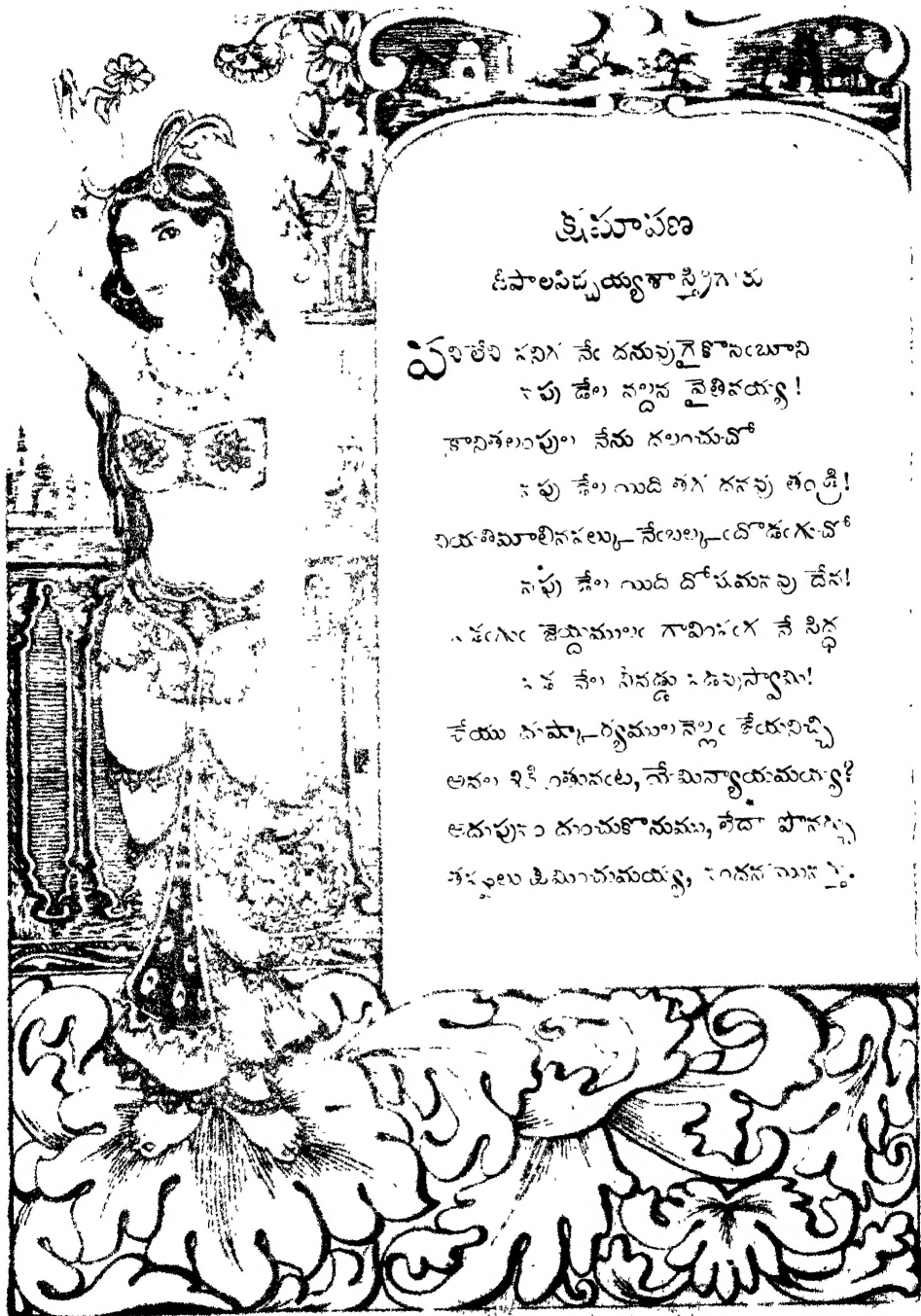


## నే హం జలి

శ్రీ పీట పార్వతీశ్వరపులు

సీ. ప్రకృతిమెల్లఁ గెరింగు ప్రణవంబు తోలు  
నేగటమ్రోగెనో యెవ్వఁడెఱుంగు; [ద్రొల్ల  
చెనల్లు పెలుముదతేజ సూద్యాదియొ  
దేకట మొసెనో యెవ్వఁ డెఱుంగు;  
నకలఁ బాద నలుముచు జుఁచుగా మునుమున్న  
నీ మూలఁ గోఁచెనో యెవ్వఁడెఱుంగు;  
అభిముఖుఁ డానలించు నీ శాస్త్ర ప్రప్రథమమా  
దే మంటు నడిమనో యెవ్వఁ డెఱుంగు;  
గర్భ-రాధాగర్భగతులు కందపవధంబుఁ  
బ్రోలి తలచుట కగతఁ బ్రణయఁజేయఁ  
దోసి నీ కలలు మఱచుట నేలుగాఁ జె  
నచ్చివాఁడెఱుంగు ప్రసన్నమూర్తి!





## క్రీమాపణ

ఓపాలపద్మయ్యకాస్త్రిగారు

పరితేలి నదిగ నే దనువుగైకొనెఁబూని

నపు డే నల్లన నైతివయ్య!

కానిశలుపు నేను దలచుచో

నపు కే నుది తగ ననవు తండ్రి!

నియతిమాలినవల్కు నేబల్కుదొడగుచో

నపు కే నుది దోచుమనవు దేన!

నడగు జెప్పిమూఁ గావించగ నే సిగ్గు

నడ నే ననడ్డు నెఱుఁగెను!

కేయు దహ్మార్థమునెల్ల కేయనిచ్చి

అనా శిశువునట, నేమిన్యాయమయ్య?

అదాపున దంచుకొనుము, లేదా పొనగ్గు

శిశులు పిమిచుమయ్య, నందనమున.

P. Satyanarayana .

Karavali 12-12-1941



చెన్న పట్టణము డిసెంబరు ౧౯౨౬ వరకు ఉంటుంది...

శ్రీ... 12-12-1941

సంపుటము 3

అక్షయ సంవత్సరము మాస్కరమాసము

సంఖ్య ౧౨

## వి శ్వా స ము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

రాక బందరు; కదియును రైలు మీద;  
జేరె నారైలు గుడివాడ స్టేషనుకును  
ఎక్కువారును దిగువారు లోక్కటంబు  
గూరుచుండిరి; నే నట్టై కూరుచుంటి.

ఏను గూర్చున్న పెట్టెలో నెడము గలదు;  
నలదనుచు నెక్కవచ్చెడువారి ద్రోచి  
నాదరిని గూరుచుండిన చొదరి యొక  
డరయు చుండె నిట్టటు నాగరకు కొఱకు.

కరకరని తెల్లవల్లులు గనుల జోడు  
జేతబెత్తము దాచిచి లేత వయస్సు

బ్రహ్మణుం డొక్క డెక్క నర్త మగుచోటు  
నారయుచు నుండె నపుడు ప్లాట్ఫారమునను.

అప్పుడు చొదరి యాతని  
చొప్పరిసెక, బిలిచె, నతడు జొత్తే నుండెక;  
గుప్పన వచ్చె లోనికి  
నుప్పరి యొక్కందు; ప్రక్క నొదికిలి నిలిచెక.

చాలగఁ జొలుగల దతఁ డేలాకాని  
కూరు చుండఁ డప్పుడు వానితీరు సూచి  
పాటయును మట్టితట్టయుఁ బాటఁ జూచి  
తొలఁగి పొమ్మని చొదరి తొందరించె...

మూల నోదిగి నిల్చుండు; దండాలు బాబు,  
ప్రక్కబండ్ల నన్నెవ్వరు నెక్కనీరు;  
తిరిగి తిరిగి వచ్చితి నంచు దేవురించు ...  
వాని నోదార్చి నేనిప్పు నాన యిడితి.

చే విసరి పిల్వఁ జొదరి; చేరె బ్రాహ్మ  
ణుండు; నాతని ప్రక్కఁ గూర్చుండె; నపుడు  
పెలి నిలిచి యొక్కవృద్ధుఁడు పలుకుచుండె  
నభ్యనుజ్ఞఁ గాంక్షించు చున్నట్లు లిట్టు.

ఇంట నిబ్బంది తీఱఁగానే స్వయముగ  
వెంటఁ గొనివచ్చి నే దిగవిడుతునోయి!  
చూడు నామాట యని వృద్ధఁ డాడుమాట  
వింటి; “మీ రల్లు మామలా?” యంటి నేను.

“ఒక్కతే బిడ్డ, కనులముం దుండుననుచుఁ  
బెండ్లి చేసితిఁ బూరుగూరి పిల్లవాని  
కీతనికి నిచ్చి; యుద్యోగరీతి చేత  
నీతఁ డన్యదేశములనే వసించు.”

అంచు నావృద్ధఁ డెదో నచియించుచుండె;  
నల్లని మొగము మటమట లాడుచుండె;  
అట్టితఱి బిట్టుమొఱుగుచు నరుగుదెంచె  
నుప్పరిని జేరఁగా నొక్క మూరఁగుక్క.

చూచి మూచూచి మునికాళ్ల లేచి యేచి  
తోడ నాడించుకొనుచు దుండుడుకు తోడఁ  
దన్న నాకఁగా నాలుకఁ దడవుకొనుచు  
ముక్కుచునుమూలుగుచున్న కుక్కఁజూచి.

ఉప్పరి మొగము పెడతెల్విఁ దెప్పతిల్లె;  
దలుపుఁ దెఱచి దానికి గోము నలువఁ దూచె;  
దుమికి దుమికి లోనికి నది దూకఁ జూచె;  
ధిక్కరించె జొదరి తల్పుఁ దెఱవకుండ.

మొఱుగుచునెయుండె గుక్క; చీదఱగొను  
నాగలేక కోపమున నానాగరకుఁడు [చును  
చేతికట్టతో నాకుక్కమూతిమీఁదఁ  
గొట్టె; నాయుప్పరినిజేడఁ దిట్టె మఱియు.

అంతలో గుఱ్ఱపుంబండి నమ్మగూఁతు  
లరుగుదెంచి రిద్దరు; వారి నరసినంత  
నల్లనిమొగముపయిఁ దెల్వి పెల్లివిరిసె;  
మామ దిగులొందె, వచ్చితీరేమి? యనియె.

అత్త పలికె దాళపుఁజెవిగుత్తి విడిచి  
వచ్చితి రటంచు నల్లతో; వగపు మఱపు  
మురుపు మెఱపించు చల్లుండు మోవి గఱచి  
కొనుచు జవరాలిమొగముఁ గన్గొనలఁ జూచె.

చుఱుకుచుఱుకుగా జవరాలు సూచె, జూచె  
మరలనాతఁడు, జవరాలు మరలఁ జూచె;  
చూపు చూపు పరస్పరసూక్ష్మభాషి  
తముల వివరించె వైద్యుత తంత్రులట్లు.

చూచుచుండిరి నలుపు రీవోద్య మపుడు;  
సూక్ష్మవేదనమ్మున మనస్సులు లగించె.  
కుక్కగోడును నుప్పరి బిక్కదేఁడు  
పెవరిమదికిని నెక్కనే యొక్క దయ్యె.

వాద్యమునకంటఁ జాతురి వ్యంగ్యమునకుఁ  
బ్రబలమనుమాట నాకట్లు స్పష్టమయ్యె  
వావిడిచి చేయుమొఱు జెవి వైచికొనక  
కన్నునన్న లే యెల్లరుఁ గాంచుకతన.

మామయులుకును, నల్లని మోముకులుకు  
తల్లి పయిపూతయును, గూఁతు జల్లిచేత,  
అగ్గిగల నెయ్యపురజూపు మేల్మీతపు  
లరయు చొక్కింత నే నబ్రమందు నంత.

రైలు కదలేడు వేళయ్యె; నాలుమగల  
జాలిచూపులు కన్నీళ్ల నోలలాడె;  
గుక్కమొఱు యెక్కువయ్యెను; బిక్కమొగము  
వెట్టి యుప్పరి గుండెపై గొట్టకొనియె.

చూచినాడ నే నీరెండుచోద్యములను;  
రెండుపాయలై మనసు వర్తిలె నాకు;  
ఈలమ్రోతయు, సంతలో రైలుకూత  
తోట్టు గల్గించె; రైలును దోస కదలె.

కదలి రైలు ప్లాట్ఫారము గడచినాగె;  
దల వెలికి జొన్చి యట్టె చూడ్కులు నిగుడ్చి  
యువకుఁ డుప్పరియును జూచుచుండి రొదిగి  
కూర్చియిల్లాలిజాడయు; గుక్కజాడ.

యువకుఁ డపుడు తన్ను నొంటిగ విడి దఃఖ  
పడుచుఁ దిరిగియేగు పడుచుఁ గనియెః  
ఉప్పరీడు తన్ను నొంటిగ విడిలేక  
గుక్కబట్టి వచ్చు కుక్క గనియె.

దూకుచుండ రైలు తొందరగా దాని  
తోడఁ గుక్కసూడ దూకుచుండె.  
రైలుబండి ప్రక్కఁ గాలాఁ కాకుక్క  
రాక మాకు నబ్బరంబుఁ గూర్చె.

అంతదాక వింత యైయున్న యువకుని  
లీల మాకు మదులఁ దూలిపోయెః  
అంతదాక రోత యైయున్న యుప్పరి  
గోల మాకు మదుల నోలగించె.

రోజు చిట్లు కుక్క సూజెళ్ల ప్లేషను  
దాక రైలువెంట దూకివచ్చె.  
ఎదిరిరైలు నప్పుడే బందరున నుండి  
చేరుకొనియె; బ్లాటుఫారమునకు.

ఉప్పరీడు రైలు తప్పించుకొని వెలి  
కరుగ నెఱుంగడయ్యె నిఱుకటమున;  
రైలువాండ్లు కుక్క రాసీక తఱిమిరి;  
నాకు సంత పూన్ని లేకపోయె.

ఎదిరి రైలులోన నేతెంచుచున్నట్టి  
మిత్రవిత్తితో నమలములను,  
అచటిరైలు కదలు సందాఁకఁ బనిలేని  
పనిని నేను గాలమును గడపితి.

ముందుగానె కదలె బందరు వచ్చు మా  
రైల్, హుటాహుటించి రాఁ దొడంగె;  
సంతదాకఁ గొంత యాయాసమును దీర్చు  
కొన్న కుక్క మరల వెన్నడించె.

కనుల నీరునించుఁ గనుఁగొంచు, నుప్పరీ  
డెచ్చరించు; గుక్క యెగిరి కొంచుఁ  
బైకిరాఁ బ్రయత్నపడు, గ్రిందఁబడు, గొంత  
దూరమగును, మరలఁ జేరుకొనును.

ఉప్పరీని నప్పు డోదార్చితిమి కుక్కఁ  
జూచుకొనఁగఁ జక్కఁ జోటాసంగి;  
చెప్పరోరి! కుక్కచొప్పును నీచొప్పు  
ననుచుఁ గనికరించి యడిగితిమి-ని.

ఒక్కకన్ను కుక్కప్రక్కకు, మఱియొక్క  
కన్ను మాదుప్రక్కకు న్నిగుడ్చి  
చెప్పదొడంగె నప్పు డుప్పరి తన పడు  
త్రిప్పు లల్లకుక్కమెప్పు లెల్ల.

“ఒప్పుకొంటిమి గుడివాడి యుద్దఁ గొంత  
మట్టిపని; చేయుచున్నాము; తట్ట పాట  
విడిచిపెట్టిన మాపాట గడవదండి;  
యువ్వరులమండి; లేదండి యువ్వగంజి.

ఇల్లులేదండి; పదిమంది పిల్లలండి;  
తల్లి గాలివానకు నేటివెల్లువ బడి  
నిరుడె చనిపోయెనండి; మాకరమమేమి  
చెప్పనండి; మీకెందు కీ చీదటండి!

పెద్దవానగాలి బెడవాడి బందరు  
దేశములను నిరుడు నాశపఱచుచు  
'తఱుగలేమి బాబూ! లీనీమ స్త్రీచ్చు  
గొట్టి పైకు నేల మట్టమయ్యె!

పడిగ వచ్చిపడిన బుడమేటి వెల్లువ  
జెల్లిపోయెనండి పిల్లతల్లి;  
అప్పుడండి, చావు దప్పుచెనండి, యీ  
దొడ్డుకుక్క నాకు బిడ్డలకును.

మనిసి బుద్ధికంటె మాదొడ్డు బుద్ధిండి;  
మనలదండి యెళుడు మమ్ము విడిచి;  
మిత బాబు, దీని విశ్వాస; మెన్నని  
చెప్పగలను దీని గొప్పనలు!

కొంఠ గోడులేక కొండ్రలలోన మే  
ముండగలమే దీని యండలేక;  
చివ్వుముచు లేచి ప్లడిచంపును  
బందినైన బ్రాచుబామునైన.

దానిగంజి ముందు, తర్వాత నాగంజి;  
నేను దాని వీడలేను, నన్ను  
నదియు వీడలేదు యిదనట; కాకుక్క  
ప్రాణమండి నాకు బాబూలార!

కూలిపబ్బు తెచ్చుకొందును బలవరు  
పెల్లి; నేను రాత్రి మల్లనత్తు;  
గంజినాకకైన గంట్రాక్ రెప్పటి  
కూలి నవ్వు డియో నాలిపెట్టె.

ఇచ్చునప్పుడైన దెచ్చిడు; దండుగ  
మంటిపనులు తనకు నింటికడను  
జేయవలెను; మీదనేయిచ్చు; నంనుకై  
తట్ట, పాట పెంటుబెట్టుకొంటి.

కుక్క జక్క బట్టుకొండని పిల్లల  
కప్పగించి దాని కందకుండ  
నక్కినచ్చి నేను తిక్కెట్టు కొనుకొంటి;  
నెట్టకేల కిచట నెక్కంగంటి.

ఎళుడు నన్ను విడిచి యెఱుగదు గావున  
గుట్టగాండ్ర దూసికొన్నదండి!  
వచ్చెనండి నన్ను బసిపట్టి; రైలొడ్డు  
దాకనైతి దాని గోకనైతి.

కొన్నతిక్కెట్టు చెడునని కొంతభయము,  
కోపగితురు మీరని కొంతభయము,  
కదలనీదయ్యె; నే రైలు వదలనైతి;  
జాలిమాలితి; నాకూలి కూలిపోను.

కుక్క నాకు నింక దక్కునా, మాతండ్రి!  
గుండెగిలి నేల గూలునేమొ?  
పైన మాపి నాదు ప్రాణంబయిన వేపి  
బట్టుకొందు గ్రింది తట్టు కుఱికి."

అను చాయుప్పరి కన్నీర్  
దొనదొన గాఱంగ నేల దూకంబోయెన్;  
బెనుపూన్ని నాప నేని  
ట్లనిచెప్పితి వాని కప్పు డాశ్వాసముగాఁ.

కుక్కకై ప్రాణములను బోగొట్టుకొనకు;  
నేలకుఱుకకు; నీ కుక్క నీకుదక్క  
నవలి స్తేషను రాగానె యదట నీకు  
గొని యొనంగుదా చిక్కెట్టు కుక్కకొఱకు

అంటి; బెట్టెలోని యందఱుఁ దత్కథ  
నాలకించి యెంతో జాలిగొనిరి.  
ఆది గనకుకొన్న చౌదరికన్నులు  
చెమ్మరించె, నీరు స్రుమ్మరించె.

కుక్కకు సీక్రు మఱురై  
లెక్క దిక్కెట్టుడబ్బు లే నిత్తును; ని  
కిక్కడ వీ రిత్తురు గద,  
కుక్కను నీవెంటఁ దోడుకొని పోగదరా!

అని యా చౌదరి మిగుల  
గనికరమునఁ బలికె; వాడుఁ గళవళ పడుచు  
గనుచుండఁ గుక్కరాకా;  
గనఁగా లేనైతిఁ గుక్క కప్తము వేను.

బడలెల్ల నురుగు గట్టెను;  
బడఁబాటుచునుండఁ వెనుకఁ బడుచుండఁనిక  
గడుదూర మైన నిటు పరు  
గిడఁజాల దటంచు దోచె నెల్లరమదికి.

చేర నున్నాము చిత్తరంప్రేష నిక  
నొక్కమెల్దూరమున నదియుండు నేమొ!  
కలదు రైలోరోడ్డు కడ్డమై కాల్యయొకటి  
దాని వంతెనపై రైలు దాటుచుండె.

కుక్క రైలుతో వంతెన నెక్కి దాటు  
జోటులేదయ్యె; రైలెల్ల దాటు దాక  
నిలువరాదయ్యె దానికి; నీట నుజికి  
యీది యీవలిదరి జేరుకోఁ దలంచె.

కావ్యలోనికి మఱుకుటఁ గంటి మేము;  
కుక్క యీవలియొడ్డున కెక్కుజాడ  
గానరాదయ్యె; రైల్వచ్చెఁ గొంతరంబు;  
గుక్కకొఱకని తిక్కెట్టుఁ గోరెటి నేను.

ఐదునిమిషములయ్యె; రాలేదు కుక్క;  
కూలె నాకొంప యని వాడు గోలపెట్టె;  
నిల్వలేడయ్యె రైలులో; గాల్వదరికి  
వెళ్లిచూతు ననెక; మాకు గాల్లు వణకె.

కొన్నతిక్కెట్టు నేనును, గొంతడబ్బు  
చౌదరియు నీయఁబో; గుక్క చచ్చె నేమొ  
నీటఁబడి; నాకు నివి యిక నేటి కనుచు  
దిగులుగుండెలతో వాడు దిగెను రైలు.

“దిగితి నిష్పడు; నే నిక దిగిననేమి;  
దిగక చచ్చిననే; మది తీజియుండు.  
ఆడ గుడివాడ నన్ను వెంటాడినపుడె  
రైలుదిగనైతి! నాకుక్కఁ గోలుపోతి!

కుక్క చచ్చెనేని కూలి నా కింకేల?  
కుక్కలేక రైలు నెక్కఁజాల!  
కుక్కనాకు దిక్కు: కుక్కకు నే దిక్కు!  
దక్కు నాకుఁ గుక్క కొక్కదిక్కు.

బాబులార! కుక్కతో బోదు నే” నంచు  
గుండెమీఁద బాదుకొంచు వాడు  
తట్ట పాటమాట తలపెట్టి కొకపెట్టి  
పరుగు వాటె గాల్వప్రక్క కపుడు.

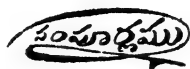
దూకె రైలుతో సుదూరము, గుండెల  
కధిక దుస్సహస్ర యాసమయ్యె.  
అట్టిదింక నీదు తెట్టులు? చలిసీటఁ  
బడినతోన గుండె పగిలెనేమొ?

పలికె దనకుఁ బ్రాణపద మని యా కుక్క  
చరియఁగల్గె నేమొ యాతఁ డచట?  
ఉసురుతోడ నున్నదో లేదో? యది యుండ  
కున్న వాని జీవ ముండఁగలదె?



నొచ్చుకొంటి నేను:— నూతెల్లలో వాని  
 దింపనైతి; గుక్కతిక్కైతైన  
 విలిచి యాయనైతి; “విప్రులు పశ్చిమ  
 బుద్ధు” లన్ననుడి సుబద్ధ మయ్యె.  
 తీగ నే గాల్వదరినైన లాగియున్న  
 నాగురైల్, కుక్కవానికి నబ్బియుండు.

కారణం బద్ధు నని గాడ్డు గారి కపుడు  
 వెలుచియుంటిని, దుది కొడు గఱచికొంటి.  
 తఱియయ్యె రైలు గదలెను  
 మఱి మామానుల మేము మనలితి, మైనన్  
 మఱపునకు రాదు, నామది  
 నెఱపుకొన్ గుక్కగాథ నిత్యస్ఫూర్తి.



## లో క యా త్ర

శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి [సాహితీనమితి]

[౧౯౨౪]

౧

నా య ప దు

లో కవికసన మాతృవీతా  
 లోకమున ఘటియించు రాధా

వల్లభా, కైకొమ్ము దాసుని  
 వందనం బిదిగో!

భక్తితో చిత్తమున నీడ  
 పంకజమ్ములు నిలిపి కరుణా  
 వీక్షణోత్సుకవృత్తి దాసుడు  
 వేచియున్నాడు!

తెల్ల వారుచు ప్రొద్దు గ్రుంకుచు  
 దినము లెన్నో గడచి పోయెను  
 గాని నీ కీదాసజనుపై  
 కరుణ రాదాయె!

కేశరేఖావ్యవగతము లై  
 కేవలము సుఖ మొందగా దగు

వాసరమ్ములు గడచుచున్నవి  
 వ్యర్థముగ నాథా!

యావనోత్తా లోర్ము లల్లిన  
 సంతకంతకు నణగుచున్నవి,  
 మంథరమ్ముగ దరియచున్నది  
 మరణయామవతి!

తొలగిపోయె మనోరథమ్ములు  
 దూరముగ, నిక నొక్కకోర్కొయె  
 వేచుచున్నది మానసమ్మును  
 విడువ కనిశంబున్.

వందనము గైకొమ్ము రాధా  
 వల్లభా, లోకైకనాథా,  
 దీను గాఢాన్వర్తనశీతల  
 దృష్టి గన్గొనవే!

# సంస్కృతవాఙ్మయమందలి గద్యకావ్యములు

విద్యాన సూరిగుచ్చి వీరభద్రుడుగారు

ప్రపంచమందలి భాషలన్నిటిలో సంస్కృతమే మిక్కిలి పురాతనమైయున్నది. అందువలననే మనలాక్షణికులెల్లరు “తల్లి సంస్కృత మెల్లభాషలకును” అని నుడివియున్నారు. భాషాతత్వశాస్త్రజ్ఞులగు పాశ్చాత్యులనయితము భాషలన్నిటిలో సంస్కృతమే ప్రాచీనమని నిశ్చయించి మాతృభాష సంస్కృతము గాదనియు, వీనికిన్నిటికిని మూలము మఱియొకటి యుండవలయుననియు నసందిగ్ధముగా వ్రాసియున్నారు. మాతృభాష, సంస్కృతమైనను, గాకపోయినను భాషలన్నిటిలోఁ బురాతనమైనదని యందఱు సంగీకరించినే యున్నారు. ఇట్టిసంస్కృతమే యనేక భాషల కనేకనూతనవిషయములలో నూర్ణము చూపియున్నది. వ్యాకరణాదిశాస్త్రములలో నీ సంస్కృతమున హిందువులు చేసినంతవరి శ్రమ యేభాషలో నెవరిచేత నితనఱకుఁ జేయఁబడియుండలేదు. వివిధశాస్త్రములలోను వివిధములగు గ్రంథములు లెక్కలేనన్ని యీ సంస్కృతమునఁ గలవు. ఇంతవాఙ్మయముగల యీ సంస్కృతమున గద్యకావ్యము లే డని మిదికన్న నెక్కువలేవనుట యెల్లవారికి నాశ్చర్యమును, విపాదమును గలిగించక మానదు.

బాణుడు తన హర్షచరిత్రములోఁ దనకుఁ పూర్వమున్న వచనకావ్యముల నీ క్రిందిశ్లోకములలోఁ బేర్కొనియున్నాడు.

కవీనా మగల ద్దశాన్తి  
నూనం వాసవదత్తనా;  
శక్త్యేష పాండుపుత్రాణాం  
గతయా కర్ణగోచరమ్.”

(వాసవదత్తచేఁ గర్ణగోచరమైన శక్తిచేతఁ బాండుపుత్రులకువలెఁ గవులకు గర్వభంగమైనది.)

“పదబంధోజ్జ్వలః హరి కృతవర్ణక్రమస్థితిః;  
భట్టారహరివంద్య గద్యబంధో నృపాయతే.”

(పదబంధోజ్జ్వలము, మనోహరము, కృతవర్ణక్రమస్థితియు నైన భట్టారహరి చంద్రుని గద్యసృజనము రా జనఁదగియున్నది.)

బాణుడు పేర్కొనిన గద్యబంధవాసవదత్తులును, బాణునికాదంబరీహర్ష చరిత్రములును, దండిదశకుమారచరిత్రమును, వామన బాణుని వేమభూపాలచరిత్రమును, ధనపాలుని తిలకమంజరియు ననునవిమాత్రమే మనకుఁ బ్రస్తుతము కన్పట్టుచున్నవి. క్రీస్తుశకము ఆఱవశతాబ్దముననున్న దండి తనకావ్యాదర్శములో

“గద్యంశవ్యం చ మిత్రం శత్రుః  
త్యాహు రార్యా క్షేత్రుర్విగమః.”

అని గద్యమునుగూడ నొక ప్రభేదముగా నంగీకరించి యుండుటచే నింతకుఁబూర్వమే కొన్ని గద్యకావ్యములు వ్రాయఁబడి యుండవలెనని యూహింపవలసి యున్నది. అవి కాలక్రమమున నశించియుండవచ్చును. కొన్ని నశించినను మొత్తముమీఁద నీ సంస్కృతవాఙ్మయమునఁ బదునేనుకంటె నెక్కుడు గద్యకావ్యములు వాయఁబడి యుండలేదని చెప్పవచ్చును. ఇంత వాఙ్మయముగల సంస్కృతమున నీ గద్యకావ్యములు నశించుటకుఁ గాని, తక్కువగా వ్రాయఁబడుటకుఁగాని ప్రబలములైన కారణములుండియుండవలయును.

సాహిత్యకలాపముల్లాస మనుచది యశల్పకల్పనాకుశలమును, సంతుష్టమును నైన మనసుయొక్క ప్రతిబింబమేకదా! మనుష్యున కానందము గల్గినపు డతఁడు తనభావమును స్వరము మధురమైనను గాకున్నను సంగీతరూపముగనే వెలిపుచ్చునటుల యందఱకును ననుభవసిద్ధమే. ఇట్లు శవభావము గానరూపముగా నచ్చుటకు ఁద్య మనుకూలమైనట్లు గద్య మనుకూలము గాదుగదా! అందువలననే యేభాషలోనైనను మొదలుఁ గవిత ఁదోరూపమున బయలు వెడలుట. సంగీతకల, సాహిత్యకల అను నీ రెండును సమానమైన యోగక్షేమములు గలవని ‘సంగీతం చ సాహిత్యం చ సరస్వత్యాస్తనద్వయ’ మ్మను సూక్తివలనఁ దెలియుచున్నది. కాఁబట్టి గానమునకు గద్య మనుకూలంపమిచే బ్రాచీనములైన

ఋగ్వేదాదులు పద్యరూపముననే వ్రాయఁబడినవి. మఱియు నాకాలమున లిఖి లేకపోవుటచే నేమి, జ్ఞాపకముచుకొన వీలగునను నుద్దేశముతో నేమి, యట్లు ఁదస్సులో విస్తారముగా గ్రంథములను మనపూర్వులు వ్రాసియుందురు. తరువాతను రానురాను ఁద్యకవితయే కవిత్యమనియు, గద్య కవిత కవిత్యముగాదనియు నను దురభిప్రాయము ప్రబలఁజొచ్చినది. ఇట్టి యభిప్రాయ ముండఁబట్టియే బాణుడు తన హర్షచరిత్రములో నీరీతిగా వ్రాసియున్నాఁడు:

“ఉచ్ఛ్వాసాంతే పృథివ్యాస్తే  
యేషాం వక్త్రే పదస్వతీః;

కథ మాఖ్యాయికాకారా

న తే వంద్యాః కవీశ్వరాః.”

(ఉచ్ఛ్వాసాంతమున నఖిన్నులును నవిచ్చిన్నప్రతిభ గలవారనునైన ఆఖ్యాయికాకారులగు కవీశ్వరు లెట్లు నంద్యులుగారు!)

గద్యలో వ్రాసినఁ దాము గవులముకామను. నుద్దేశము గలవా రగుటచే వ్యాఖ్యానములు, లక్షణగ్రంథములు మొదలగువాని నన్నిటిని మనపూర్వులు ఁదస్సులోనే వ్రాసియున్నారు. దానంజేసియే యిప్పుడు కొన్నిటికి రచయితల యభిప్రాయములు బోధపడకుండుటయు, నందువలన విఠరీతార్థములు తీయుట కవకాశములు గల్గుచుండుటయు, సగభవించుచున్నది. వచనములో వ్రాసిన న్నిట్టివిఠరీతార్థములు తీయుట కవకాశము గలుగదుగదా!

కొందఱిది దేశభాష గాదనియు, దేశభాష గానున్న పుడె గద్యరచనమున కావశ్యకత యున్నదనియు, నందువలన సంస్కృతమున

గద్యవైరళ్య మాశ్చర్యమును గలిగింపజాలదనియు నుడువుచున్నారు. మరియు వారు ప్రాకృతభాషనుండి పాణిన్యాదులచే సంస్కరింపబడినదగుటచేత సంస్కృతమని పేరువచ్చినదని యందురు. దానికి బలముగా వా రీక్రింది యుక్తులను జెప్పుచున్నారు.

“అష్టాదు ప్రాకృతమే దేశభాషగా నుండేడిది. ప్రకృతిసిద్ధమైన భాషగనుక ప్రాకృతమని పేరువచ్చినది. అందువలననే దీనికి దేశభేదమును బట్టి మాగధీ, మాహారాష్ట్రీ, శౌరసేనీ, పైశాచీ అను మొదలగు నామములుకూడఁ గలిగినవి. ఇట్లే మనప్రాచీనపండితులుకూడ నభిప్రాయపడి యున్నారు. “ప్రాక్-పూర్వం + కృతం = ప్రాకృతం, అనిగదా పుష్పత్వస్థము. అందువలననే ప్రాకృతము మొదటను, సంస్కృతము తరువాతను శాస్త్రకారులచే వ్రాయఁబడినది. పాణిన్యాదివైయాకరణులచే సంస్కరింపఁబడినది కాన సంస్కృత”మని నమిసాధువు చెప్పియున్నాడు. వైనవ్రాసినదానినిబట్టి సంస్కృతము దేశభాష కాదనియు నందువలన సంస్కృతసాహిత్యములో గద్యవైరళ్యము కలిగెననియు వైవారి యభిప్రాయమైయున్నది.

కాని యీయభిప్రాయము మిక్కిలిదుర్బలమైయున్నది. భాషయనఁ దమయభిప్రాయము నితరులకుఁ దెలియఁజేయు సాధనావిశేషమేకదా! ఈ సంస్కృత మెష్టాదును వ్యవహారమునందు లేనియెడల నిది యొకభాషయే కాజాలదు. అష్టాదపుడు వ్యవహారమునందు పయోగింపఁబడిన భాషారీతియే ఋగ్వేదము శ్లోకము, నుపనిషత్తులయందును మనకు లభ్య

మగుచున్నది. పాణిని సూత్రములలో “మూరాధూతే” అను మున్నగువానినిబట్టి యిది వ్యవహారమందుండెనని విశదమగుచున్నది. కాబట్టి యిది దేశభాష కాదనుట మహాసాహసము. మరియు వైవారు చెప్పిన ప్రాకృత సంస్కృత పదార్థనిర్వచనము సరికాదు. ప్రకృతి-సంస్కృతమనియు, దానినుండివచ్చినది ప్రాకృతమనియుఁ బూర్వపండితులయొక్కయు, నవీనులగు పాశ్చాత్యభాషా తత్త్వశాస్త్రజ్ఞులయొక్కయు నభిప్రాయమై యున్నది. గనుక గద్యవైరళ్యమునకుఁ బైవారు చెప్పినవి సరియైన కారణములు కాజాలవు.

మరియు ఛందోబద్ధమైన వాణి సంగీతముతోఁగూడి యొకచోట వైకల్యమున్నను సర్వాంగసుందరి చూచువారినివలె, సన్నివేశ విశేషముచే, చినువారి మనస్సు నాకర్షించును. భావాదులు లేకపోయినను గద్యకవిత్యమువలె ఛందోబద్ధకవిత్యము త్వరలో పెల్లడిగాదు. అందువలననే షడ్యరచనయం దానక్రిమిండుగానుండుట. కావ్యమార్గమున నడచువాఁడెవఁడు తనకు స్థాలిత్యము రానీయనిమార్గము నవలంబింపకుండును? అందఱును సుకరమును, సులభమును వైనమార్గమునే యవలంబింతురుగదా!

గద్యరచనమునకు స్వతస్సిద్ధము, నాకర్షకమునైన సౌందర్యములేదు. అయినను రసభావాది నిబద్ధము, సరసపదభూయిష్ఠమునైన గద్యకవిత్యము షడ్యకవిత్యముకన్న గూడఁ ద్వరగా సహృదయుల నాకర్షించును. ఇట్లపాఠములేని సహృదయుఁ డెవఁడు కాడంబో

రసము ననుభవించుచు నలసములైన పద్యము లనువలె నభిమానింపకుండుచు? 'కాదంబరీరస జ్ఞానామాహారోఽపి సరోచతే!' (కాదంబరీ రస జ్ఞాన కాహారముగూడ రుచింప) దను సూక్తిని బట్టి యంతకన్న నెక్కువగాఁగూడ నభిమానితురనియే యనవలసియున్నది. అయినను గద్యస్వప్తిప్రయత్నము మిక్కిలి యోర్పుతో ను, కష్టముతోను నెదుర్కొనవలసియున్నది. అందువలన గద్యరచనమునకు సంసిద్ధులగు వారు మిక్కిలియరుదుగా నుందురు. సులభమైనమార్గమును విడిచిపెట్టి కష్టసాధ్యమైన

మార్గము నెవరు నవలంబింపరుగదా! ఈపైయ భిప్రాయమునుబట్టి సంస్కృతవాఙ్మయములో గద్యకావ్యములు తక్కువగానున్నవని మన మూహింపవలసి యున్నది. ఇంతవఱకును సంస్కృత వాఙ్మయమున గద్యకావ్యములు తక్కువగానుండుటకుఁ గారణములుమాత్రమే విమర్శింపఁబడియున్నవి. మఱియొక వ్యాసమున వానియందుఁ బ్రజలకుఁగల యాదరణము, తైలి మొదలగువిషయములనుగూర్చి విమర్శింపఁబడును.



## ఎడఁ బాటు

[అదిపూడి సోమనాథరావు గారిచే ననువర్తింపఁబడినది]

నీవు ననువీడి చనఁగానె నిలయమెల్లఁ బ్రాణమెడలినకాయంబునగిది నుండె ఘోర శోకాంధకారానఁ గూలియుంట శూన్యముగఁ దోచె జగమెల్ల సుఖములెల్ల నకట, పూర్తిగ వృగ్యమై నట్టులుండె ఒంటిగా నన్ను మరణ మీయుర్విలోన ద్రోసినట్టులు నామదిఁ దోచుచుండె నెమ్మి నామదికంతయు నీవె కాన నీవు పోయిన నిక నాకు నిలుచునెది? కొద్దివైనను హాయిఁగాగూడి మనము మెలఁగిన దినమ్ములన్నియు స్మృతికి రాఁగ నశ్రుపూరితమైన నా యక్షులకును నెచటఁజూచిన దుఃఖమున్ హెచ్చుజేయు గ్రొత్తదాఘాతకష్టమే గోచరించె.

ఇంపుగాను మనము పఠియించినట్టి యెలమిఁ గ్రొత్తగ నీవు నాకిసిన యట్టి రమ్యమైనట్టి పుస్తకరత్నమదిగా!

అరయ నెటఁజూడ నీప్రియమైన పనియొ, మంచిమాటయొ, చూపంబుఁగాంచి నేడు విడువని నిరాశలోఁబడి వేఁగునన్నుఁ గటకటా వెక్కిరించిన కరణిఁదోచె.

కడఁగి మనుజుండు గాంచు సుఖంబు తెల్లఁ గంటి నీతోడఁ గాలమున్ గడపినపుడు చనిన నీ వింక నాకు నాదినములిపుడు తెగని చుట్టగఁజుట్టిన వగపుచేతఁ భీకరాకృతి దాల్చె నీవిధిని నేడు.

—ఎల్లా హీల్వర్ విల్ కాత్సు.



మిన్నికంటి గురునాథకవి గారు

చూపెదురాక, నీ నెలపుఁజూపవు ; చూపెదుపోక, యేడకో  
చూపవు ; చూపెదాతనువు, జూపవు వ్యక్తివిభేద ; మంతలోఁ  
జూపెద వొద్దనున్నటులు చూపవు కారణ మొదుకోసమో ?  
నీ పనుల్లెఁ జిత్తములు నీవెవరోకద, సౌఖ్యకుండవో ?

ఉ. ఎన్నివిధాలఁ బట్టుకొన నెంచినఁ జిక్కవు, మింటితోడ నీ  
కున్నదొ మైత్రీ ? వెల్లుగని యెంటిగఁ బర్యేదు, వెల్లుతోడ నీ  
ఁన్నదొమైత్రీ ? రేఁ దిరుగుచుండెదు నక్కుచు, దొంగతోడ నీ  
కున్నదొమైత్రీ ? తెల్పుగదవోయి యెవండవు, జాలికుండవో ?

చ. హిమమును, నీవుఁ దోడుగ జనించితిరో యలరేయికన్నె కుక ;  
శ్రమరము, నీవు నొక్కబడిపంతుల చెంగట విద్వేలక సమ  
గ్రముగ గ్రహించినారో ? పలుగాకులపొందిక గల్గియున్నదో ?  
క్రమముగఁ జెప్పు మెవ్వండవు ? రాజువో, దొంగవో, జాలికుండవో ?

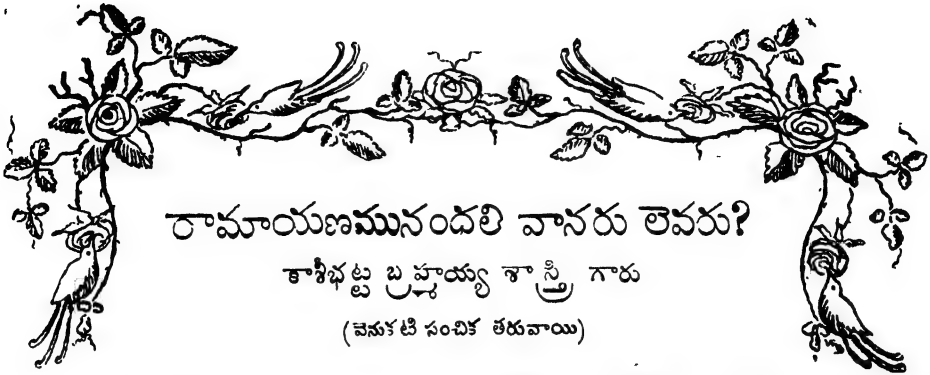
ఉ. కొవ్వెద నల్లగల్వ విరిగ్రుచ్చి, కనుగవఁదీర్చి కాటుకక,  
నవ్వుమొగానఁ గస్తురి గనంబడ బొట్టుఁ గుదిర్చి, నల్లనా  
మవ్వపు వల్వఁ దాల్చి ప్రియుమన్ననకేగెడు పువ్వుబోడి, నీ  
వెవ్వండవోరి, మాయమొనరించెతి వక్కట ! సౌఖ్యకుండవో ?

ఉ. కాల్చినబొగ్గువంటి గురుకాయము సూచి యెవరై మోహముం  
దాల్చి పరిగ్రహించి ప్రమదం బానఁగూర్చెనో ? చిత్ర ! మాబిడం  
బిల్చుచు విప్రలంభమున వేగెదు నేడును ; మంచుబొట్టులక  
రాల్చెద, వేడ్చెదో ? తెలుపరా పురుషుండవో, జాలికుండవో ?

ఉ. పిల్లలు నిన్నుఁజూచి కడుభీతిని గెవ్వనఁ గేక వేయుచుం  
దల్లుల చాటు కేగెదరు దండధరుండవో ? లేక మూవలెం  
గాళ్లను గన్నులుం దలయుఁ గాయము సర్వము నీకులేదో ? నా  
యుల్లము సంకయించెడుగదోయి, వచింపుము సౌఖ్యకుండవో ?

- ఉ. అందఱు సూచుచున్న సమయంబున గిన్నెలక్రింద నుండలం  
బొందుగఁజేర్చి మాయమయిపోవఁగ విప్రవినోది నేయు; నీ  
చంద మదేమొ, గిన్నియల చాటునఁగాక యదృశ్యముం బొన  
ర్పం దొరకొంటి వస్తుసమవాయ ! మెనండవు, సౌఖ్యకుండవో ?
- ఉ. కిమ్మనఁ డొక్కఁడైనఁ; బరికింపదు నేలయుఁ; బిట్టగూడ నీ  
డమ్మునఁ గీచుకీచన; దెటం జివురాకయినం జలింప; దీ  
వెమ్మొయి మచ్చుమందు నొలికించితొ ద్రష్టలపై? విచిత్రకా  
ర్యమ్ములు నేయు నీ వెవఁడవయ్య, వచింపుము సౌఖ్యకుండవో ?
- ఉ. హానముఁ బూనియుంటి; గుహమధ్యమున న్మనుచుంటి; పారవ  
శ్యానఁ దనర్చుచుంటి; వణిమాదుల నేర్పునుగంటి; డుత్తైత్తా  
ధీనముగాని మన్ని గడిదేటితి యోగివిధంబునఁ; నిజం  
బైనభవచ్చరిత్ర దెలియంబడ దెంతటి సౌఖ్యకుండవో ?
- ఉ. వేదురు గూబమూఁకలకు విందులువెట్టెడు కీచురాలతో  
నేదియొ ముచ్చటాడెద; వొకించుకనేషయినన్ శ్రమమ్ము పెం  
పేదఁగ నిల్వ వొక్కెడఁ, జరింతు మహితలమెల్ల; సౌఖ్య సౌ  
పాదిభవ త్వనినక్తి; దెలుపంగదె నీశలిదండ్రు లెవ్వరో ?
- సీ. ఒక్కొక్కవేళ నల్దిక్కులకుంబాటి, గండడంచును ఘటోత్కటమదుబా  
ఒక్కొక్కకాలమం దుబ్బుచుఁ గొండల, పిండు బెండుబోలె వినరుచుడు  
ఒక్కొక్కసమయమం దుల్లాసముగనుండు, బూషాత్మజానుఖాశ్లేషణముల  
ఒక్కొక్కప్పుడునింగి కుటికి నిర్హోషభీషణవార్షకాభ్రసంచయము నడచు  
మివులఁ గాసల నల్లతో మేలమూఁడు, సాంద్రవటవిటపిచ్చాయ సంచరించు  
ననెడు నీయీనడతవిని యంధకాసురునకు బాంధవుండవొకొ ; నీవని తలంతు.
- వ. నేను సాయంసమయవిహారమున కేగి యీషద్యముల వ్రాయునప్పటికి చీకటి యంతరా  
యముఁ గల్గించుటచే మిత్రులతో నిలునేరితిని. ఏల నీ యసహిష్ణుత్వము ?

సంపూర్ణము



# రామాయణమునందలి వానరు తెవరు?

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రి గారు

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

రావణశబ్దముంగూర్చి

“రావణతీతి రావాః” అని మన పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. అయ్యర్థమును మనరామదాసుగారు రంగీకరింపక శబరభాషతో సంబంధము కలుపుటకై యీక్రింది యభూర్వోత్పత్తిని దెలిపిరి.

“అయినప్పటికి ‘రావః’ అనుపదము ‘రామే’ యొక్క సంస్కృతరూపమేమో? “సవరలు పిల్లికి రామే” అందురు. ఈ యర్థమును కొంచెముగా సూచించు వాక్యములు ఒకటి రెండు మాత్రమున్నవి. “కామరూప మహం భద్రే పశ్యమాం కామదం పతిమ్” — అరణ్య-౧౯-౪

అని రావణుడు సీతతో చెప్పినట్లున్నది. ఇచ్చట ‘కామరూపిణం’ అనుపదము ‘కామరూపీ’కి ద్విత్వీయా ఏకవచనముగా వచ్చును. అట్లయినట్లయితే ‘కామరూపీ’ అంటే అడవిపిల్లి’ అని యర్థముగుచున్నది. ఈయర్థమే తీసుకొనినయెడల ‘నేను అడవిపిల్లిని; నన్ను నీభర్తగా వరించుమ’ని వైవాక్యమున కర్థమగుచున్నది. పిల్లి మామూలుగా అరచినప్పుడు గాక కోపముతో అరచిన నెంతభయంకరముగా నుండునో అందరకు తెలిసినదే. తన ఆరుపులచే లోకములనుభయ పెట్టుచునని రావణుడు సీతతో జెప్పెను. ‘నాదైర్భూతవిరాహిమ్’ కాన ఈరెండింటినిబట్టి ‘రావణ’ అనునామము యొక్క అర్థము సూచితముగు చున్నదని భావింపవలెను. అందుచే ‘రామే’ (పిల్లి) అనుశబ్దమునుండియే ‘రావణ’ అయియుండు నని తలపవలసివచ్చెను.”

ఇది వట్టి పిచ్చివ్రాత. రావాశబ్దము పిల్లి యనునర్థముగల ‘రామే’ అను శబరభాషాపదము నుండి

పుట్టినదంట! ఇంతకంటే విచిత్రపు వ్రాత యుండగలదా? లోకవిద్రావణుం డగు రావణుడు పిల్లియెట్లా యెనని దాని సారస్వతము జూపుటకుఁగూడ మన రామదాసుగారు యత్నించిరి. శ్రీ మద్రామాయణములో ‘కామరూప మహంభద్రే పశ్యమాం కామదం పతిమ్’ అని యున్నదట. ఈవాక్యములు రావణుడు పిల్లి యని తెలుపుచున్నదట. తనఘనతను వర్ణించి సీత తన్ను మోపించునట్లు చేసికొనుటకై భిక్షురూపధరుఁడైయున్న రావణుడు పలికినపలుకు లివి. ఈవాక్యములనుబట్టిన వెంటనే యాతఁడు తన కామరూపమును విడిచి(సన్నాసిరూపమును) విడిచి భీకరముగు నిజరూపమును ధరించెనని యీక్రిందిశ్లోకమునఁ జెప్పఁబడి యున్నది.

“శ్లో. సర్వస్సాచ్యం పరిత్యజ్య భిక్షురూపంచ సమ్యతమ్; స్వరూపం కాలరూపాథం భేషే వై క్రమణానుజః.”

ఇట్టి సందర్భముం బట్టియును, వ్యాఖ్యాతల వ్రాసినవ్రాతలం బట్టియును, నాచిత్యముం బట్టియును విచారించియాచిన పైశ్లోకమునందుఁగల ‘కామరూపిణం’ అను పదమునకు కామరూపమును ననఁగా నిచ్చనచ్చిన రూపమును (సన్నాసిరూపమును) ధరించినవానిని అని యర్థము చేసికొనవలెనని బాలఁడైనగ్రహింపకపోడు. రావణుడు నిజరూపమును విడిచి భిక్షురూపమును ధరించి యుండుకదా ఈవాక్యములు పలికెను. వెంటనే యాకామరూపమును అనగా భిక్షురూపమును విడిచి నిజరూపమును జూపెనుగదా. కావున నిచటి ‘కామరూప’శబ్దమునకు నిచ్చామసారముగా ధరించురూపమని యర్థము చేసికొనవలెను. ఈసందర్భమునంతను విడిచి మనరామదాసుగారు ‘కామరూపీ’యను శబ్దమును దీసికొని దానికి నడవిపిల్లియని యర్థము జేయుదురట! ఇది



పెద్దది. కామకుండైయుండు రావణుడు తన్నుఁ గామిండునట్లు చేసికొనుటకై నేను 'కామరూపిని' అనగా 'బిల్గిని' అని నీతతోఁ బలికెనట! పిచ్చివాఁడైన నిట్లు పలుకునా? 'నేను' అడవిపిల్లని నన్ను నీభర్తగా వరింపుము' అని పలికిన నీతకు రావణునందు గౌరవభావమును, మోహమును కలుగునా? కలుగవు గావున 'నేను అడవిపిల్లని నన్నువరింపుము' అని రావణుడు నీతతోఁజెప్పిననుమాట యనుచితము. ఈయనాచిత్యమును బోధింపుటకై రామదాసుగారు మఱియొకవింతవాదము లోనికి దిగిరి. నేను బిల్గిన మార్జాలములై భీకరమైన ధ్వనిని జేయువాడనని యర్థముట! లోకములో 'పిడు ప్పి' అనినను, 'పిల్లివంటివాడు' అనినను, మెత్తనివాడని యర్థమగు ననునది సర్వజనవిదితము. ఇట్లుండగా 'నేను పిల్లివంటివాడనన భీకరమైన రావము గలవాడ' నని రామదాసుగారు ఐవోతార్థముచేసిరి. 'పిల్లి మామూలుగా అరచినప్పుడుగాక కోపముతో అరచిన నెంత భయంకరముగా నుండునో అందరూ తెలిసినదే." అని రామదాసుగారు లోక వింతవాక్యమునువ్రాసిరి. పిల్లి కోపముతోఁ గూసినవారెలకైన మానవులు భయపడుదురా? ఎలుకలును, ఎలుకలతోఁ దుబ్బలును భయపడుదురు. మానవత్వమున్నవాండు భయపడదు. కావున 'నేను పిల్గిన' భీకరమైన రావము గలవాడ' నని యర్థము చెప్పుట యసంగతము. అట్టి యర్థము చెప్పనచ్చుననినను రావణునందుగల ఘనతను, విశేషమును నిరూపించునది యిది కాఁజాలదు. ఏమన, రామాయణములో భీష్మ రూపధారియై రావణుడు నీతతో మున్నటిందు ఘట్టమునందే రావణుడే రాక్షసు లెల్లరు కామరూపులని నీతతోనే ముందుగా నీక్రిందివాక్యములను బలికెను.

“రాక్షసానా మయం వానో

ఘోరాణాం కామరూపిణామ్.”

—అర. ౪౫, ౬౨.

రాక్షసు లెల్లరు కామరూపు లనగా పిల్లలని చెప్పువాడు తానుకూడ పిల్లని చెప్పుకొనిన తనయందు విశేష మున్నట్లు నీతకుఁ బొడకట్టునా? కాన 'కామరూపిణాం' అనగా 'కామరూపమును ధరించిన వానిని' అని పండితమార్గముగా నర్థముచేయక 'పిల్లని' అని అర్థ

ముచేసిన సర్వమును ననుపపన్న మగును. రాక్షసు లెల్లరు కామరూపు లని రామాయణములోఁ బలుతావులఁ జెలపఁబడి యున్నది. ఇక నొక నుదాహరణము నిచ్చెదను.

“తే కామరూపిణ స్సర్వే

దంష్ట్రీః పింగ శేఖణాః.”

—యుధ. ౭౮, ౧౪.

తన అరువులచే లోకమును భయపెట్టుదు నని రావణుడు నీతతోఁజెప్పెను. 'నాదైర్యూతవిరావిఁ' అని తమవాదమునకుపబలముగా నుండుటకై రామదాసు గా రిక నొక వాక్యమును లిఖించిరి. 'నాదై ర్యూత విరావిఁ' అను పదములను, 'కామరూపమునా' అను పలుకులకును భీకరమగు నాదము కలవాడనను నర్థమే యగునో నందులకు కంత వాక్యములు చెప్పనేలేదట! యనవసరమైపోదా? కాన రావణుడు నీతతో 'నాదై ర్యూతవిరావిఁ' అనుపదములచే దనవాదముయొక్క భీకరతను వెల్లడించెను. కాన 'కామరూప ముం భద్ర' అనుదానికి నర్థము నేఱుగ నున్నదని బుద్ధివంతు లెల్లరును గ్రహించుకొనవలసి యున్నది. అది యేది యనః కథాసంవిర్భముంబట్టియును, కామరూప శబ్దమునకు సుప్రసిద్ధమై యుండు నర్థముం బట్టియును నిచ్చనచ్చిన రూపమును ధరించువాడనని యర్థముచెప్పుటయే. ఇంత యేల, 'రామేశా' అను శబ్దభాషాపదమునండి రావ శబ్దము పుట్టినదని శబ్దకాస్త్రగమనికంబట్టి చూచినను బుద్ధివంతు లెవ్వరును చలంపఁజాలరు. రామదాసు గారును తాముచెప్పు నర్థమును లోకు లంగీకరింప రనుభీతిని బొందియుండక పోలేను. కావుననే రావేశబ్దార్థవిచారము చేయఁబోవును “రావణుడు రాక్షసుడు గాన ననార్యుడే. అయినను వానినామము అనార్యభాషోత్పన్నమైనదని నూచించు వాక్యములేవియు రామాయణము నందుగానరాకున్నవి" అనిలిఖించిరి. ఇంకను 'పాత్యంతరమునుగూడఁ జూపవలెవి సవరలలో గోత్రములు గలవనియు, అవి వృగనామములు, వృక్షనామములు కలిగి యున్నవనియు, రావణునిది పిల్లిగోత్రము కావచ్చుననియు, నావంశమున నాతఁడు 'పెద్దగావున నా మార్జాలగోత్రనామమే యతనినామము కావచ్చుననియు' వ్రాసిరి.

ఈవిషయమై చర్చించుటకు పూర్వము రావణాశాసితం గూర్చి ముచ్చటించుకొనుట యవసరము కావున నట్లా నర్చుకొందము.

రావణునిజాతి యేది?

వానరులను శబరులని వ్రాసిన రామదాసుగారు రావణాది రాక్షసులనుగూడ శబరులని వ్రాయుట వింతనుబట్టించుచున్నది. రామాయణమునందు పర్ణింపబడిన నావరూపాదులంబట్టి చూచినను, ఆచారాదులంబట్టి విచారించినను, నాగరకతాదుల ననుసరించి యోజించి నను రామాదులు నరులనియు, సుగ్రీవాదులు వానరులనియు, రావణాదులు నరాశనులనియు, వీరు మువ్వురు వేణువేణుజాతులవాడనియు కరతలాపకముగాఁదెలియ గలదు. ఇట్లుండగా రావణాదులును సుగ్రీవాదులును గూడ శబరులేయనియు, వారిభాష శబరభాషయే యనియు వ్రాయుట వింతను బుట్టించుచున్నది.

“నవరలు, గదబలు, అసురులు, ముందారీలు, మొదలైనవారందరూ ఒక్కజాతిలోనివారే యని శ్రీ గ్రీయర్ సకదొరగారు నిర్ధారణచేసిరి.”

అని రామదాసుగారు వ్రాసిరి. గ్రీయర్ సకదొరగా రుదాహరించిన అసురులు మధ్య హిందూస్థాన నుండుగల యాటవికులుగాని పూర్వకాలమునందు లంకలోఁ బరిపాలించిన యసురులు కారు. అసుర నామ మున్నంతన వన నవనాగరకు లిప్పుడు చెప్పు నసార్య జాతిలోఁ బడవేయ వలనుపడదు. సరస్వతి యనురగా వేదములందే తెల్పబడియున్నది. ఇంతమాత్రముచే నామె నసార్యజాతిలోనిదానిగా నెంచవచ్చునా? రావణుడు బ్రహ్మపౌత్రుఁడని తెల్పబడియున్నది; అనగాఁ బ్రహ్మకులఁడే. అతనిభాష సంస్కృతము. ఈయంశము హను మద్వాక్యములవలన నిదివఱకుఁ దెల్పబడియే యున్నది. అశోకవనమునం దున్న సీతతో సంభాషింపఁ బోవు నప్పుడు హనుమ యేభాషతో ముచ్చటింపనని శంకించు కొని సంస్కృతమున ముచ్చటించిన రావణుడని తలంచు ను. కావున నట్లు చేయ వలనుపడదని భావించెను. దీనిం బట్టి సంస్కృతము రావణుని సహజభాషయని తేలుచున్నది. ఇంతయేలే రావణుడు పెద్దవేదవేత్త. ఒక్క

రావణుఁ డననేలే! “అగ్నిహోత్రాశ్వ వేదాశ్వ రాక్షసా నాం గృహే గృహే” అని చెప్పబడి యున్నది. కాన రావణుడు మనవా రిప్పుడు విభజించి చెప్పు వార్యభాష కలవాడు, ఆర్యాచారములు కలవాడు, ఆర్యనాగరికత కలవాడు కావున రావణుని శబర జాతివానిగా నెంచుట యనుచితము.

భ్రాతృత్వ ప్రశంస

హనుమ రావణునితో నీ భ్రాతయగు సుగ్రీవుఁ డని పలికెనట.

“అహం సుగ్రీవసందేశా దిహ ప్రాప్త ప్రవాలయమ్; రాక్షసేశ! హరిక స్త్వాం భ్రాతా మళల మబ్రవీత్.”

—సుందర. ౫౧, ౨.

ఆహేతువుచే రావణుడును, సుగ్రీవుడును నొక్కజాతివారే యని మన రామదాసుగారు తలంకు రట! ఇది గొప్పవోద్యము. సార్యలౌకికసాభ్రాతృత్వ ముం గూర్చి (Universal brotherhood) విశేష చర్చ జరుగుచుండు నిక్కాలమున భ్రాతృపద్ధతయొగ మాత్రముచే జాతియొక్కటేయని నిర్ణయింపఁబోవుట వింతకాదా? మనవార లిప్పుడు మహామృదీయులు, అండ్లయులు మున్నగువారిని ‘సోదరులారా’ యని పిలుచుచున్నారు. అంతమాత్రముచే వీరెల్లరు నేకజాతివారగుదురా? అట్లే పైవిషయమును తీసికొనవలెను. సార్యలౌకిక సాభ్రాతృత్వ మనునది పూర్వకాలమునందును కలదు. కాన నాకాలమున స్వేతరజాతులవారినికూడ మర్యాదకొంతై భ్రాతలని పలుకుట కలదు. అట్లు కాదందురేని మనరామదాసుగా రార్యజాతిలోనివాఁడని భావించు శ్రీరాముఁడుకూడ శబరజాతిలోనివాఁడే కావలసివచ్చును. ఎందుచేతనన, శబరజాతివానినిగా మన రామదాసుగా రెంచు నాంజనేయుని శ్రీరాముఁడు సోదరాయని విధియొనర్పాడు. సోదరశబ్దప్రయోగ ముచే జాతియొక్కటియనిచెప్పునెడల రామాయణమునఁ దెల్పబడిన వారెల్లరును నొక్కజాతివారే యగుచున్నారు. కాన రామదాసుగారివాద మనంగతము. రాక్షసులు వేణు; వానరులు వేణు; నరులు వేణు. రావణుడు బ్రహ్మకులుఁడగు సార్యజాతివాడు కాని మనవారు

తలందు నవార్యజాతిలోనివాడు కాదు. కావున నతనికిఁ బిల్లిగోత్రము తగిలించుట యసంగతము. న్యాయముచేఁ బిల్లిగోత్ర మనునది కలదని చెప్పబడి యుండుకా శము కాన్పించుటలేదు. పిల్లిగోత్ర మనునది పూర్వము శబరులలో నుండెడిదేమోయని రామదాసుగారు హాసించఁజొచ్చిరి. అయ్యాహా కాధార మేదియులేదు. కాన మనరామదాసుగారు శబరులలోని 'రామే' శబ్దమునకును, రామశబ్దమునకును ముడిపెట్టఁజూచుట సర్వవిధముల ససంగతము. ఇంతకంటె 'రామే' శబ్దమునందే రామశబ్దము ప్రత్యేకమనినను గొంతభాగండునేమో! అందు ధ్వనినిదృశ్యముపెచ్చుగాగలదు. రామశబ్దవిషయమున నదియునులేదు. రామదాసుగారు లేయేశబ్దములంబట్టి వానరభావ శబరభావ యని ఋజువుచేయఁ బ్రయత్నించికో యశబ్దములంగూర్చి మనమిందు విఫలముగఁ జెప్పించుకొనియున్నాము. ఈ వర్ణవలన రామదాసుగారు రామాయణపదములకు శబరభావసంబంధము బలత్కారముగాఁ దెచ్చిపెట్ట విపరీతప్రయత్నముచేసి సత్యమునకు దూరమున వ్రాతను వ్రాసిరిని తేలుచున్నది. వానరుల భావ శబరభావ యనుటకుఁ దగిన ఋజు వేదియులేదు. ఏవో కొన్ని ధ్వజలపాఠికనుబట్టి మన రామదాసుగారు కల్పించినరీతిగా మన యపూర్వకల్పనములకు చోటిచ్చి వారి భావయోగో నిరూపింపఁ బ్రయత్నింతుమేని లోకమునంగల భావలలో నాంగ్లము, తురుష్కము, కర్మణ్యము, క్రైంది మున్నగు భావలతోఁగూడ సంబంధము కల్పింపుచున్నను. కాన రామదాసుగారు వ్రాసినదాని యందు విశేష మేదియును లేదు. అయినను ఒట్టుపట్టి శబరులతో వానరులకు సంబంధము కలుప మన రామదాసుగారు లేల ప్రయత్నించిన వానరులు వానరులు కారనియు, వారికిఁ దోఁకలులేనదియు రూఢిచేయుటకై వీరియైతె తిరి.

వానరు లెవరు?

శ్రీమద్రామాయణమున వర్ణింపబడిన వానరజాతుల స్థితిగతులంబట్టిచూడ వారు పరిపూరించిన మానవ జాతిము కలవారు కారనియు, మానవత్వ ముగ్గుటత్వములకు నుద్యజాతివారుగాఁ గాన్పించుచున్నారనియు నే నిదిముఖే వ్రాసియున్నాను. వానరులు శబరులై యున్న

యెడల శబరింగూర్చి ముచ్చటించుచున్న రామాయణ మా శబరికిని, వానరులకును సంబంధమున్నట్లు చెప్పియే యుండును. కానను వానరులకును, శబరులకును సంబంధము కలుపరాదు.

వానరశబ్దపర్యాయములం గూర్చి:

రామాయణమునందు రామదులు నరులుగను, కుగ్రీవాదులు వానరులుగను రావణాదులు రాక్షసులు గను వర్ణింపఁబడియుండినవి ఇదివఱకే వ్రాసియున్నాను. నరశబ్దపర్యాయములన్నియు రామదులవిషయమునను, వానరశబ్దపర్యాయములన్నియు కుగ్రీవాదుల విషయమునను, రాక్షసశబ్దపర్యాయములన్నియు రావణాదుల విషయమునను మనరామాయణమున వాడఁబడియున్నవి. దీనింబట్టి కుగ్రీవాదుల రామాయణకర్తశబరదివరులుగాఁ గాని, అసురాది రాక్షసులుగాఁగాని యెవరేదని తేలుచున్నది. క్రోధి యను నర్థమిచ్చుపదములే కుగ్రీవాదుల విషయమున సదా వాడఁబడి యున్నవి.

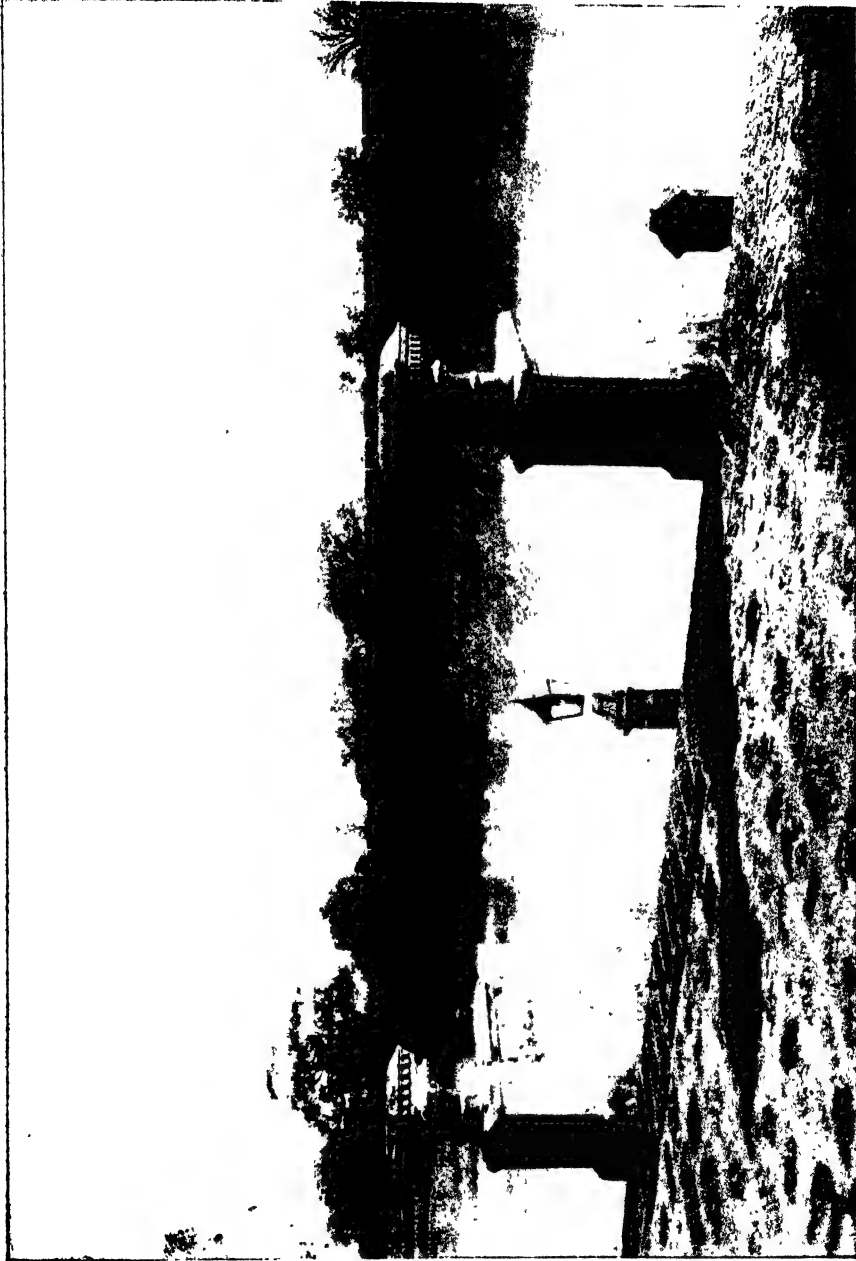
“కోతి యని యర్థమిచ్చే పదములలో కొన్ని మాత్రమే రామాయణమున ఉపయోగింపబడియున్నవి.”

అని రామదాసుగారు వ్రాసిరి. ఇది యంతగా సత్యమును వ్రాతగాఁ గాన్పింపదు. వానరపర్యాయము లమరమునం దీక్రిందిరీతి నీయఁబడియున్నవి:

“కపి ప్లవంగ ప్లవగ శాఖామృగ వలీముఖాః, మర్కటో వానరిః కీకో ననాకాః” అని. వీనిలో వలీముఖ మర్కట కీశశబ్దములు తప్ప తక్కిన వన్నియు రామాయణమున వాడఁబడియున్నవి. మరియు నీనిఘంటువునందు లేని హరి, వనచార, వనశోభిద, కాననాక శబ్దములుకూడ రామాయణమునందుఁగాన్పించుచున్నవి. కాన కోతి యను నర్థమిచ్చు పదము లించుమించుగా నన్నియు రామాయణమున వాడఁబడిన వనదగినదికాని కొన్ని మాత్రమే వాడఁబడిన వనదగదు. ఈవిషయమై రామదాసుగారే యిట్లు వ్రాసిరి:

“వానర అనుపదము ౧౦౦౦ సార్లున్న, హరి, ౫౩౫ సార్లు, కపి, ౪౦౦ సార్లు, ‘ప్లవంగ’ ౨౩౬ మార్లు, ‘శాఖామృగ’ ౨౨ సార్లు, ‘వనచార’ ౯ పర్యాయములు, ‘వనశోభిద’ ౧ మారు, ‘ననాక’ ౪౪ సార్లు,

అక్షయ సర్వ మార్గశిరమాసము



శివగంగాతీర్థము [2] - తలవూహారు



శివగంగాతటాకము [౨]-తంజావూరు

‘కానకాకస’ ౭ సార్లు వాడబడియున్నది. ‘మర్కట’ అనుపదము ఒక్కసారియైనను ఉపయోగించబడలేదు. కాన స్వల్పముగావాడిన పదములు ప్రాసకొఱకు, ఛందస్సు కొరకు ఉపయోగించినట్లు అనుపదమున్నవి.”

“విశేషపర్యాయములు ఉపయోగించబడిన పదముల నెట్లు సవర్ణించవగును? వనమునందుండేవారు గాన వానరులైరి. కొన్నిచోట్ల కవియే ‘వానర’ అనుపదమును ‘వనచారి’ అనుపదముచే వారిని నిజస్వభావమును దెలియజేసెను. వేగముగా పరుగెత్తేవారు గాన ‘ప్రవంగము’ పదము సార్థకమైనది.”

సుగ్రీవబలివిదయమున రామాయణమున వాడబడిన వానరాదికేబిడ్డము లన్నియు సార్థకము లని చూపవచ్చునని వీరు వ్రాయించిరి. ఇది వింతను బుట్టించుచున్నది. చాక్రికవంటి మహాకవి సార్థకములుగాని వ్యర్థపదముల దన కావ్యమున వాడునా? సార్థకము లనగా మానవపరముగా సార్థకములని రామదాసుగారి తాత్పర్యమేమో? అయినను నట్లు తెల్పుటకును నవకాశము కానిపించుటలేదు. ‘వనమునందుండేవారు గాన వానరులైరి’ అని రామదాసుగారు వ్రాసిరి. ఇదితప్పు. వనమునందుండువారు వనస్థులగుదురు గాని వానరులు కారు. శబ్దకాస్త్రము నెఱిగినవార రీతిబిడ్డవనుకు రెండర్థంబులం దెల్పిరి. 1. (వా + నర) వా-పక్షముచేతైన నరులు— అనగా నరులకుంటే తక్కువవారు. 2. (వాన + ర) వన సంబంధములగు ఫలాదులను గ్రహించువారు. శబ్దకాస్త్రముంబట్టి యీ యర్థములమాత్రమే వచ్చునుగాని వనమందుండువారు అను నర్థమురాదు. ఈ యర్థము నిమిత్తమైయే రామాయణమున వానరకేబిడ్డము వాడబడి యున్నయెడల నయ్యది వనమునందుండు మనులు, సింహాది మృగములు, రాక్షసులు మున్నగువారిని దెల్పుటకుఁగూడ నందువాడబడియే యుండును. అట్టియర్థమిచ్చునట్లుగా నీకేబిడ్డము వాడబడకపోవుటయే కాక సుగ్రీవాదివారి నొక్క-దానిని దెలుపుటకే యిది వాడబడి యున్నది. కాన వనమునందుండువారను నర్థమిచ్చుటకై ఈపదము రామాయణమున వాడబడినది తెలుపుటసంగతము.

ఇంకను కాళావ్యుగాది కేబిడ్డములు తక్కువపర్యాయములువాడబడినవియు, కాన నన్నిప్రాసకొఱకొ, ఛంద

స్సుకొఱకొ వాడబడినవిగా గ్రహింపవలెననియు వీరు వ్రాసిరి. కాని యిదియు ససంగతమే. ఇది తెలుగు కావ్యము కాదు. సంస్కృతకావ్యము. ప్రాసాదు లిందు ప్రధానములు కావు. ఇందున్న ఛందస్సైనను విశేషమున సత్కరనియమముగల వృత్తములతోఁగూడినవిగాదు. కాన, ఛందస్సునకై కక్కురితిపడ నవసరములేదు. కాన కాళావ్యుగాదికేబిడ్డములు నిరర్థకముగా ప్రాసముకొఱకొ, యతికొఱకొ, ఛందస్సుకొఱకొ వాడబడినవి గావు. అవి సార్థకములే. అనగా వానరులందుగల మృగత్వాది లక్షణములను దెల్పునవియే. గ్రంథవిస్తరభీతిచే కాళావ్యుగకేబిడ్డముంగూర్చిమాత్ర మిచ్చట వివరించుచున్నాడను. కాళావ్యుగకేబిడ్డము రామాయణమునందలి వానరులు మృగము లనుభావము రూఢిచేయుటకయి వాడబడి యున్నది. చాటుననుండి తన్నుఁగొట్టినందులకై వారి నిందింప క్రిరామచంద్రుఁ డీక్రిందిరితని సమాధానము నెక్కియున్నాఁడు.

“చూరి రాజ్యయ క్షాత్ర మృగయాం ధర్మకోవిదాః, తస్మా త్త్వం నిహతో యుద్ధే మయా బాణేన వానర! అయధ్య స్మృతియుధ్య న్వా యస్మా చ్చాళావ్యుగో అహ్యసి. ౪౨. — కిష్కింధ-౧౦.

(ధర్మమును నెఱిగిన రాజ్యదులు మృగములను జంపుటకు వేటాడుచున్నారు. అందుచేత నీవు కాళావ్యుగమువగుటచే నీవు యుద్ధముచేసినను చేయకపోయినను నిన్ను బాణముతోఁ గొట్టించితిని.)

దీనింబట్టి వానరులు నరులుకారనియు మృగములలోఁ జేరఁదగినవారనియుఁ దెలుపుటకై కవి యిచట కాళావ్యుగకేబిడ్డమును వాడివాడని తేలుచున్నది. కిష్కింధాకాండమందు రామదులనుగాంచి జంకుచున్న సుగ్రీవునిఁగూర్చి హనుమంతుఁడు పల్కిన

“అహో! కాళావ్యుగత్వం తే వ్యక్తమేవ ప్రవంగమః లఘుచి త్తథయా ౭౭ త్వానం నశ్ఛాపయసియోమతా” — ౨ సర్గ. ౧౭. శ్లో.

కొకమువలనఁగూడ వారల బుద్ధిసాతకల మృగత్వము తేటపడుచున్నది. మర్కటకేబిడ్డమును కవి వాడలేదనియు, నట్లు వాడటండుట తమకనుకూలమనియు, రామ

దాసుగారు లిఖించిరి. అది యయుక్తము. వానరాది శబ్దములు సుగ్రీవాదులజాతి సంతానములకుఁ దెలుపునో యంత మంతే వర్ణుట శబ్దమును దెలుపును దీనియందుఁగల విశేష మేదియును లేదు. ఇంతయేల రామాయకర్త వానరులు క్రోతులని తెలుపఁదలచినాఁడని మనరామదాసుగారే తుద కంగీకరించి యాక్రిందరీతిని వ్రాసిరి. “ఇట్లు అన్ని పదములు సార్థకములేయని చూపవచ్చునుగానికపిఅను పద మెట్లు సార్థకముకను ఈకపియనుపదము వాడఁబడి యుండుటచే రామాయమునందలి వానరులను క్రోతు లనుగాఁగవివ్రాసెనని మన రామదాసుగారంగీకరించిరి. నీవిధముచేతనైనచేసి, తుదకు సుగ్రీవాదులు క్రోతుల కుండు లక్షణములు కలవారుగా నున్నారని మన రామ దాసుగారంగీకరించితిరలసినచిన్నది. ఆ వానరలక్షణమేవన: తోఁగఁగియుండుటయనియు, మన రామ దాసుగారంగీకరించియునుగూడ మఱిల రామాయస్థ వానరులకుఁ దోఁకలున్నచనినందులకై నన్నిట్లు పరిహాసించిరి.

“ఈవానరులకు తోకలున్నచని స్థాపించుటకు శ్రీ కాశ్మీరగారికి ఆధారము బెషానాల్యాండులో దొరకిన పుస్తకముకటిన్ని, బార్మియో అడవిలోనున్న ఒకజాతి మనుష్యులునట! అట్టి పుస్తకముగల మానవజాతు దొకటి యుండెయ్యండవచ్చును. చిన్నచిట్టికనక్రలంత తోకగలిగిన మానవజాతువులు ఉండవచ్చును. కాని, ఆ యాధారముపైన రామాయమునందు వర్ణింపఁబడినవానరులకు నిజమైన వాలములున్నచని స్థాపించుటెట్లీ?”

రామదాసుగారిట్లు వింతలపై వింతలు వ్రాయుచున్నారు. రామాయమునందలి వానరులకు నిజమైన తోకలున్నచని స్థాపించుటకు నాకు బెషానాల్యాండులో దొరకిన పుస్తకముకటిన్ని, బార్మియో అడవిలోనున్న ఒకజాతి మనుష్యులు నాధారమునట! ఇది విచిత్రపు వ్రాత. బెషానాల్యాండులో దొరకిన పుస్తకముక, బార్మియో అడవిలోనున్న ఒకజాతి మనుష్యులు రామాయమునందలి వానరులకుఁ దోకలున్నవనుటకై నాకు మూలాధారమై యుండలేదు. శ్రీమద్రామాయణమే నా కందులకు మూలాధారము. దానినిఁబట్టియే సుగ్రీవాదులకుఁ దోకలుగలవని యస్మదాదులము తెలుపు

మఁటిమిగాని యొక్కడనుండియో లేనిపోనికారణముల దెప్పికాదు. రామాయస్థవానరులకుఁ దోకలుగలవనుటకు మాకుఁగల ముఖ్యాధారము శ్రీమద్రామాయణమే యని రామదాసుగారు తెలిసికొందురుగాక! వాగ్భీతి చెప్పని తోకల కేను జెప్పలేదని గ్రహించుకొందురుగాక! వానరులకుఁ దోకలున్నవన్నందులకై నన్నుఁ బరిహాసించబోయిన శ్రీరామదాసుగారు తుదకేవో త్రోకలు తెము చెప్పు శిబరవానరులకుఁగూడఁ గలవని యంగీకరింపఁబడినవారయిరి. ఈవిషయమై వారిట్లు వ్రాసిరి:

“సవరవారలలో నొకజాతికి ‘శోతు’లని వారి భాషనామ మొకటియున్నది. ‘అరి’ లేక ‘అరిశి’ అనగా సవరభాషలో ‘శోతి’ అని యర్థము. కిరికి సామిష్యములో ఉండు ఓడ్డులు ఈ ‘అరి’ జాతివారిని ‘లంబో లంజియా’ (పెద్దతోక గలవారు) అని పిలుతురు.

“A tribe of savaras is called Arsi or arisi which means a monkey in the language of the Savaras. By their Oriya neighbours they are called ‘Lambo Lanja. (Long tailed) which is the Oriya equivalent to Arsi. They got the name from a long piece of cloth which the males allow to hang down.—(Castes and tribes of S.India, Thurston.)

ఈ అర్థి అనునామము మొగవారి బట్టలవలన ఆజాతికి వచ్చినది.” అనియు,

“రామాయమునందు చెప్పియున్న వానరులు వీరు. కొండలపైననుండు సవరలు వీరలలో మొగవారు బట్టకట్టినప్పుడు తోక వదులుదురు గాని వీరికి ‘అరి’ (శోతి) జాతియని పేరు వారివారే చెప్పుదురు. నేటికిగూడ ఈజాతివారట్లే తోకవలలి బట్టకట్టుదురు. గవర్న మెంటు లెక్కలలో సహిత మీజాతివారికి ‘లంబో లంజియా’ జాతియని ఓడ్రపునామము వ్రాసియున్నది. ఆకాలములోగూడ నిటువలెనే ‘అరి’ అను సవరనామములకు ‘కపి’ అని సంస్కృతములోనికి మార్చి చెప్పిరే కాని వారు నిజముగా తోకలుగల శోతులుగారు” అని యు మనరామదాసుగారు లిఖించియుండిరి. రామాయ

ణమునందలి వానరులకుఁదగ్గఁగములగుచర్యవాలములు గలవని నేను వ్రాసినాను. అట్లు వ్రాయుటకు నాకుఁ గల యాధారము శ్రీమద్రామాయణము. మన రామ దాసుగారు రామాయణస్థ వానరులకు దేహాంగములగు చర్యవాలములు లేవనియు, వారు గుడ్డతోఁకల (గోపీల) ధరియించెడివారనియు, కావునఁ గపిసామము గలవారై రనియు లిఖించిరి. ఇందులకు వారికిఁగల మూలాధార మిప్పటి సవరలంగూర్చి Thurston దొర వ్రాసిన వ్రాతలు. తెల్లదొరవ్రాతల నాధారముచేసికొని రామాయణస్థవానరులకు గుడ్డతోఁకలఁ దగిలించిన మన రామ దాసుగారు వాల్మీకి రామాయణముం బట్టి వానరులకు దేహాంగములగు సత్యవాలములు కలవనిన నన్ను నీవే యాధారముంబట్టి యట్లు వ్రాసితిని శంకింపఁజూచిరి. Thurston దొరగారైనను నీగుడ్డ త్రోఁకలఁగఁ'అరికి' యను పేరుగల శబరలే రామాయణస్థవానరులని వ్రాసి యుండలేదు. ఇక్కాలపు శబరులలో 'అరికి' నామక మగు తెగకు గుడ్డతోఁక లుండుటచే వారిఁ'రికి' అనగా త్రోతులపేరు వచ్చినదని వారువ్రాకిరి ఇట్టి కీరినిఁ దీసి కొనిపోయి మన రామదాసుగారు రామాయణస్థవానరులఁ గావించిరి. కావున, రామాయణస్థవానరులకు గుడ్డతోఁక లుండెడివని తెలుపుటకుఁ దమసాహసమే యాధారము గాని మఱియే యితరాధారమును లేదు ఇక్కాలమునఁ గోతి యనునర్థమిచ్చు 'అరికి' యను శబరజాతియొకటి యుండుఁగాక! ఆజాతివారికి వారిలోని మగవారుసరించు గుడ్డతోఁకలంబట్టి వారికాపేరు వచ్చుఁగాక! వీరే రామాయణస్థ వానరులనుట కాధారమేది? ఏదయును లేదు. రామాయణస్థవానరులఁ దెలుపుటకై కవి యొచ్చటనైన 'అరికి' పదమునుగాని, 'లంబోలంజఁగు' పదమునుగాని యాపదముల సంస్కృతరూపములనుగాని వాడియుండిన యెడల వీరే వారనుటకు అవకాశ ముండియుండును. అట్టిపదములను వేనిని వాల్మీకి వాడియుండలేదు. దక్షిణా పథమునందు నివసించువారినిగూర్చి తెలియఁజేయునపుడు తద్దాహపదములనే వాడుట వాడుక అగ్నియును, అట్టివి రామాయణమునందుఁ గలవనియునుగదా మన రామదాసు గారు వ్రాసియున్నారు. గుడ్డతోఁకలు ధరించిన కారణ మన(గోతి) 'అరికి' యను పేరుతో వ్యవహరింపఁబడు మన్న సవరలే యున్నయెడల వారే శ్రీమద్రామాయ

ణస్థవానరు లనుతలం పున్నయెడల వారిభాషలో వారి కున్న వ్యావహారికసామమునొక్కసారియైన నెత్తకుండు నాఁకావున గుడ్డతోఁకలు ధరించినకారణమునఁ గోతు లని పిలువఁబడిన 'అరికి' యను సవర తెగవారే రామాయణస్థవానరు లనుటకు నవకాశ మింతయుఁ గాన్పించుట లేదు. ఈ 'అరికి' యను సవరలు తాము సుగ్రీవాదుల సంతతివార మని చెప్పకొను మన్నట్లును గానరాదు. 'Thurston' దొర దక్షిణాపథవాసులంగూర్చి తాను వ్రాసిన గ్రంథములో 'అరికి' యను సవరలు గుడ్డతోఁక లు ధరింతురు కావున త్రోతులని పిలువఁబడుదురనియు, వారి నోడ్రులఁలంబోలంజి గూలందురనియు వ్రాసెనే కాని ఈ 'అరికి' తెగవారు తాము సుగ్రీవాదుల సంతతి వారమని చెప్పకొందురని వ్రాయ లేదు. అట్టి వాడుక కలదని నూదింపుటకైన మనరామదాసుగారి కవకా శము చిక్కలేదు. కాన నీ 'అరికి' తెగవారికిని రామాయణస్థవానరులకును సంబంధముకలదనుట యసం గతము.

మొహరం పండుగలో రంగుతోఁ బులిచారలు దాన్నికాగితపుడోఁకల;రించి పుయనిపిలువబడువారు నిజమైన పులులతో సంబంధముకలవారని యెట్లు తెలుపఁ గూడదో గుడ్డతోఁకలఁ గట్టుకొని కోతుల మనువారిని గూడ పూర్వపువానరులని యక్షే తెలుపరాదు. వీరిని బట్టి రామాయణ వానరులతోఁకలును గుడ్డతోఁకలే యనుట మహాసాహసము కాదా?

రామాయణస్థ వానరులతోఁకలు గుడ్డవియూ?

రామాయణస్థవానరులవాలములు సహజములు గాక కృత్రిమములరికాని, గుడ్డవి యనికాని రామాయణము తెలుపుచున్నయెడల నప్పుడు రామాయణస్థ వానరులకును 'అరికి' యనుపేరుగల సవరలకును సంబంధము కలదని చెప్పవచ్చును. కాని రామాయణముంబట్టి చూడ సుగ్రీవాదుల వాలములు గుడ్డలతోఁక జేయఁబడిన కృత్రిమ లాంగూలములుగాఁ గానిపించుటలేదు సరికదా వారి దేహవయవము లగు సహజవాలములుగాఁ దెలుపఁబడి యున్నవి. వారు తమవాలములఁ బైకి నిక్కఁబోషించి న్ను ముడిచినట్లు ఒకదానికిఁ జాటివట్టులొగినట్లు, పెళ్ళిలలో వానితో ననేకకార్యములు చేసినట్లు తెలుపఁబడియు



న్నది. హనుమ లంకనుండివచ్చి నీతను జూచితినిని చెప్పిన తోడనే అంగదాదులు సంతోషముచే నీ క్రిందిచేష్టలు చేసినట్లు తెలుపఁబడియున్నది.

“శీద దుచ్చిత్రలాంగులః ప్రహృష్టాః కపిక్షణ్ణరాః;  
అంతాతాయతదీర్ఘాణి లాంగులాని ప్రవివృణుః.”

ఇది వినిసంతోషనే కొందఱువానరులు తోచల నీక్కఱబడిచి సంతోషముతో నిండిన మనస్సుగలవారై తమపొడవైన తోచలను గదలించిరి. వానరుల తోచలు దేహవయవములుగాక గుడ్డవి యగుచో వానిని వారట్లు చేయలేరు గదా! వీనింబట్టి వాలము వీరికి సహజమైన యంగముకాని కృత్రిమముగావని తెలియవచ్చుచున్నది. రావణుఁడు హనుమతోఁకను దహింపఁజరిగినదని యీ క్రిందిమాటలతోఁ దెలిపెను.

శ్లో. కపిసాం కిల లాంగుల మిష్టం భవతి భూమామ్;  
త దస్య దీప్యతాం శీఘ్రం తేన దహేన గచ్ఛతు.  
తతః పశ్యం త్వమం దీన మంగవై రూప్యకర్మితమ్.  
సమిత్రజ్ఞాతమ స్సర్వే బాంధవా స్స సుహృజ్జనాః.  
—సుందరకాండ.

(వానరులకు వాలములన నిష్ట మెక్కుమకాన వీరి వాలము తగులఁబెట్టఁజరిగినది. అంగవైకల్యము గలిగి దీనుఁడై యుండు వీనిని బంధువులు మిత్రులు మున్నగువారు చూతురుగాక! అని దీని తాత్పర్యము )

ఇందు వాలము దేహాంగమని తెలుపఁబడియున్నది. ఇది గుడ్డతోఁకయే యగునెడల వానికి సహజమగు నంగవైకల్య మెట్లు కలుగఁగలదు? దానిఁ దా నెట్లు దీనుఁడు గాఁగఁగలడు? గుడ్డతోఁకయే యగునెడల నొకటి పోయిన మఱియొకటి సంపాదించుకొని : ండఁగలుగునుగదా! అదిగాక యాంజనేయని పువ్వును గుడ్డదియే యగుచో దానిఁ దగులఁబెట్టుటకై వేఱుగ గుడ్డలఁ జాట్టఁబెట్ట నవసరములేదు. ఆ గుడ్డవాలమును జమరులతో ముంచి యంటించిన నిమిషములో దగ్ధమయిపోవును గదా! రాక్షసు లట్లుచేయఁగ కేసరినందనుని వాలమునకు శీర్షవస్త్రములనుజాట్టి చమరులతో ముంచి యంటించిరి.

“వేష్టయంతి స్త్ర లాంగూలం శీర్షైఃకారాసక్తైఃపతైః;  
సంక్షేప్తమానే లాంగూలే వ్యవర్థత మహాఃపిః.

శుష్క మింధన మాసాద్య వనే ద్విక చుతాశనః,  
తైలేన పరిషిచ్ఛాన్త లేగ్నిం త త్రాభ్యపాతయన్.”

దీనింబట్టిపొడ హనుమంతుని వాలము కార్పన పట్టకల్పితమైన కృత్రిమము కాదనియు సహజమైన దేహవయవమనియుఁ దేలుచున్నది. కౌవున దేహవయవ మగు వాలముగల శుక్రీవాదులకును, గృత్రిమమగు కార్పన వాలమును దగిలించుకొని తోఁతులనిపించుకొనిన ‘అరికి’ యను సురలకును ఏవిధమగు సంబంధమును లేదు. ఇప్పుడున్న జాతులని శేషములఁ బరికించువాడఁ గిష్కింధా వాసుల సంతతివార మని చెప్పుకొను జాతులు, గూడఁ గాన్పించుచున్నవి.

ఈవిషయమై ‘Tylor’s primitive culture’ అను గ్రంథములో నిట్లున్నది:

“The Jaitwas of Rajputana, a tribe politically reckoned as Rajputs, nevertheless trace their descent from the monkey God Hanuman and confirm it by alleging that their princes still bear its evidence in a tail like prolongation of the spine, a tradition which has probably a real ethiological meaning pointing out the Jaitwas as if Non-Aryan race” —

దీనింబట్టి రాజపుత్రస్థానమందుఁగల జైత్వాలఁ బడు రాజపుత్రులు తాము హనుమంతుని సంతతివారమని చెప్పుకొందురనియు, నందులకుఁ దార్కాణముగాఁ దమ ప్రభువుయొక్క పెన్నెముక తోచలాగుండునట్లు ముందునకు సాగియుండునని చెప్పుదురనియుఁ దేలుచున్నది. దీనింబట్టి యేదో తోచకు గల్పించుకొని రామాయానునందలి కిష్కింధాపురస్థులతో సంబంధము కలుపుకొనుజాతులు కొన్ని మనదేశమున గలవని తెలుచున్నది. ఇందువలన రాజపుత్రస్థానమందలి జైత్వాలు రామాయాస్థవానరు లగుచున్నారు. ఆవానరులు సవరలని తెల్ప రామదాసుగారు ప్రయత్నించుచున్నారు. ఆవానరు లాంధ్రులనితెల్ప చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు దృఢమించుచున్నారు. వారివారి యువాచలమిట్టి రామాయాశ్ల వానరులు వివిధజాతులక్రింద మారిపోవుచు

న్నాడు. ఇవన్నియు నిటీవలివారికల్పనములు. మనము నమ్మదగినవికావు.

రామాయణం వానరులకును, సవరలకును

గల యితరసంబంధములు

రామాయణం వానరులకును, సవరలకును భావ యొక్కటియేయని ఋజువుచేయ మన రామదాసు గారు యత్నించిరి; కాని ఆవాద మెంతమాత్రమును దృష్టి కరముగ లేదు. నేను మైనచేసిన చర్చవలన నిది తేలుచునే యున్నది. ఇంక గుడ్డతో కలదాల్చుసవర లే(అరిశి)తెగ వారే రామాయణం వానరు లనుటకై మఱికొన్ని యత్నములఁ జేసిరి. వాని నీక్రింద విమర్శించు చున్నాఁ డను.

రామాయణం వానరస్త్రీలకుఁ దోఁకలులేవా?

‘అరిశి’ తెగ సవరలలోఁ బరుషులమాత్రమే గుడ్డతో కలను ధరింతురంట! స్త్రీనుద్రామాయణమునఁగూడఁ బరుషులకుమాత్రమే తోకలున్నట్లు తెల్పఁబడె గాని స్త్రీలకున్నట్లు తెల్పఁబడలేదంటు. ఆ హేతువుచే నీ‘అరిశి’ తెగవారే రామాయణం వానరులనిమనరామదాసుగారు భావించురంట! ఇదిపెద్ద వింత. ఏమన, రామాయణము నందుఁ బరుషులకుమాత్రమే లాంగూలము లున్నవనియు స్త్రీలకు లేవనియుఁ చెబుపఁబడియుండలేదు. రామకథతో సంబంధించునంతవఱకు వానరులకగ రామాయణమునఁ బూర్వభాగమునఁ చెబుపఁబడెఁగాని తత్ప్రత్యేకచరిత్ర వ్రాయుటకై కాదు. కాన స్త్రీరాముని వ్యవహారముతో సంబంధముగల పురుషులచరిత్రమే విశేషముగా నందుఁ చెల్పఁబడె కాని స్త్రీలవిషయ మంతగాఁ చెల్పఁబడి యుండలేదు. అందుఁ దారయొక్కతేయే ప్రవేశపెట్టఁ బడినది కాని తక్కిన స్త్రీలేవరును బ్రవేశపెట్టఁబడలేదు. తారావిషయము తెలుపుచోట వాలము గలవని తెల్పినవ సరము లేకపోయినది. అందుకూలముచే స్త్రీలవాలము లందు వర్ణింపఁబడియుండలేదు. రామాయణముతో సం బంధములేని సుగ్రీవాదుల పూర్వచారిత్ర ముత్తరకాండ మునందుఁ గలదు. దానింబట్టిగూడ స్త్రీలకును వాలము లు గలవనియే తేలుచున్నది. ఈవిషయమైన చర్చనంత ను నామొదటివాగ్ధానునఁ జేసియే యున్నాను. కావున

స్త్రీలకుఁగూడ వాలములు గలవని రామాయణమును బట్టి యే తేలుచున్నది. ఐనను నీదిక్కునండి తప్పించుకొను టకై మనరామదాసుగా నీక్రిందిరీతిని లిఖించిరి.

“రామాయణమునందుగూడ మొగవారికి తోక లున్నట్లు చెప్పియున్నది. కాని ఆమవారికి తోకలున్న ట్లు చెప్పలేదు. ఉత్తరకాండలో నెచ్చటనో ఒకదగ్గర యున్నదంటే అది తగిన ప్రమాణము గాదు. ఉత్తర కాండలోని హంశములకును కడమకాండలలోని హంశ ములకును సరిపోవని ఇదివరకొక నిదర్శనము చూపించ బడియె.”

ఇది యత్నదృఢతపు వ్రాత. ఉత్తరకాండములో వానరస్త్రీలకు గూడ నొక్కచోట వాలమున్నట్లుచెప్పఁ బడియున్నదని తా మంగీరించియును గూడ నదియొక చోటనే తెలుపఁబడియున్నది గావున ప్రమాణముగాదని కొట్టివేయఁ బ్రయత్నించిరి. ఇది మహాసాహసముగాదా? ఉత్తరకాండములోని యంశములకును పూర్వకాండము లలోని యంశములకును సంబంధములేదని మీరు వ్రాసిన వ్రాతనంతను నేనీవ్యాసమున నిదివఱకే పూర్ణముగా ఖండించి యున్నాను. కాన నుత్తరరామాయణము ప్రమాణముకాదనుమాట యప్రమాణవాక్యము. వానర స్త్రీలకు వాలములు కలవనుటకు నేనుత్తరకాండమునుండి యొక్క ప్రమాణమునైనఁ జూపియున్నాను. వారికిఁ గోకలు లేవనుటకు మనరామదాసుగా రొక్క ప్రమా ణమునైనఁ జూపఁగలిగియుండలేదు. ఉన్న భాగమును నమ్ముమని ప్రోసివేరి తోకలులేవని తక్కినభాగములు చెప్పకపోయినను ఉన్నవనిచెప్పనంతన లేవని చెప్పుట గా భావించుట యధర్మము. ఎప్పుడు పురుషులకు వాల ములు చెబుపఁబడియున్నవో, యెప్పుడు స్త్రీలకు వాల ములు లేవని చెప్పఁబడియుండలేదో, అప్పుడు స్త్రీలకుఁ గూడ వాలములున్నవని తలఁచుట ధర్మము; కాని లేవని తలఁచుట ధర్మముకాదు. ఏమనః లోకమునంగల జాతు లలోఁ బరుషులకు దోకలుండిన స్త్రీలకును దోక లుండుట చూచుచున్నాను.

పురుషజంతువులకు మాత్రమే వాలములుండి స్త్రీజం తువులకు లేనిజాతు లేచ్చటనుగానరావు. కాన మొదటి పట్టాండములంబట్టి చూచినను, వానరస్త్రీలకు పుష్ప

మలున్నవని తలపవలసిదేశకాని లేవని నిర్ధారణముచేయవలసిపడదు. సత్యరతుల కలరకును నట్లు తోచకమానదు. వానరస్త్రీలు రామునిచే నయోగ్యకుఁ దీసికొనిపోఁబడినట్లు మనరామదాసుగారు వ్రాసియున్నారు. రామా సంహారముచేసి లంకనుండి బయలుపడెదలి యయోగ్యకుఁ జనుచున్న శ్రీరామచంద్రుఁడు కిష్కింధకడఁబూర్వము నాడి వానరస్త్రీలను రప్పించినప్పుడు వారు నీతంఁగని యాక్రిందిరితని సంభాషించుకొనినట్లుగాఁ బూర్వశ్లోకముకంటి కలదు.

“గాత్రం నతోమశ మనల్పతరే నేత్రే  
వక్త్రం నరక్తరుచి నీత్యైతయో న సంశి;  
పుష్పం స తుష్ప మపి కే న ధరాతమాహ  
సాందర్యవృన్దకథా మధికం నదంతి.—(చాటుపు)

దీనింబట్టి యీకవి వానరస్త్రీలకుఁగూడ వాలములుండెడివని భావించెడివాఁడుగాఁ గన్పించుచున్నాఁడు. అట్లు తలంచుట సహజము కావున మొదటి మల్గుండములందును వానరస్త్రీలకుఁ దోక లున్నట్లు దెల్పఁబడి యుండలేదు. కాఁబట్టి వారి కవి లేవని తలంచుట భావ్యము కాదు. అదిగాక యుగ్ధరకాండముం బట్టి వారికిని దోకలున్నట్లు లేలుచుకేయున్నది. కాఁబట్టి రామాయణానువాదకుల ‘లలిత’ తెగవంటివారు కారు. స్త్రీలగును బరువులకునుగూడ సహజములగు వాలములుండెడివి.

గోలాంగూలుల వాలములు:

రామాయణానువాదకులకు వాలములు లేననుటకై మనరామదాసుగారికి నొక యత్నద్భుతవాదములోనికి దిగిరి. రామాయణములో గోలాంగూలులను వానరులు తెలుపఁబడియుండిరి. గోలాంగూలులనగా (గో + లాంగూల) గోపుష్పమువంటి పుష్పము గలవారని యర్థము. దీనింబట్టి వారికి పెద్దదోక లున్నట్లు లేలుచున్నది. ఈభాధనుండి తప్పించుకొనుటకై మన రామదాసుగారి క్రిందివ్రాత వ్రాసిరి.

“గోలాంగూలాః” అను పదమునకు గోపుష్పము వంటి పుష్పముగలవారని యర్థము. గోవుతోకకుకొనను చామరమువంటి కుచ్చుండును. ఇట్టి కుచ్చు కొండముచ్చుల తోకలకి ఉండేనే! కాన ఈయర్థము సరిపోలేదు.

సవరలు బహుచిత్రముగా నలంకరించుకొందురు. తలజాన్తు నడినెత్తికి యెత్తి ముడివేరుదు. అందులొ పొడవాటి పిట్టవెండ్రుకలు పెట్టి కట్టదురు. అని లేకుంటే జాత్తుమొదట మాత్రమే ముడిచైచి మిగిలిన జాత్తును కుచ్చునలె వ్రేలవేతురు.

నడినెత్తిని ఒక్కమట్టుమట్టి మిగిలినజాత్తును వ్రేలాడించిన గోపుచ్చాకారము స్ఫురించును. కావున ‘గోలాంగూలు’ అంటే ఇవిష్టముగా జాత్తును వ్రేలాడవేత సవరవాండ్రు యర్థము.”

ఇది విచిత్రపు వ్రాత. గోలాంగూలమున గోపు యొక్క తోకయని యర్థముగాని దాని చివరనుండు కుచ్చుని యర్థముగాదు. లోకములో ‘ఆదోదోక’గానున్న దను పద మొకటిగలను. ఆ దోకయనఁగా ‘అప్రదోక’ యని యర్థము. అనగా మొదట లావుగను చివరనన్నయు గను ఉండును. కాన వారీతిగా నుండునదియని యర్థము. ఆదోదోకయన మొదట లావుగను చివరనన్నయుగను ఉండునది. గోవాలమున నీ లక్షణమే లేలునుగావున నా దోకయనశబ్దమునకు లోకములో పైయర్థమువచ్చినది. కాఁబట్టి గోలాంగూలుల న మొదటలావుగను దుదని క్రమముగా సన్నయుగను నుండు దీర్ఘమైన తోకగలవారని యర్థము. ఇదియే సహజమైనయర్థము; కావుననే యట్టిదోకలుగల కొండ యుచ్చులు లోకములో బండి తులచేతను బామగనిచేతనుగూడ గోలాంగూల శబ్దముచేఁ బిలువఁబడుచున్నవి. కనుక రామాయణానువాదములలో యట్టిదోకలు గలవారుగాని మన రామదాసుగారు తలంచినట్లుగా నెత్తిపై జాత్తుముడిగలవారుకారు. నెత్తిపై నుండు జాత్తుముడిని లాంగూలమనుటకు నెనరును సాహసంపరు. మన రామదాసుగారు చెప్పినట్లు పట్టి వానరుల సవరల గావించ విశ్వప్రయత్నము చేయుచు న్నారుగానఁ జై విపరీతార్థమును వ్రాసిరి. పెళ్ళిలో వాలములవిషయమే మన రామదాసుగారు వ్రాసిన దంతయు నసంగతము. 2. రామాయణానువాదకులు, సవరలు నొక్కతెగవారే యనుటకు మనరామదాసుగారు మఱియొక నిదర్శనాభాసమును చెప్పిరి.

సవరలలో అన్న దచ్చినతర్వాత వానిభార్యను దమ్ముఁడు పెండ్లియాడునేకాని తమ్మునిభార్య నన్న

యెన్నఁడును ముట్టఁడట. ఈభర్తయునకు వ్యతిరేకముగా వారి విర్తించినందున రామునికి వారిని జంపుట కవకాశము చిక్కినదట. ఇఱియై కాశ్మీరప్రళంపయే. రామాయణంబు వానరులలో ఒకసోదగుఁడు చచ్చిన తరువాత వానిభార్యనిక నొకసోదగుఁడుస్వీకరించుటకలను; కాని పెద్దవానిభార్య చిన్నవానిభార్య యను వివక్ష లేదు. రాముఁడు సుగ్రీవుఁడు ఒడికియుండఁగా వానిభార్యను వారి స్వీకరించినందులకు నందించెనేకాని తమ్ముని భార్యను నన్న యయియఁడియను దాను స్వీకరించి నందులకుఁగాదు. ఈవిషయమై రామాయణ మిట్లు తెలుపుచున్నది:

శ్లో. అస్య స్థిం ధరమాస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః;  
రుమాగూం వర్తనే కామాత్ సుషాయాం పాపకర్మ కృత్.

తమ్ముఁడుజీవించియుండఁగా తమ్మునిభార్యను స్వీకరించి తిని కావున గీవు దోషివి. శిక్షార్హుఁడవు అనిదీనిభావము.

దీనిబట్టి తమ్ముఁడు చచ్చితర్వాత వానిభార్యను అన్న స్వీకరింపవచ్చుననియే తెలుచున్నది. కాని రామదాసుగారు వ్రాసిన దసంగతము.

8. రామదాసుగారికి నొకకారణము నిట్టిచ్చుచున్నారు.

“వైగ్రామాలకు వెల్లెనప్పకు పగలల్లా యెవరి పనిమీదవారు పోయి రాత్రికి అందరూ ఒక్కచోటనే చేరియుందురు. ఈయలవాటు వానరులకుగూడనుండెను.

“ఏదిత్య దినసం సర్వే సీతాధిగమనే ధృతాః;  
సమాయాంతి స్యమేదిన్యాం నివాకాలేషువానరాః”  
—కీమగంధ. ౪౭-౪౮.

ఇది సందర్భములేని వ్రాత. ఇతరగ్రామములకుఁ దమతమ పనులమీఁదఁబోయినవారెల్లరును బనులసందృఘమునుబట్టియును, పోయినతావుల దూరాదూరములనుబట్టియును నందఱును రాత్రికి స్వగ్రామము చేరుచుందురు ఇది సర్వమానవ లక్షణము. ఒకసవరల లక్షణము మాత్రమేకాదు. ఒక్కచోటనే సుంపుగాఁగూడుటయందురాయల్లు వానరులు చేసినట్లుగా రామాయణ మెచ్చటను చెలువుటలేదు. “ఏదిత్య” అను వైశ్లేికమునందుఁ చెల్ప

లేదాయందులేని యది వానరసామాన్యధర్మము కాదు. సీతను వెనకుపనిమీఁద నియమింపఁబడిన వానరులపగటి పూట విడిపోయి నానాదిక్కులఁబరికించువాచి రాత్రి పూట నొకదిక్కునఁ జేరకువారు. కారణమేమి? తమ కులాచారముంబట్టి కాదు. తాము చేసిన పరికిలన మొకరితో నొకరు చెప్పుకొని నుండు చేయవలసిన పనిం గూర్చి చర్చించుకొనుట కట్లు చేరెడివారు. నాల్గువైపులకును బోయినవారిలో నొకవైపున సీత గాన్నింపవచ్చును. నాటిరాత్రి యామెను గాంచిన వారు తక్కినవారితో నాసంగతి తెప్పిన నిక వెనుకవలసిన శ్రమయే తప్పిపోవునుగదా. ఇట్టిసట్ల సర్వజాతులవారును జేయు పనినే వానరులును జేసిరికాని సవరలవలె నటించలేదు. కాన వీరు వ్రాసినది సందర్భశూన్యము.

4. మఱియొక విషయములో సవరలకును వానరులకును సామ్యము నీక్రిందీరిని జూపుచున్నాడు.

“ఇప్పటి కొంఁజములరెనే కిష్కింధావాసులు గూడ తంబుర, తమకు మొదలైన వాద్యములతో పాటలు పాడుచుంటూ ఉత్సవములు చేసేవారు.

గీతవాదిత్రనిష్టోప శ్చూయతే జయతాంవర!  
నర్దతాం వానరాణాంచ మృదంగాడంబరై స్సహ.”

గీతవాదిత్రకబ్బములే తంబుర, తబ్బు మాత్రమే గ్రహింపఁబడవు. ఏయేవాద్యములను వానరులు వినియోగించెడివానో దీనివలనఁ దెలియవచ్చుటలేదు. కావున నిందు వారీయుభయులకు సామ్యము గుదిరిన దనరాదు.

ఏవిధమునఁ జూచినను సవరలకును రామాయణంబు వానరులకును సంబంధ మేమాత్రమును గానిపించుటలేదు. రామదాసుగారు, బలాత్కారముగా నట్టిసంబంధమును దెచ్చిపెట్టఁ బ్రయత్నించిరి. అది సమంజసము కాదు. మనరామదాసుగారు వ్రాసిన వ్యాసరాజము వలన నొక్కవిశేషరాజము లేలుచున్నది. అది యేదియన, రామాయణంబు వానరులకుఁ దోకలుండెడివనియు నందుమూలముచే వారు వానరసంజ్ఞనందిరయియుఁ జేలుట. వారితోకలు రామదాసుగారు తలచినరీతిగా గుడ్డ వికాపు. సహజములగు దేహవయవములే. ఇట్టి వానరుల బుద్ధివిభవాదులను, నాచారవ్యవహారాదులను దేహనిర్వృ

జాదులనుబట్టిచూడ వీరలిప్పటికి మానవులకును కృతులకును నడిమిజాతివారుగా గాన్పించుచున్నారు. కొంత చూచు మానవులకుఁ గలిగినట్టి ముఖలక్షణములును, మృగములకు గలిగినట్టి లాంగూలాదులును వీరు గలిగియుండువారు. ఇట్టివారుండటం యసంభవముగాదని అగ్రీకా బెహూనాల్యాండులో దొరకిన పుష్టైవలనను, బార్మియో అడవిలోనున్న తోకగల యొక జాతిమనుష్యుల నలననుబోధపడుచున్నది.

రామాయణపు వానరులు బుద్ధివిభవాదులచే నరులకంటె దక్కువవారనుటకు గలకారణములను నామొదటివ్యాసములో నిచ్చియే యున్నాను. వానరులు నరులకంటె దక్కువవారని రామాయా మహాగడుగు నను దెలుపుచునే యున్నది. వారు ఒకవిధముగా మృతులలోనివారుగా దెల్పవలసినవారనియు బోధించుచున్నది. వాటిని రామనకును జరిగిన ప్రసంగ వివేచన మధికముగాను వ్యక్తముచేయుచున్నది. ఇట్టిసందర్భములనే కములు గలవు. నావాదమును నిరసించుటకై రామదాసుగారు “అలోచనలో నై లేనేమి, ధైర్యధైర్యములలో నై లేనేమి, పరాక్రమమునందై లేనేమి వీరు ఏమానవునకు తీసిపోదురే?” అని వ్రాయించినవ్యసవరలగోగలిపి వానరలక్షణములను దెప్పుటలో వీరు పిటికిపంద లని స్వహస్తముతోనే యిట్లు వ్రాసిరి.

“పంపాతీరమును వదలి కిష్కింధవైపున వచ్చుచున్న యన్నదమ్ములను జూచి ఋశ్మయాకముపైనున్న సుగ్రీవుడు భయపడి పాటిపోయినాడట.

ఇప్పుడు సమేతము విశాఖపట్టణము, గంజాం జిల్లాల కొండలపాఠముం దున్నవారు నాగరిక జనులను జూచినతోడనే పారిపోయి దాసుకొనెదరు.”

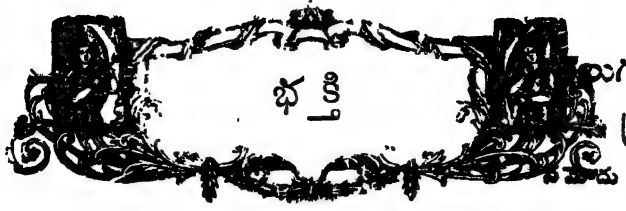
ఇట్టి ధైర్యధైర్యములను గనుగొని యావానరులే మానవులకుఁ దీసిపోవుదురని మనరామదాసుగారు నొక్కివక్కాణించియున్నారు. హనుమదాదులు వివేకులుగాఁ

దెలుపఁబడినను వానరులలో వివేకులుగాఁ దెలుపఁబడిరి. నరూతో సహవాసముచేఁ దమజాతి వానరులందు సహజముగా నుండు జ్ఞానముకంటె నెక్కుడు జ్ఞానము గలవారై యుండిరి. ఈ యంశమును హనుమవిషయమై మన రామదాసుగారే యంగీకరించి యీక్రింది రీతిని వ్రాయించిరి.

“రామలక్ష్మణుల యొద్దకు ధైర్యముగావచ్చి మాట్లాడిన హనుమంతుండు పట్టావాసులతోఁ గలిసిమెలసిరిగి ప్రాపంచిక జ్ఞానమునేర్చిన దేశీయునివంటివాఁడు.”

సుగ్రీవాదు లట్టివారు కారట. రామలక్ష్మణులను జూడఁగనే భయపడి పారిపోయిరి. నెట్టి యూహలకు లోనైరి. సుగ్రీవుని నెట్టియూహలఁ గనుగొని హనుమ ‘నీవు మనయందుఁగల మృగత్వము ననుసరించి యిట్టి యూహలకు లోనైతి’వని తెలిపె. ‘అహో నిద్రాభయ మెఱువనని’ యను సామాన్య ధర్మముంబట్టి మాత్రమే నరవానరభేద మేర్పడలేదు. దేశములనుబట్టి, జ్ఞానేంద్రియ శక్తులంబట్టి, చర్మాదిక విశేషములంబట్టి యుభయులకు భేద మేర్పడినది. ఈ భేదమును రామాయాము విస్మయముగాఁ దెలుపుచున్నది. కొట్ల కొలఁదిగల వానరులు ఇద్దరు నరయువకులచే నడుపఁబడిరి. కాన శ్రీమద్రామాయాముంబట్టియును, మనరామదాసుగారివ్రాతముబట్టియునుచూడ నరులకంటె వానరులు తక్కువవారని లేలుచున్నది. కాన నేను మొదట వ్రాసిన రీతిగా రామాయాణపువానరులు నేటి నరులలోనివారు కాని, నేటివానరులలోనివారుకాని కారనియు, వీరి కుభయులకు నడిమిజాతివారనియు, వారు నశించిపోయిరనియుఁ దలంచుటయే యుచితము. అగురులనుజాతి యొకటికలదనియు వారు క్రమక్రమక్రమముగా నశించి పోవుచున్నారనియు శ్రీరామదాసుగారే తిమవ్యాసమున వ్రాసియున్నారు కాన వానరజాతి నశించిపోయినదని తెలుపుటకు వా రభ్యంతరముచెప్ప నవసరము కానిండుట లేదు.

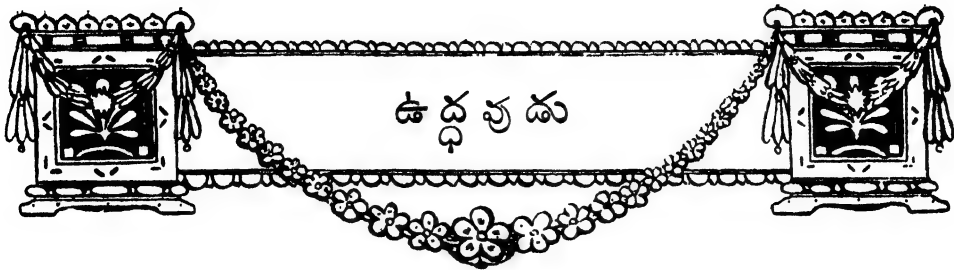
సంపూర్ణము



చల్లా పిచ్చయ్య శాస్త్రి గారు

కడకను రేపు మాషనక కాళ్లను వ్రేళ్లను బ్రోవునేయున  
 వ్వుడు ప్రియురాలనంచు నటు పుత్రుడనంచు సఖుండనంచు నా  
 ప్పుడ ననుచు బూరింబూరిగ మూఁగుదు రీఁగలఁబోలి; యెంతకుం  
 బడయరు తృప్తి; యెవ్వరికి వారు స్వలాభమె కోరుచుందు; రె  
 వ్వుడయిన నీకు సుంత తలపోటు ఘట్టిల్లినఁ దొంగిచూడ; రే  
 యెడకొ యెదేనిమిత్తమున నేఁగుదు. రీక్రమ మెంచి యింక నీ  
 యెడఁద నెఱుంగుమీ వగలకే సిరులంచుఁ దలంపు. మాపయి  
 జేడుగుల శిక్షణంబునను శిష్టజనంబుల రక్షణంబునన్  
 గడునెఁరొప్ప నొక్కఁడుగ గారవముం బొనరించువానిఁ, బా  
 ల్కడలి ఫణీంద్రశయ్యఁ గమలాసతితో సుఖించువాని, లో  
 నడరెడు శత్రులం దునిమి, యట్టిటు నూపెడు నీషణత్రయం  
 బుడుగఁగఁజేసి, కృత్రిమము నూడిచి, దూషణభూషణంబు లొ  
 క్కడుగఁ దలంచి, భూరజముఁ గాంచనముఁ సరిసేసి, యూరకే  
 వెడలెడు రిత్తకోర్కెలను వీనరపుచ్చి, యహంబుమాని, యా  
 ర్తుడయి, నిరూఢభక్తిఁ గుదురుంగొని చిత్తము రత్నపీఠిగాఁ,  
 దొడిఁబడు హర్షతోయములతోడన యర్ఘ్యముఁ బాద్యమచ్చి, ప్రా  
 న్పడి యరమోడ్పు గన్నుఁగవ బద్ధకరుండయి, “దీనబాంధవా!  
 చెడితిఁ గృశించితిఁ దడపు నేయక ప్రోవవె భక్తవత్సలా!  
 బడలితి మగ్గితిఁ సిలుగు పట్టకసాకవె” యంచు సోలి కూ  
 యిడఁ గులజాతిభేదములఁ నెంచకయే వెనువెంట నచ్చు పు  
 త్రడిపువ్వుఁబోడినైనఁ గయితామర మోడిచి వీఁడె పాద దా  
 సుఁడనుచుఁ బర్వలెత్తు నహిసూదనునైనను జూడకే కడు  
 వడిఁ బఱతెంచి యాపదలఁ బాపెడువాని, జలంబు సొచ్చి మ్రు  
 క్కడిఁ దెగటార్చివేదములు కాన్పున కిచ్చినవాని, వార్ధిఁ ద్ర  
 చెడునెడ నద్రిమోచి సుధఁ జేర్చి సురస్తుతిఁ గన్నవాని, బె

బ్లడచి నిశాటూలీల వసు ధాంగనఁ గాచినవాని ధూర్తుడై  
 కొడుకును బట్టి కొట్టి చెఱఁగొన్న ఖలుఁ బారిగొన్నవాని, మూఁ  
 డడుగులనేలఁ గోరి జగమంతయు నిండినవాని, రాచ వం  
 గక్షలులు పెక్కుమాఱు కడఁకఁ దెగఁ గొట్టినవాని, లోకముల్  
 పిడుగయి యేచురావణుని బీర మడంచినవాని, గప్పుతా  
 మడుఁగు ధరించి భక్తులను మన్నినవాని, ప్రజాంగనామనో  
 జ్ఞుడయి యనేకచిత్రములు చూపినవాని, నెఱింగి బొద్ధులఁ  
 గెడఁగ యజ్ఞనిద మొగిఁ గీర్తనఁజేసినవాని, దాష్ట్యముఁ  
 నడపెడు కర్కశాశయుల నాడులఁ జీల్చినవాని నెన్నుచో  
 నడఁగు సమంబు; చేకుఱుమహంబులు స్రవ్యహముఁ; బ్రశాంతి యే  
 ర్పడు మది నిల్చు సర్వ మొక రాణన తోఁచు; లభించు మోక్షముఁ;  
 దడఁబడకేచు వింతలకు దారి నొసంగక మెప్పు గోర కే  
 గడయును దెంపులేకయ యఖండముగా నెటనున్న, మేని కే  
 బడలిక గల్గినఁ, రొదలు ప్రామిన నిల్కడ నిట్టిభక్తి యే  
 ర్పడి తరియించినట్టి బుధరత్నములఁ వచియింతుఁ; సంబరీ  
 ఘ్నఁడు శుకశౌనకుల్ దనుజసూనుఁడు వ్యాసుఁడు నారదుండు భీ  
 ష్మఁడు కనకాంగదుండు గజముఖుఁడు దాల్భ్యుఁడు దీర్ఘదేవు ల  
 య్యోడయని కుష్టుఁడు గుహవయోమణులు భుజగంబు పుండరీ  
 కుఁడు శబరుండు సాలెపురుగుఁ నరుఁడు హనుమద్విభీషణుల్  
 ఁడఁతులలో నహల్యయును బాండవఁత్నియు నింక నెందఱో  
 వడసిరి ముక్తి; మొన్న మనవార లెఱింగినవారు రామదా  
 నుడు నటు త్యాగయాదులును జూచిరి, చూపిరి దేవదేవు; నా  
 నుడి మదినమ్మి భక్తిని మనోమయపేటికలోన సొమ్ముగా  
 నిడి జగదేకనాథునకుఁ నెప్పుడుఁ గానుక పెట్టుచుండు మే  
 గొడవలకేగినన్ ఫలము కొంచెయమైనను లేదు కాలమా  
 నశి బరు వెత్తుచున్న దిటువంటిశరీరము రాదు రాదికఁ.



## విన్నకోట వేంకటరత్న శర్మగారు

రంగము 1

[వేపల్లెలో కుటీరము

[చంద్రిక—విలాసిని]

చం—(కృష్ణవిగ్రహమునకు జలకమాడించి) కృష్ణా! ఏడు  
వకు! ఏడువకు! తుడిచెదను. (పైటచెంగుతో  
నొత్తును.)

వి—చెలీ! నిజమైన కృష్ణుడు కాడుగదా, ఏడ్చుటకు!  
చం—కృష్ణా! తిలకముం దీర్చెదను. రమ్ము; (తిలకమును  
దిద్దిమాచి) ఎంకరగా నున్నది. చక్కగా పెట్టెదను;  
రమ్ము. ముందు తొందరగా బెట్టితిని; తుమింపుము.  
తప్పు మన్నింపుము. (తుడిచి మరలపెట్టి) ఇప్పుడు  
బాగున్నది.

వి—ఏమి నీకాపిచ్చి; బొమ్మకు బొట్టుపెట్టితివి?

చం—బొమ్మకాదే! బొమ్మల నాడించుబొమ్మలాట  
కాడే! కృష్ణా! ఒక్క ముద్దుపెట్టునాయనా! (ముద్దు  
పెట్టుకొని) కృష్ణా! నేడు నీవు పుట్టినదో... నీకు  
క్రొత్తచొక్కాలాగు తొడిగివరమ్ము. (తొడిగి)  
నాయనా! వీధిలోనికి పోకుము; నుమ్ము పైబడును.  
కొంచెముకేపు పండుకొందువా, జోకొట్టెదను.  
(ఉయ్యెల్లలోనుంచి)

గేయము.—

జో జో! గోపాలా! జో జో! ధూపాలా!

జో జో! నాచిట్టి! జో జో! నాపట్టి!

జగముల నిట్టూడించెదవు

మగువల మరుల మంచెదవు.....జో జో!

వారువీరని భేదము నెంచవు

సారసారకును దయనుంచెదవు.....జో జో!

జో జో! మత్స్యవతార! జో జో!

జో జో! కూర్మావతార! జో జో!

జో జో! వరాహావతార! జో జో!

జో జో! నరసింహావతార! జో జో!

జో జో! నామావాతార! జో జో!

జో జో! రామావతార! జో జో!

జో జో! కృష్ణావతార! జో జో!

జో జో! ఋషభావతార! జో జో!

జో జో! కపిలావతార! జో జో!

విలాసిని! ఆప్రక్కనుండి హేళము.

(చెరియొకప్రక్క నుయ్యెల్ల నూపుచుందురు)

వి—నిజమైన కృష్ణుని తెత్తునా?

చం—నిజమైన కృష్ణుడు బాలుడు కాడుగదా, మనము  
చెప్పినట్లు వినునా!

వి—మనము చెప్పినట్లు విను కృష్ణుడే కావలయునా?

చం—అవును.

గీ. బాలకృష్ణుడైన జోల! బాడగవచ్చు

ముద్దుకృష్ణుడైన మరీయనప్పు

చిన్నికృష్ణుడైన చిందులు ద్రోక్కును

నలకృష్ణుడైన నాట్యమాడు.

ఇంతకన్న మన కేమికావలెనే విలాసిని!

వి—నీకు పిల్లలులేరుగావున నిట్లాడించెదవు, కొడుకు  
పుట్టినచో—

చం—కృష్ణునిపేరే పెట్టుకొని, కృష్ణునికివలెనే పింఛము  
పెట్టి ముద్దుపెట్టుకొందును. (బొమ్మను ముద్దుపెట్టు  
కొనును.) కృష్ణా! కృష్ణా! యని ఎప్పుడు పిల్చి  
కొనుమ, దగ్గజ పరుండెట్టుకొనుమ, లాలించుమ,



పాలించుకొందును. కృష్ణుని విడనాడియుండలేనే.

కృష్ణుని కలపకున్న నాకేమియు తోచడే విలసిని!

వి—కృష్ణుని వ్రేపల్లెకు తీసికొని వచ్చుటకు, విద్యుల్లత,  
మధుర పంపగా, మధురకు పోయినది.

చం—ఎప్పుడో?

వి—ఇంతకుముందే, నాతో చెప్పిపోయినది.

చం—అయ్యో, నాతో చెప్పినది కాదేమే!

వి—ఎందులకు?

చం—నాకును మధురలో పనియున్నది.

వి—ఎవరినిమి త్తము?

చం—కృష్ణునినిమి త్తము!

వి—ఆకృష్ణుడు పెద్దకృష్ణుడు.

చం—మాబాలకృష్ణునినిమి త్తము!

లి—ఎందుకు?

చం—మాబాలకృష్ణుఁ డాడుకొనుటకు బొమ్మలుకావల  
యును. బొమ్మ చేటలు కావలయును. తినుటకు  
పందదారచిలుకలు కావలయును. ఇవన్నియు  
తెచ్చుటకు నాల్గునాళ్లనుండియు ప్రయాణమైతిని.  
కృష్ణుడు పంపించెదనని చెప్పి ఇంతవఱకు పంపి  
యుండలేదు.

వి—నునము పోయినచో బాలకృష్ణు నెవరి కప్పగింతము?

చం—కృష్ణుని నీవెత్తుకొనుము. నేనును నీవును నడచి  
పోయి విద్యుల్లతను కలసికొందము.

వి—పట్టాములో నెట్లు మనవిలయునో మనకు తెలి  
యదుగదా!

చం—అక్కడ కృష్ణుడు మనదిన్నికృష్ణునకు సాయము  
రాదా!

వి—సాయమునకేమి? అన్నియు తానే కొనియిచ్చును.  
మనకేమియు నాయాపనుండదు. (బొమ్మనై త్రికొని)  
రమ్ము.

చం—పది—అగు—అగు—త్రోవలో బాలు డేదన్నేమో?  
పాలుతీసికొనివచ్చెదను. (పాలుతెచ్చి) ఇకపద.

[నిష్క్రమింతురు.]

రంగము 2

బృందావనము

ఉద్ధవుడు (ప్రవేశించి)

ఇప్పటికి బృందావనమును చేరితిని. ఈయమునా  
సదీపుష్పంబుల గంధంబు గ్రహించి, చల్లనితోయం  
బుల నూగులాడుచు, గంధపహుండు కునికిపాట్లు  
పడుచున్నాడు. ఒక్కంత బడలిక తీర్చుకొందును.  
కృష్ణుడు లేకున్న బృందావన మెంతరసహీనమై,  
వికాసరహితమైయున్నది. అదుగో, వారే గోపికా  
కాంతలు! అదియే వ్రేపల్లె!

గీ. గొల్లపిల్లలతోడను బల్లతోడ

ఆలమందలతోడను పాలతోడ

కవ్వములతోడ కూసురాగములతోడ

నలరునయ్యడే, వ్రేపల్లెయని తలంతు!

(మాచి) ఎవరో మువ్వరు కాంతలు వచ్చుచున్నారు.  
నేనేకృష్ణుడననిచెప్పినచో వీరిభావములెట్లుండునో?  
(విద్యుల్లత ప్రవేశించి, మాచి) కృష్ణుడే, కృష్ణుడే,  
నిజముగా కృష్ణుడే! చెదకడలదినతిగ కాళ్ల కడ్డవడి  
నది. [మరలిపోవును.]

(చంద్రిక - విలాసిని ప్రవేశింతురు)

చం—కృష్ణుడే! కృష్ణుడే!

వి—కాడమా! కృష్ణుడెవచో నెమరిపించు మేదీ! నేను  
వేదీ!

చం—ఎక్కడనైనను దాచివచ్చేనేమో!

వి—కాదు. ఎవ్వరో, నే నడిగిమాచెదను. (సమీపించి)  
అయ్యో! మీరెవ్వరు?

ఉ—నేను కృష్ణుడను కాదు; కృష్ణుని చెలికాడను.

చం—కృష్ణా, మాఅబ్బాయికి బొమ్మ లంపించెదననిచెప్పి  
ఎన్నినాళ్లయినది, మరచితివా?

వి—కృష్ణుడు కాదమా! కృష్ణుని నేనెఱుంగనా? కాద  
న్నాడు వినలేదా?

చం—కాదు; కృష్ణుని చెలికాడ నన్నాడు.

ఉ—(స్వ) ఈమెయే చంద్రికయై యుండనోవు.

వి—మీరెవ్వరయ్యా, యేయూరూ!

ఉ—మధుర!

చం—అదిగో! మధుర యనుచున్నాడే!

వి—ఎక్కడకు పోవుచుంటిరి?

ఉ—వ్రేపల్లెకు?

వి—ఏనిమిత్తమున?

ఉ—నందనందనుని నిమిత్తమున.

వి—ఇక్కడ లేడు.

ఉ—ఇక్కడ లేడని—ఉన్నాడని నేనూఎరుంగుదును.

చం—ఏడే! ఉండుట యెట్లై.

ఉ—అదిగో! నీయొడిలో గలదు.

వి—నీయొడిలోని వేమిటి?

ఉ—బొమ్మలు.

వి—ఎవరికి?

ఉ—బాలకృష్ణునికి.

చం—మనకృష్ణునికేనటే!

వి—చుకేమిటి?

ఉ—ఊ—.

వి—ఊ—యేమిటి?

ఉ—ఉద్ధవుడు.

వి—ఈబొమ్మ లెవ రంపించిరి?

ఉ—మాకృష్ణుడు.

చం—మాకృష్ణునికేనా?

ఉ—అవును.

చం—(బొమ్మ నెత్తిని) మాకృష్ణునికేనా? మాకృష్ణునికేనా? మాకృష్ణునిమీద ఆకృష్ణుని కెంతప్రేమయో; ఎంతవాత్సల్యమో! నాయనా! ఇవిగో బొమ్మలూడుకొమ్ము. బొమ్మలేవి?

ఉ—ఇవిగో బొమ్మలు. (ఇచ్చును)

చం—(పుచ్చుకొని)అయ్యా! మీ రరిగివచ్చితిరి. ఇవిగో మాపిల్లవానికి తెచ్చికపాలు పుచ్చుకొనుదు.

ఉ—మికృష్ణుడేశ్వినో?

చం—బొమ్మలుంటే యేడువదు. (పాలనిచ్చును.)

వి—వ్రేపల్లెలో ఎవరియింటికి వచ్చెదర?

ఉ—నందుని యింటికి.

చం—రండు. పోవుదము. ముందుగా మాయంటికివచ్చి మాచిన్నికృష్ణుడిచ్చి పండ్లు పుచ్చుకొని తరువాత మియిచ్చవచ్చినచోటికి పోవచ్చును. మధురలో కృష్ణునకు కుళలమా?

ఉ—ఇప్పటికా కుళలవార్త నడుగుట! ఆయనకుళలిగాక మరెవ్వరు కుళలులై యుండుర? మీచిన్నికృష్ణునిపై నున్నప్రేమ మాకృష్ణునిపై నుండవలదా? మాకృష్ణుడొకడు, మీకృష్ణుడొకడే! లోకములో సమస్త పదార్థములు మాకృష్ణమయములు గావా? చేతనాచే తనప్రకృతులు ఆమహాభావునివలన సృష్టింపబడి నవికావా? చిన్నికృష్ణునిమీద నీకుగల భక్తి ఆయనయేకదా కలగజేయుచున్నాడు! నీలో, నాలో, అందరిలో ఆయన లేజనన్నేకదా తాండవించుచున్నది! ఘటపటారులు నశించినను బంధముల వ్రెండు వాడాయనగదా. ఆయనను కుమారునిగా భావించుచు తరించితివి!! నీకు సమాను లెవరున్నార! కాని, నీబాలకృష్ణుడే అన్నిస్థలమలయందును భూతభవిష్యద్విర్రమానములలో నున్నాడని తెలుసుకొనవలెను. అప్పు డీవిగ్రహమనందు మాత్రమే లగ్నమైన నీమనసు సర్వవ్యాపకత్వముకల్గి, నీనిని వదలివేయును. భక్తులలో సగ్రగణ్య వరుదువు.

చం—మాయంటికి రండు, జ్ఞానోపదేశము చేయుదురుకాని.

ఉ—నాకు నందునియింటికి దారిచూపుదు. వచ్చినపని తీరినచెనుక మియింటికివచ్చి మాపరమాత్మ శాస్త్రమునిన వాక్యములు మీకు నెఱింగించెదను. రండు పోవుదము.

[నిష్క్రమింతుడు]

రంగము ౩

నందుని యిల్లు

[నందయశోద లుపవిష్టలై యుండురు]

య—నాదా! కృష్ణుడప్పుడే వచ్చునని యంటిరిగదా! ఇంకను రాలేదేమి? కన్నవారికన్న, కన్నవారిమీద నెక్కువ ప్రీతియుండునా?

సం—అతని కందరియందును ఒక్కచందంబై ప్రేమ పెల్లివిరియునుగాని—ప్రస్తుతము రాజకార్యములయందు నిమగ్నుడై యుండుటచే రాలేదు. నన్ను మరచి నను—

గీ. కడుపులో పెట్టుకొని ప్రేమ గాంచినావు  
కనులలో పెట్టుకొని ముద్దు గాంచినావు  
పాలపాత్తిళ్లలో జోలబాడినావు  
నిన్ను కృష్ణయ్య మరచునా నీలవేణి!

య—చిన్నతనంబున తా నొనరించిన కొంటెపనులం దలంచిన కొలదిని నాకొడలు గగ్గర్పొడుచును. చన్నులం శేపువచ్చు; పరవశపై పోదును.

సం—సరికాని—మనవాడు పంపిన చిత్రములు చెమ్మ—మధురలో నొకచిత్ర శేఖరునిచే లిఖించబడినవి. అవి చూచియైనను మురియుచు కాలక్షేపము చేసి కొందము.

య—అవి చిత్రములా! ప్రాణము మాత్రమే లేదుగాని—  
సం—తెమ్ము.

(యశోదనిష్క్రమించి పటములతో వచ్చును.)

సం—(ఒకచిత్రమునుదీసి) అహో! కృష్ణుని చూచుచున్నట్లే యున్నది. యశోదా! చూచితివా! ఇందు మన కృష్ణుడు అరణ్యములో అగ్నిహోత్రము మ్రొంగుచున్నట్లుగా లిఖింపబడినది.

య—నాయనా, పోకుము—కాలిపోవుదువు—మారెవరు దిక్కు—నీవు పోవలదు నాయనా!

సం—ఇది నీవు తెచ్చిన చిత్రపటముగదా!

య—అవును—అవును—దినను,

సం—గీ. గోపకులకల్ల కణ్ణామూసికొను డటన్న  
కన్నులకా మూసికొని వారు కదలకుండి  
రంతటకా విశ్వరూపుడై అంతలోన  
లోనగొనియెను భయద దావానలమ్ము.

య—మనకృష్ణుడు మన్నుదిన్న నాటిచిత్రముందీయుండు.

సం—(తీసి) ఏమియు నెఱుంగనివానివలె నోరుతెరచి నీకు చూపించుచున్నాడు. నీవు కొట్టుటకు సిద్ధముగా నుంటివి—ఇప్పుడెవరిని కొట్టెదవు—నాయన దగ్గర లేడుగదా?

య—అవును. అవును. దుర్బాధ్యురాలనే!

సం—ఇది చూచితివా! కృష్ణుడు యమానాతీరమున నిసుకతిన్నెపై గోపాలబాలురతో చర్చి యారగించుట. కొందఱు చిక్కింబులలోను, కొందరు నున్న నైన శిలాతలంబులను, కొందఱాకులలోను ఎట్లు తినుచున్నారో?

మ. జలజాంతసితకర్ణికకణ్ణాదిరిగి రా  
సంఘంబులైయున్నతే  
కులచందంబునఁ గృష్ణునిం దిరిగిరాఁ  
గూర్చుండి వీక్షించుచుకా  
శిలలుకా, బల్లవమఠా, తృణంబులు, లతఠా,  
చిక్కింబులుకా, పువ్వు, లా  
కులు, కంచంబులుగా భుజించుటలు క  
న్గొనే! కురంగక్షణా!

—భాగవతము.

య—(పటమిచ్చి) ఇదియేమి? నాథా!

సం—(చూచి) ఇది కాలియమర్దనము.

శంకరాభరణము - ఆదితాళము

య.—చూడజాల, నే చూడజాలనిది, నాథా!  
పాడుచు నాడుచు తిరిగెడు నీడున,  
పాడుకాలియును దాపురించెకా—చూడజాల.  
పట్టి దేహమును బట్టె, గిట్టెకా, గొట్టెకా  
చీతెకా, గీతెకా—చూడజాల.

నాకు భయమగు చున్నది పసిపిల్లవాడు—

పాపతేడు. లత—వజ్రము అమృత్యో! నేచూడజాలను. ఆనాటివేదన జ్ఞాపకమునకు వెచ్చుచున్నది. మొదటినుండియు నిట్టి దుడుకుచేష్ట లే.

సం—అదివలదులే—ఇదిమాడుము, గోవర్ధనగిరి. కృష్ణుడు పర్యతమను పైకెత్తి.

శా. బాలుండీతేడు, కొండదొడ్డది, వహా  
భారంబు పైరింపఁగా  
జాలండోయని దీనిక్రిందనిలువకా  
శంకింపఁగాఁబోకుడీ

శైలాంభోనిధిః జంతుసంయుత ధరా  
చక్రంబు పైబడ్డ నా  
శేలల్లాడుదు, బంధులార! నిలుండి  
క్రిందక బ్రహ్మదాత్ములై.

అని కిగ్గరగా చెప్పుచున్నాడు. అదిగో మనము  
దానిక్రిందనే యున్నాము. (చూచుచుండును).

య—కుఱ్ఱవానికి గండములమీద గండములు.

(ఉధవుడు ప్రవేశించును)

ఉ—అవును—గండములమీద గండములు. ఈమధ్య  
యవలలోకమునకుపోయినచ్చెను—ఆరేడు కుఱ్ఱవాడా!

య—(చూచి) ఉధవుడు—ఉధవుడు—

నం—(పట మక్కడ నుంచి) ఎన్నాళ్లకు—ఎన్నాళ్లకు—  
కృష్ణుడు—కృష్ణుడు—(కొలిగించుకొనును).

య—ఉధవుడండీ!

నం—కృష్ణునిచూచినట్లే యున్నది. అందుకట్లంటిని.

ఉధవా, రమ్య; కూర్చుండుము. ఆయాసపడి వచ్చి  
తివి. కాళ్లుపట్టెదను. (కాళ్లుపట్టుచుయ్యోదనుచూచి)  
ఉష్టాదకము తెచ్చు; కాళ్లు కడుగవలయును.

ఉ—అక్కరలేదు. ఆయాసము తీరినది

నం—కొంచెము విశ్రేమింతువా? విసరెదను. (విసరును.)

ఉ—(స్వ) ఏమి! యీభక్తివి శేషములు! ఆకృష్ణపాదా  
రవిందధ్యానానంద నిమగ్నులైన యోగుల క్రియ  
నాచరించుచున్నాడు. ఇంతవఱకు తన తనయైన  
యోగ ఔచుమే అడుగలేదు. అతిథిపూజయన నిట్లు  
గదా యుండవలయును!

నం—ప్రాణము కుదుటబడినదిగదా! ఎక్కడ హఠుర:

ఎక్కడ వ్రేపల్లె; వసుదేవునికి ఔమమా!

య—కంసుడు తీరగదా! ఇక నందఱకు ఔమమేకలు  
గును.

ఉ—అ. సుఖముగా నున్నాడు.

య—దే:కి?

ఉ—అయను శేమిలోటు! అనామయమే!

య—మాఅబ్బాయి మమ్మిప్పుడైన తలంచునా? బాగు  
గా చదువుకొను చున్నాడా?

నం—మేము జ్ఞాపకముందుమా, ఆ ముకుందునకు!

కా. అన్నా, భద్రమే! తల్లిదండ్రుల మముక

హర్షించి చింతించునే?

తన్నుక బాసిన గోపగోపికల మి

త్ర ప్రాతిముక గోగం

లు నిత్యంబు తలంచునే? వననదీ

భూముల్ ప్రసంగించునే?

చెన్నం డెన్నడు వచ్చునయ్య, యిట మా

వ్రేపల్లెకు న్నుద్ధవా!

కళంకములేని పూర్ణచంద్రబింబమునబోలు ఆముద్దుమొగ  
ము చూడగల భాగ్యము మాకున్నదా?

య—నాకుమారుని జిలిబిలిముద్దుపలుకులను వినగల్గు  
భాగ్యము నాకున్నదా? నాతో నేమని చెప్పుమని  
యెను? తాను పంపించిన చిత్రముల జూచియు,  
చిన్న నాడుతానాడుకొన్న ప్రదేశములనుచూచియు,  
వస్తువులను చూచియు, ప్రార్థు పుచ్చుచున్నాము.  
కట్టెలిక్కడ: ప్రాణము లక్కడ.

ఉ—నాతో నెప్పుడును మీవిషయమే చెప్పుచుండును;  
మిమ్మే తలంచుకొనుచుండును; లోడివారితో వ్రేపల్లె  
నొసర్చిన చేష్టలను, మీరొసర్చిన మన్ననలను చెప్పు  
చుండును; మిమ్మును చూచుటకై శీఘ్రంబున వచ్చెద  
నని చెప్పుమనియెను. మీరు వగవలరు.

నం—సాయంకాలములందు ప్రార్థుగడపుట శేమిచేయు  
చుండును?

య—మునుపటికన్న చిక్కిపోలేదుగదా; బెంగ లేదు  
గదా! ఇక్కడ న్నుప్పుడు నా వీపు వదలువాడు  
కాడు.

ఉ—ఆహూ! గోపాలునిచేష్టల నేమని నుశువుదును?  
ఎంతని చెప్పుదును? సాయంకాలములందు నేమీతు  
లలో చేరి భవిష్యత్సమాచారముల నెన్నియో చెప్పు  
చుండును.

య—నాయనకు సంబంధములు వచ్చుచున్నవా? పెండ్లి  
మాటలేవైన చెప్పునా?

ఉ—విదర్భ గాజకుమారైన తాను పెండ్లియాడునట.  
తన బావమరదని పరాభవించునట! ఏమేమో జరగ

నున్న సమాచారములు చెప్పుచుండును. మే మువిష్ట  
జ్ఞులమను వినుచుండుము—ఇంతయేలే! వారు లీలా  
మానుషవిగ్రహులుగదా!

మ. బలుండొక్క గృహముండు మధ్యలో! వసుమతీ

భారంబు వారింప వా  
రలరూపంబునఁ బుట్టినాఁడు హరి; ని  
ర్యాప్తభుం డెవ్వఁడు  
జ్వలుండై ప్రాణవియోగకాలమునఁ ద  
త్సర్వకుఁ జింతించు వా  
డలఘుక్రేయసుసాంధు బ్రహ్మమయుండై  
యర్కభుండై నిత్యుండై.

—భాగవతము.

అట్టిసారాయణుని, అఖిలాత్మకుని కారణ మానవా  
కారుని పెంచి పెద్దవాని చేసితిరి. మీ అదృష్టమే  
అదృష్టము! మీ భాగ్యమే భాగ్యము! మీ జన్మమే  
జన్మము! మీరే ధన్యాత్ములని చెప్పదగినవారు. ఆ  
మహాసభావుడు, కావ్యములం జ్యోతికవడి, మణు  
లకానూత్రమ్ము విధమ్మున, విరాజిల్లుచుండు. ఆతనికి  
జననీజనకులనియు, దారాపుత్రాదులనియు, ప్రియా  
ప్రియు లనియును లేరు; జన్మకర్మములు లేవు; గుణ  
రహితుడయ్యి, ఆర్తలోకబాంధవుడై, మాయా  
కాయం బాక్రయించె.

య—చిన్నతనమున నాకు మంగళప్రదమగు విశ్వరూప  
మును చూపించెగదా! పనను నా కాజ్ఞానము నిలు  
బడు. కుమారు డనుభ్రాంతియే కలుగుచుండును.  
ఉద్ధవా! మొదట యమలోకమంటి కేమి?

ఉ—సాందీపునిదగ్గర కివ్యత్వము తీరిన వెనుక, గరుక  
ట్నముగా గురుపుత్రుని చెచ్చియిచ్చెను. ఆగురుపుత్రు  
డు యమలోకములో నున్నాడట. అందుల కక్క  
డకు బోయితినిని చెప్పుచు వచ్చెను.

సం—అతని కసాధ్య మేమున్నది?

ఉ—మన మదృష్టవంతులము కనుక ఆయనను చూచు  
చున్నాము; ఆయనతో మాట్లాడుచున్నాము.

సం—మహాత్మా! మిమ్ముంజూచిన మాకృష్ణుని చూచి  
నట్లున్నది.

ఉ—ఆమహాసభావుని పాదారవిందరేణు స్పర్శనము  
చే పవిత్రములైన ఆచూఢలంబులు చూడవలయునని

కోర్కెగలదు; చూపించుడు. అనంతరమునయాత్రో  
న్యులుండ నయ్యెదగ.

సం— అట్లే! ముందు భోజనమునకు దయచేయుడు.  
(యశోదనుచూచి) సర్వము సిద్ధము గావింపును.

[తెరపడును]

రంగము 4

[వేపల్లె వీధి

(మధుర - విద్వల్లత)

మ—ఏడే! కృష్ణుడేడే! తానే వచ్చెనని చెప్పితివి.

వి—రాత్రి నందునియింట నుండెను.

మ—నిజము నెప్పుము. పోలేక కల్పించితివా? నేనైనను  
పోవుదునే!

వి—నిజముగానే చెప్పుచున్నాను. దూరమునకు కృష్ణుని  
వలె నున్నాడు. కృష్ణుడనుకొని నేను వెనుకకు వచ్చి  
నాను.

మ—కృష్ణుడు కాదా యేమి?

వి—కాదు కృష్ణుడు—చెలికాడు.

మ—అయితే కృష్ణుడేనా?

వి—ఏమి?

మ—పోనీ! చూపించుము—కృష్ణు. నెఱుగవశే!

వి—ఎఱుగ కేమి? మీకు మీకు—నేనే కాదు—అప్పుడు—

మ—ఏమిహాస్యమే—నేనే పోయెదను లెమ్ము మధురకు.  
(పోబోవును.)

వి—వలదు—వలదు, వచ్చినది ఉద్ధవుడే!

మ—ఉద్ధవు డెవడే? యెద్దవుడైన నాకేమి?—మధురాధవు  
డు కాదుగదా!

వి—మధురాధవుడు పంపగా. మధురదగ్గరకువచ్చి కాడు.

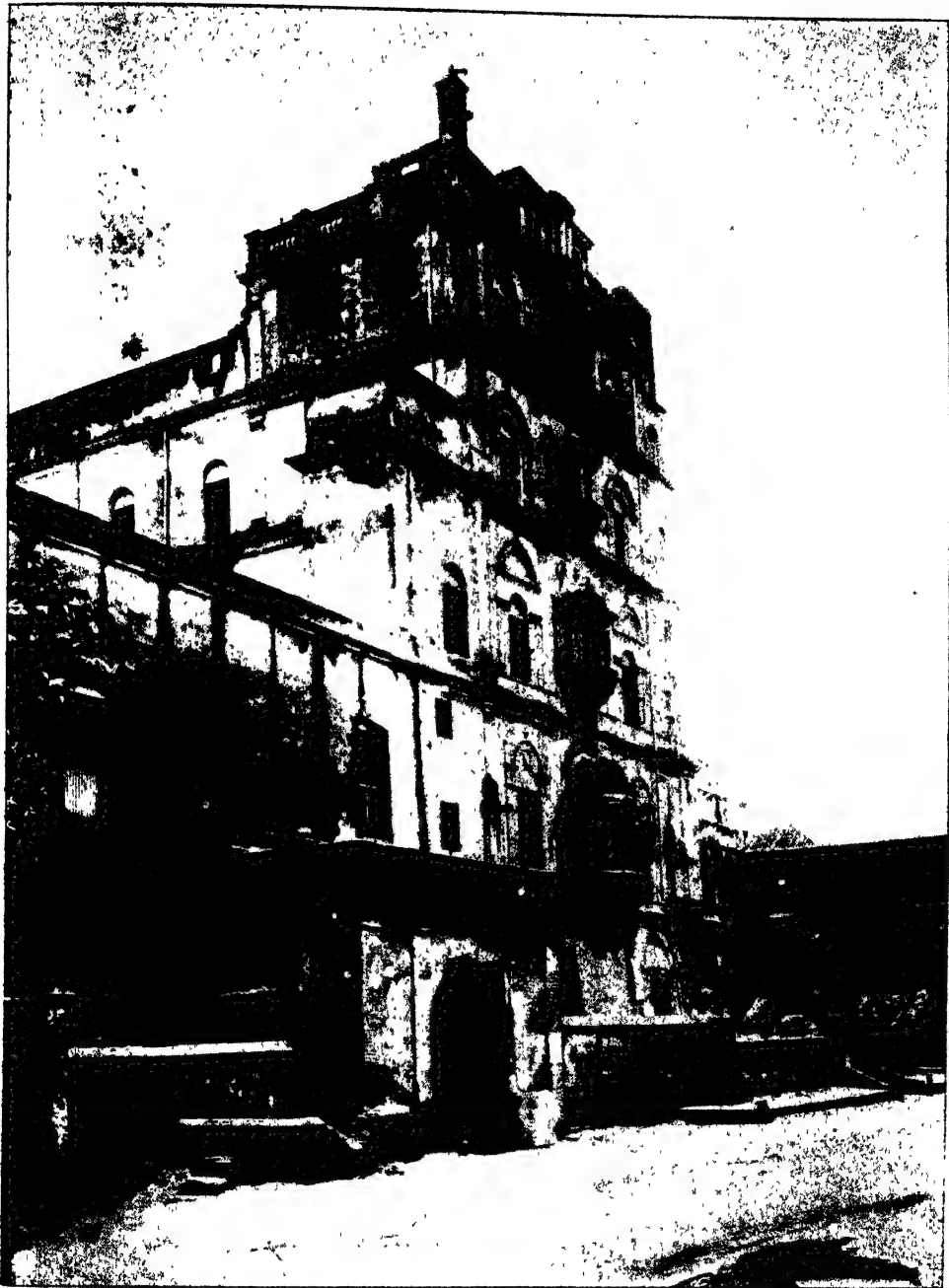
మ—అట్లయిన నాయంటికి రాలేదేమి?

వి—నీకన్న నెక్కువవారు లేనప్పుడుగదా. ముందు నీ  
యింటికి వచ్చుట!

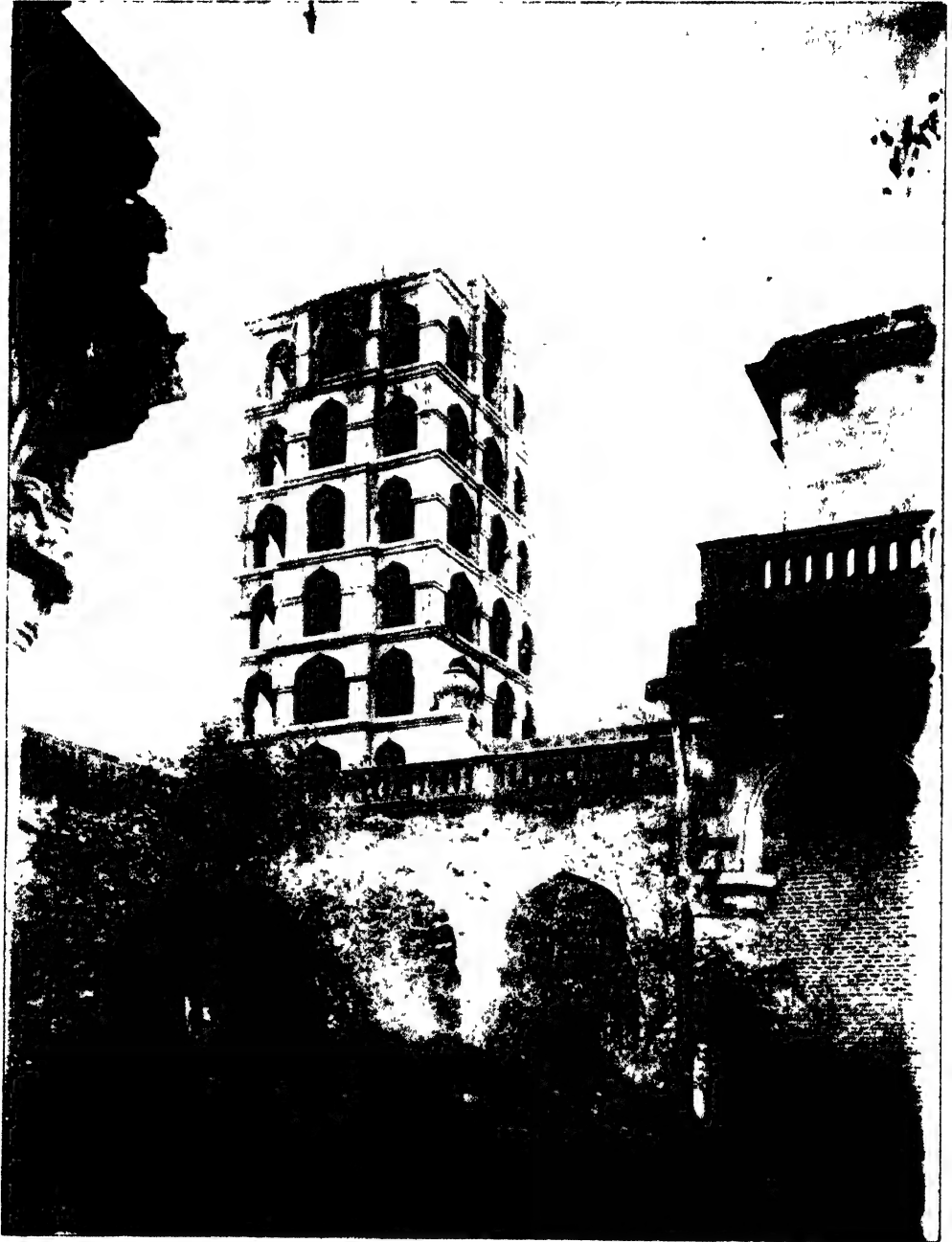
మ—నాకన్న ఎక్కువవారివ్వరే, ఆయనకు?

వి—తల్లిదండ్రులు.

మ—ఏమని రాయబారము?



కోటలోని ప్రాసాదము - తంజావూరు



వి—వచ్చెదనని—కాదు—వచ్చుచున్నానని.

మ—ఎప్పుడు?

వి—తన కవసరమైనప్పుడు.

మ—ఆరాయబారిని నాకు చూపింపవే!

వి—ఏమిచేసెదవు?

మ—ఇట్లువంటి రాయబారములు లేవలదనిచెప్పెదను.

వి—రమ్ము చూపించెదను. [నిష్క్రమింతురు]

(రాగ, పువ్వువేణి, నీలవేణి ప్రవేశింతురు.)

రా—నీలవేణి! ఉధృతడే!

పు—నీలవేణి! రాయబారి ఎక్కడనే!

నీ—ఇప్పుడే చూచివచ్చితిని. యమునాతీరమున నొంట  
రిగా గూర్చుండెను. రండు. త్వరగా నడచిరండు.  
[నిష్క్రమింతురు.]

రంగము 5

యమునాతీరము

[ఉధృతుడు]

అహ! ఆహహ! భావుని పావనస్నానముచే సవి  
త్రతైన యమునానదీతోయంబుల గ్రోలు భాగ్యంబు  
కలిగినది. ఆ లోకేశ్వరుని పదాబ్జపరాగంబుచే ననఘం  
బైన బృందావనముందు సంచరింపగల్గితిని. ఈ వ్రేపల్లె  
వారి యదృష్ట మేమియోకాని, ఒక్కొక్క కాలత  
కృష్ణుని భర్తగా దలపోసి భక్తి సేయుచుండు. ఒక్కొక్క  
పడంతి కృష్ణునిం బుతుతనిగా భావించి ప్రేమ  
లొక్కించుచుండు. ఒక్కొక్కడు కృష్ణుని దండ్రుగా  
భావించి తరింపనూహించు. ఒక్కొక్కడు కృష్ణుని చెలి  
కాడుగా భావించి సంసారబంధము పటాపంచలు గావించు  
పనూహించు. ఇంకను దముకుమారులకు కృష్ణ నామధేయ  
ము లిడి “కృష్ణా! కృష్ణా” యని కొంగట జపించు  
చున్నారు. ఏదోవిధముగ ప్రతివారి నోటిచెట్ట కృష్ణ  
యనుకల్పమే చినవచ్చుచున్నది. ఏమి, వీరి పూర్వజన్మ  
పూర్ణము! ఇట్టి పరమభక్తులను, భక్తురాండ్రను చూడ  
గల భాగ్యము నాకు లభించినది. వీరిలో ఎవ్వరి పాద  
రేణువున కైనను నేను చాలుదానా?

మోహనరాగము - ఆదితాళము

ఎంతపూజ్యవతివో! బృందావనమా! నీ వెంతపూజ్యవతివో!  
నందనందనుడుతానానందంబున—నీయందుకొగ్గిడించెకా  
—ఎంతపూజ్యవతివో!

ఓయమునానదీతీరపాదపలతానగులారా,

మాదేవదేవుని దేహముమీదను

పూలవానలు వర్షించితిరా?

మీరే ధన్యాత్ములు, మీరే పుణ్యాత్ములు

మిమ్మే గణింపవలయుకొ—ఎంతపూజ్యవతివో!

సరిపోలుదునా, ఓపైకతమ్ములారా? మీతో నేనరిపోలు

మా సరసిజాత్యుని పాదస్పర్శకా (దునా!

మహిమలు మీయందుండుకొ—ఎంతపూజ్యవతివో!

(విద్యుల్లత - మధురప్రవేశింతురు)

మ—(చూచి) విద్యుల్లతా! ఉధృతడంటివే, నాధవుడే!  
కృష్ణుడే.

వి—చూచినవారెల్లరు నీధవులేనా? నేనును భ్రమపడి  
తిని. ఆ నెమలిపింపమేదీ!

మ—అవునే! కృష్ణుడుకాడే! కొన్ని పోలికలు మాత్ర  
మున్నవి.

వి—దగ్గరకు రమ్ము—సంభాషింతము.

మ—ముందు నేను సంభాషింపను.

వి—ఆయనయు ముందు మాటాడడు.

ఉ—నా రాయబార మిక్కడనే తీరునట్లున్నది. ఒక్కొక్కరే వచ్చుచున్నారు.

మ—పోనీ! నేనే పల్కిరించెదను. (తలవంచుకొని)  
మధురనుండిగదా రాక!

ఉ—అవును, మధురనుండి. మధురానాథుడంపగా  
మధురాదులకు రాయబారమును దెచ్చితిని.

మ—ఓహో! (కొంచెములుకతో) నీ వింత కప్పిచెప్ప  
నక్కఱలేదు.

చ. ఎటుంచుమేము నిన్ను వన

జేక్షణ మిక్రందవీవు; కూరిమి

మెయ్యుమర దగ్గదండ్రులకు

మేరెటింగింపఁ బ్రియుండు పంపఁగా



పాలెను భక్తి వచ్చితిని

వారలనైన మనంబులోపల

మాటవడు కౌరి మేలు! వరి

మాన్యులు రాజునకెవ్వ రిచ్చట.

—భాగవతము

మకరందమానందమృతం గ్రోలి పుష్పంధయము లా  
పుష్పముచెంత నుండవుగదా! అట్లే వగవారు తమ  
యక్కరిదీరింతనే లోంగియైనను చూడరు.

(రాధ, పుష్పవేణి, నీలవేణి ప్రవేశింతురు)

నీ—అదుగో! ఆసూర్యున్నాడే! (చూచి) ఇదిగో ఇక్కడకు  
మధురయు వచ్చినది.

పు—మనకన్న ముం దరుడెంచి ఏమేమో గొడవలు  
చేయుచున్నది.

రా—మనమందరము నామహానుభావుని దాసీజనంబు  
లమే కదా!

నీ—పుష్పవేణి, మాట్లాడింపుము.

పు—నేను ముందుగా ప్రశ్నింపను.

నీ—పోనీ! ఆయనను పొమ్మని చెప్పుము.

రా—అపరాధము అపరాధము. నేనే పలుకరించెదను.

(సమీపించి) అయ్యా! మా గోపాలునికి పోవని  
చక్కగా జరుగుచున్నదా! సుఖియైయున్నాడా!

ఉ—ఆయన సుఖియై యున్నాడు.

పు—నాకు సిగ్గుగుచున్నది! అన్యాయదేశముగా పలుక  
రించెదను. (కుమ్మివను చూచి)

మ. భ్రమరా! దుష్టనమిత్రి! ముట్టకుము మా

పాదాబ్జముల్ నాగరి

ప్రమదాభి కుచకుంకుమాంకిత లస

తృణశేకదారు ప్రసూ

న ముందారుణితాననుండ వగుట

నాథుండు మన్నించు గా

క! వమస్మై పుమః పారకాంకల కుభా

గారంబుల్యన్నిత్యముక.

—భాగవతము.

మ—నేను అన్యాయదేశంబుగా మాట్లాడెద. ఈనిష్ఠుర  
వాక్యంబుల నీకడు కృష్ణునకెఱింగించుగాక! (కుమ్మి  
వను చూచి)

మ. ఒక పుష్పందలిలేనెఱ ద్రావి మధుపా,

యుత్సాహిచై నీవు నే

తొకటిక బొందెనుభంగి మమ్యుగరసే

యూషంబునక దేల్చి మా

యకలంకోజ్జ్వల యావనంబు గొని య

న్యాసక్తుఁ డయ్యెక విభుం

డకటా! ఆతనికెట్లు దక్కె నీరి! మి

థ్యాకీర్తి నమ్రొంగుమీ!

—భాగవతము.

రా—చన మిట్లు నిష్ఠురోక్తు లాడుట వంచిపనికాదు.

ఆవహానుభావుని కందరు సమానులే! చూచిన వా

రెల్ల రాయనను కోరుచుందురు. ఆయనయం దేమి

తప్ప గలను. ఆజగన్మోహనమూర్తి కొన్నాళ్లు మన

యండ నుండెగదా! అంతియేచాలును. మన నోము

ఫలముచే ఆయన మరల రాకపోడు. అయ్యా, ఉద్ధవా!

మాధవుడు నన్నెన్నడైన తలంచునా?

క. ఏకాంతంబన నీదుపై నొఱి తా

నేమేని భాషించునో

మాకాంతుండు వదించునే, రవికుతా

మగ్య ప్రదేశేంబునక

రాకాచంద్రమయూఖముల్ మోయంగా

రాసంబు మాతోడ నం

గీకారం బొనరించి బంధనియతిక

గ్రీడించు విన్నాముత.

—భాగవతము.

ఉ—చెప్పకేమి! మీ అన్యాయానురాగంబును, మీతో

జలకేళిగావించుటయు, రాసుక్రిడ గావించుటయు,

చెప్పిచెప్పి మీయందే మనస్సంతయు నుండెనను

చుండును.

పు—

ఉ. బంధుల బీడ్లక మగల

భ్రాతల దల్లుల దండ్రుల మనో

జాంధతఁజేసి డించి కర

ణందిన మమ్ము వియోగదుర్దశ

సింధువులోనఁ ద్రోచి యిటు

చేరకపోవుట పాడిగాదు పు

ష్పంధయ! మీయధీశునకుఁ

బాదములంబడి యొత్తిచెప్పవే!

—భాగవతము.

మ—పుష్పవేణీ! ఏమిసీచెట్టి! పట్టాములో సాఖ్యము

లిక్కడ చిక్కునా? అయ్యా, ఉద్ధవా!

సీ. కాంచనరత్న సంఘటిత సాధంబులే;

మాకుటిరంబులు మాధవునకు?

వింసరేంద్రనేమితి రాజధానియే

మావల్ల యదువంశమండమనకు?

—భాగవతము.

పు—బాసగా చెప్పితివే? నేనును మఖాముఖి చెప్పె

డను. ఇంకను అన్యపదేశ మేల?

సురభిపాదపలతాశోభితారానుమే

మా యరణ్యము సింహమగ్ధ్యమునకు?

కమనీయ లక్ష్మణ గజకురగంబులే

మాధేనువులు కంసమర్దనునకు?

మ—

యాపవిభ్రమ నైపురూఢులైన

మగువలమె మేము మన్యన మన్యనునకు?

పు—

ఏల చింతించు మముఁ గృష్ణుఁ డేలతలఁచుఁ

బృణ్ధి నధిపులు నూతనప్రియులుగారే?

రా—అయ్యో, ప్రియుని నొప్పనాడుమండితే! నా నా

థున కేమికోపము వచ్చునో? ఉద్ధవా! నానాథుని

బ్రతిమాలుకొంటినని చెప్పుము.

ఉ—ఓహో! కాంతామణులారా!

మ. జపదానవ్రతహామనయమః తప

స్యాధ్యాయ ముఖ్యంబులక

నిపుణుల్ గోరియు నేదిభుక్ మనములక

నిల్పంగలే రట్టి స

ద్విపులాకారునిపై మహామహిముపై

విశ్వసుపై వికాశ

ప్రపటుధ్యానము లిట్లు నిల్చునె భవ

చ్ఛారిశ్రముల్ చిశ్రముల్.

—భాగవతము.

శ్రీకృష్ణపరమాత్మ నన్ను మీయొద్దకు పంపువేళ పలికిన

పలుకులు గల వాక్యార్థంపుడు:

రా—నాతో నేమని చెప్పుమనియే?

పు—న నేమనియెను?

మ—నామాట నాధునికి జ్ఞాపక మున్నదా?

వి—ముందు మధురమాట చెప్పుడు.

ఉ—మధురమాటయే చెప్పెడను.

వ—ముందు పుష్పవేణిమాట చెప్పుడు.

ఉ—అట్లే!

రా—అయ్యా! ముందు వారికిం దెలుపును, నాతో

నావల నెమ్మదిగా నెరుంగజేయుదురు గాని.

ఉ—మీకందఱకు నిట్లని చెప్పుమనియే:

మ. చెలువల్ దవుల నన్ను వల్లభులపైఁ

జిత్తెంబులంగూర్చురు

క్రిలికం కేరువవారికంటె; నదియున్

గాకెప్పుడున్ నన్ను మీ

రలు చింతించును నుండఁగోరి యిటుమా

రస్థత్వముం బొందితిక

దలకంబోలను నన్నుఁగూడెదరు ని

త్యధ్యానపాశోలై.

—భాగవతము.

మ—మహాత్మా; ఆయన వచ్చెదనన్నన, మధురాపురీ

యువతు లాయనఁడమై రానిట్తురా!

సీ. విభుడు మాప్రేక్షల్లె బిఘల నేలేరఁ

జూకుమే యొకనాడు చూడ్కులలర!

ప్రభుడు మాతో నర్మభావలు భాషింప

విందుమే యొకనాడు వీనులలర!

పు—

తనువులు పులికింప దయితుండు డాసినఁ

గలుగునే యొకనాడు కాఁగిలింప!

ప్రాణేశ, మమ్మేల పాసితివని దూఱ

దొరకునే యొకనాడు తొట్రువడఁగ

రా—

వచ్చునే హరి మేమున్న వనముఁజూడ

తలఁచునే భర్త మాయొంటిరగులకెఱుగు

పు—

తెచ్చునే విధి మన్నాధుఁ దిట్టవడక  
ఎఱుంగఁ బలుకు మహాత్మ్య, మీఁకఱుంగవచ్చు.

—భాగవతము.

ఉ—కాంతామణులారా, మిమ్ముంగాంచుటచే ధన్యుండ నైతిని. మీభక్తి క్రోధలు పురుషులలోనైననుగాంచును. మధురలో కాదు. కృష్ణుండు మీ యందే యున్నాడు. మీరే కృష్ణులు. కృష్ణులే మీరు. ఏమియు భేదములేదు. నేనును బోవలయును. సందేహమెరింగురా? (స్వ) ఏమని సందేహ మిత్తురు?

కా. ఈపీటకల గోపకాంతలకు (శ్రీ)

కృష్ణా! మనోనాథ! యం  
చేవేళకె సృరియించుటే పని; జగం  
బేలేదు; సంసార పా  
రావారంబున మునియున్నను నజ  
స్రధాన పారీణిలై  
రీప్రేవలెను కృష్ణుండుండె నట లే  
నే లేడు యోచించినక.

పు—అయ్యా! ఉద్ధవా! నామాటలుగా నిట్లనుము. అక్కడకు వచ్చిన యశోద తన్నుం గట్టిపెట్టునని భయమేమో! నేను విడువకునునని చెప్పా.

మ—ఈపర్యాయము నేనే కట్టిపెట్టెదను. నా యిల్లు కదలనీయును.

వి—విగ్రరగా ననకు. ఈయన వినిపోయి ఆయనతో చెప్పను; ఆయన విని ఇక్కడకు రాడు. ఆయన రాకున్నచో నన్ను పరుగెత్తించెదవు.

రా—(స్వ) నామనంబున నీవంతకే భక్తిలతాబద్ధుని చేసితిని.

ఉ—ఇప్పుడు సందేహమేమి?

మ—అయ్యా! ఇట్లనుము.

నీ. తనుఁబాసి యొక్కింత తడవైన నిటమీద  
నేలపై మేనులు నిలువననుము

వి—

నేలపై మేనులు నిలువక యటకున్న  
ధైర్యంబు లొక్కట తలఁగుననుము

పు—

ధైర్యంబు లొక్కట తలఁగినపిమ్మట  
చిత్తంబు లొక్కడ చిక్కవనుము

నీ—

చిత్తంబులొక్కడ చిక్క వచ్చిన  
ప్రాణంబు లుండక పాయవనుము

రా—

ప్రాణులువోవ మఱి వచ్చి ప్రాణ విభుఁడు  
ప్రాణిరక్షకుఁడగు తన్నుఁ బ్రాణులెల్ల  
చేరిమాఱంగ మఱియేమి నేయువాఁడుఁ  
నేగ విన్నప మొనరింపజే మహాత్మ్య!

—భాగవతము.

ఉద్ధవా! నీవు మాపాలిటి కృష్ణుఁడవే! మాయంట విందారనింప ప్రార్థించుచున్నాను. అనంతరముపోవచ్చును.

ఉ—కాంతామణులారా! యశోదానందులకు నా ప్రయాణము నెఱింగించి వారు దేవకీవసుదేవుల కిచ్చు కట్టుములుగైకొని వచ్చి మీ విందారనించి పోవుదును. మీరు పోయి మీమిగ్గుహాకృత్యంబులను దీర్చుకొనుడు.

[గోపికలు నిష్క్రమింతురు]

హా! కృష్ణా! అర్థలూకభాంసనా! ఈప్రేవలెం జూచిన, యీగోపగోపికాజనంబుల పలుకుల నాలకించిన, వీరి భక్త్యనురక్తులం దెలికించిన నాకొక్క కోరిక వొడుముచున్నది. ఈజన్మమున నెఱవేరదు. కాని,

ఉ. దానవ హంతకా! మఱొక

ద్వాపరమందున నైనఁ గాని బృం  
దానవనీరజాకరము

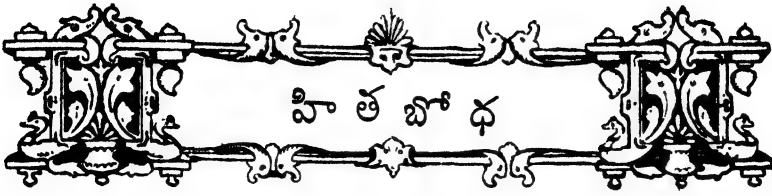
న న్నునుఁ బుష్పముగా నొనర్చి నీ  
వీనవబోడలక గలసి

యిందుక కేరీ యొనర్చి నీదుపా  
స్తానన నన్నుఁ ద్రుంచి ప్రియ

తామర సాక్షి కొసంగవే దయక.

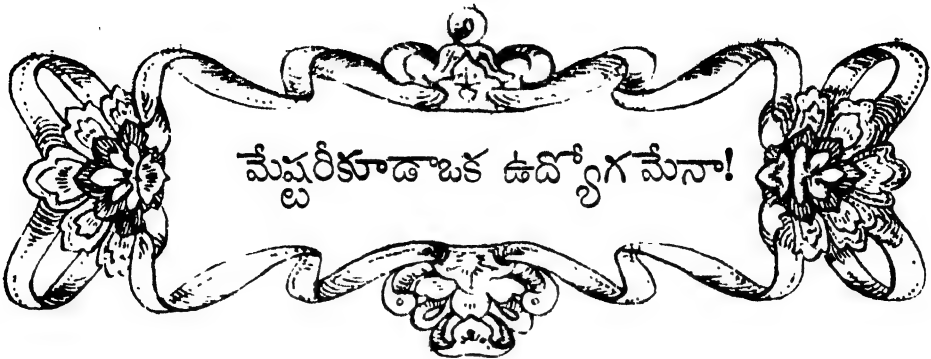
గీ అట్లు కాదేని ప్రేవలై యందు నన్ను  
గోపికాకాంతగాఁ జేయఁ గోరుమంటి  
చెలుపుమీఱ నిక గొఱిగించితి నయేని  
భవభయము లేదు వేణుగోపాల, కృష్ణ!

[నిష్క్రమించును.]



హరి లక్ష్మీనరసింహారావు గారు

జనకుడు దల్లియున్ సఖుడు సద్గురుడున్ దగుగ్రంథరాజముల్  
 తనకు హితంబుఁ జెప్పఁగఁగలా! రొక దాని నొకండు మించియుం  
 డునవియు; తండ్రిగారికి గుటుంబభరంబు కరంబుఁ గల్గియుం  
 టను వ్యవహారధోరణినడంగి మనస్ స్థిమితంబులే కొక  
 ప్పు నెఱి దొరంగి సమ్మతి విబోధ మొనర్పఁగ లేకపోవుఁ ద  
 ల్లి నిజతనూజులందునఁ గడింది మనఃప్రియ మూని తన్గనుం  
 గొన దొకనేఁగఁ గన్నకడగొట్టుసుతున్ గడుగారవంబుతోఁ  
 గనుఁ జనవిచ్చి; యయ్యది వికారము వానికిఁ దెచ్చు, ముద్దులా  
 డును మొఱకొ నతండు; సఖుడున్ బ్రవచించు హితాహితంబు;  
 లెందునయిన నమ్మగాఁదగుహితుం డిలలేడు గలిన్; గనన్ జెలం  
 గిన నిజకార్యతత్పరనికృష్టతమై నశఁ డుడు; నట్టివా  
 డనఁగ సుధానుల్లిస్యనితానిగదా ప్రజల్లెఁ దా రెఱిం  
 గిన ఘనుఁ డైనచో వినుట కృత్యమే? దేశికుఁ డమ్మ కన్న, ని  
 జనకునికన్న నెక్కుడగు శ్లాఘనలోచన మిచ్చు; దాన నూ  
 తనవిషయార్థముల్ తెలిసి తత్త్వసమర్థతఁ గాంతు వీవు; వృ  
 ధి నభిలషింతువే న్గురుని దేకువతో మది నమ్ముకొమ్మి; యా  
 యన వచియించుసుద్దులయధార్థముఁ బూర్తిగ నేర్చుకొమ్ము స  
 జ్జనతనుగాంతు, ముందు నిముసంబయునన్ వృథపుచ్చు; కొక్క- వే  
 శను గురుడున్ బొరంబడఁగలాఁడు ప్రమాదము నైజహాట; సం  
 తన నిరసించ కార్యజనతాకృతపుస్తకసత్యధర్మముల్  
 గని యుదమిత్థమం చెఱుఁగఁగఁదగు; వేదములన్న రాజ శా  
 సనములు; మిత్రబోధనలు చాలుఁ బురాణము; లెల్ల కావ్యముల్  
 తనననబోడి యాడెడివిలాసపుఁ బల్కుల కీడగున్; సుధీ  
 జనులు తదీయతత్త్వ మనిశంబు గ్రహించి మదిన్ ముదంబుతోఁ  
 గనుఁగొని త్యాజ్యమున్ విడిచి కాంతరు బోధము మోహదూరులై.



భమిడిపాటి కామేశ్వరరావు గారు

[అసలు ఈ వ్యాసము 25-3-25 నాడు, రాజవండ్రి ట్రైనింగుకాలేజీలో వార్షికోత్సవానికి చదివే ఊహతో వ్రాసింది. కాని అయేడు కాలేజీలో తొందనమే జరిగలేదు; సరి, ఇది చదవడం పడలేదు. మళ్ళీ సాంవత్సరీకానికి—అనగా ఈయేడు మార్చిలో ఇది అక్కడే చదవడానికి ఏర్పాటూ జరిగింది; కార్యక్రమంలో ఒకవిషయం కిందా ఎక్కింది. ఎక్కితే! ఇతరవిషయాల మూలాన్ని దీనికి టైములేకపోయి, దిగింది. మనలో మనమాట, అయితరవిషయాలు ఏమీ ఓనుకున్నాయో? కేవలం, ఫలహారాలు స్పృశి! ఆ తరవాతి, ఏప్రిల్లో ఇది పీఠోలింగం స్కూల్లో పాఠవిద్యార్థుల సమావేశానికి ఊరికే స్కూల్ కాజుగా చదవడం అయింది. అయితేమీ ఇది నేను ఆ ట్రైనింగుకాలేజీలోనే చదువుకున్నానని, చూడండి.]

అగ్రానసాధివత్తికి, సభాసదులహా, నవస్కారములు. ఇంతఉత్సాహముతో, ఇన్ని పట్టుదలలతో, ఇన్ని వందలమంది జ్ఞానభాస్కరులు బాలుర అజ్ఞాన తిమిరాన్ని పటాపంచలు చెయ్యడానికి శుభ మల్లే తయారవుతున్నా, అయిన ఈసందర్భంలో, అట్లా తియారు చెయ్యడానికి వీరకంఠం కట్టుకున్న ఆలయ మంటపమైన ఈస్థలంలో నేను మేష్టరుపదవిని గురించి అవాకులూ, చవాకులూ, మాట్లాడాలనిరా లేదు. మేష్టరీ గురించి సమంజసంగా మాట్లాడడానికి ఏడాక్టర్, ఏలాయర్, అధ్యక్షుల వీరకంఠం అయితే బాగుండేది; కాని ఈర్వకొద్దీ మాట్లాడారని అనిపితారనో, లేక దీనికాపాటి డోన్నత్యము లేదనో, సులేమ కర్మమే కాని, దీన్ని ఊరికే లాంఛనానికి ఏదోగొప్పదే అంటూం డడం తప్ప తల్లిసీబుగా దీని ప్రయేయం ఎవ్వరూ రాని వ్యయ. పైగా సాధారణంగా ఎవరిగొడవ వారిది. అందు వల్ల నేను మేష్టరైనా ఏదీ? నేను మేష్టరైనా మేష్టరీమీద కొన్ని అభిప్రాయాలు మీతో చెప్పడానికి తెగిస్తున్నాను, ఓపట్టాన్ని మేష్టరు దేనికి తెగించక పోయినా. ప్యవిషయం నిర్వహ మాటంగా చెప్పడం

కష్టమని నాకు తెలుసు. అడిగాక, మనసంగతి మన కొక్కరికీ తప్ప కడమఅంచరికీ తెలుస్తుంది అన్నాడు. ఒకాయన. కాని మనసంగతి పూర్తిగా మరోడికీ తెలియదు సరిగదా, మనకు తెలిసినదారి ఒకటి, తక్కిన ఎల్లరహా తెలిసినది మరొకటిగాని, మనకు ఏమీ తెలియదు అనడంకూడా బేసబబే. ఏమైనా, నేనేదోపరాయివాణే అనుకొని జనబాహుళ్యంలో మేష్టరీ గురించి ఉండేఅభిప్రాయాలూ, మరికొన్ని ఇతరమైనవీమీతో మనవిచెక్కులనినాతాత్వర్యం. అవి మనం తెగవింటూం టాం. అవినిజం. నిజంఅనేది ఎన్ని పెట్టెల్లో పెట్టి బిగించి తాళాలువేసినా నేనూ ఉన్నానని మళ్ళీ సిద్ధమవుతుంటుంది. అందుకని, ఇవి నేను చెప్పకపోలేమరొకరైనా చెప్పితీరతారు. మరొక్కవిశేషం. ఇవి ఇప్పుడు మీరు వింటున్నప్పుడు, ఎక్కడైనా నూటికి కోటికీ చిరునవ్వు రావచ్చు ఒక వేళ. ఎంచేతంటే, సరిగ్గా ఉన్నది ఉన్నట్టు నిజం విన్నప్పుడు మనకు నవ్వురావచ్చు “నిజమేష్ట్రీ” అనిపించి. అలాంటప్పుడు, ఆనవ్వు న్యాయమైన దనిన్నీ, దానిలో అప్రతిష్ట ఎంతమాత్రం లేదనిన్నీ, అది మేష్టరీగాని, మరి ఏ ఇతరుణ్ణిగాని నిరసన చెయ్యడంవల్ల

పుట్టించినది కాదనినీ జ్ఞాపకం పెట్టుకోమని సభివారిని కోరుతూ, ఇంతిటితో ఉపోద్ఘాతం కట్టేస్తున్నాను.

ప్రతిదాన్ని గరించి ఎల్లాగో, అల్లాగో మేష్టరీ గరించికూడా అభిప్రాయభేదాలు బహుదట్టంగా ఉన్నాయి. ఇతర దేశాల్లో అన్ని విషయాలూ అభిప్రాయాలూ, భేదాలూకూడా ఎక్కువేకాని, మనదేశంలో భేదాలుసూత్రమే విశేషం. పైగా, ఈయొక్క అభిప్రాయభేదానికి, అనగా త్యాజ్యానికి, ఉండే పరిమితి అపారం. మేష్టరీ చాలా ఉత్కృష్టమైనదని కొందరు జ్ఞానల ఉద్దేశం. అది చాలా చనటపనని చాలామంది ఇతరుల ఉద్దేశం. ఇందుకనే హాస్యం బయలుదేరడం. ఇది ఎల్లా ఉందంటే; వెనకంటికి ఓ మేష్టరుగారు, కుర్రాడు అల్లరిచేశాడూ అనుకున్నప్పుడు “Stand there you D. D.” అనేవాడు. అప్పుడు కుర్రాడు తప్పుచెయ్యడం ఒప్పుకుంటూన్న మొహంపెట్టి నిలబడితే, “హూస్సో, నిన్ను మరేమీ అనలేదు. Doctor of Divinity అన్నాను” కాని, కుర్రాడు ఇంకా తెగ సాగుడుగా నిలబడితే, “D. D. అంటే ఎటుగుడువా? Doctor of Divinity అనుకుంటున్నావేమో సార పాట్లు. Double Duffer అన్నమాట” అనేవాడు. ఆయన చెప్పాడు, తనకి చుట్టంటే మహా అయిష్టం. తను ఒక స్నేహితుడితో మాట్లాడుతూ, “అబ్బ! ఏమి దుర్వాసనండీ, ఎల్లా కాలుస్తాగోగాని” అన్నట్టు అంటే, అవతలాయన గబగబాపైకి ఎగబీలుస్తూ “అహహా! మట్ట తాలాకు పరిమళం వీం పరిమళమండీ!” అనేవాట్లు. అలాంటప్పుడేకూడా వ్యాపారం ఏదైనా హాస్యాస్పదం కావటం! ‘మేష్టరీ బహుపవిత్రమైనదని కొందరు. ‘ఐతక లేకపోలే బడిపంతులు అని జనవాక్యంపోయిందా!’ అని కొందరు. అదీకాక, మామూలుగా ప్రయాణాల్లో, ఒక్కరినీ, పక్కనాడు, “అయ్యా, మీదేవురూ?”; “ఫలానా?”; “మీకేమన్నా ఉద్యోగమా?”; “అ”; “ఏం ఉద్యోగమండీ?”; “మేష్టరు” అని వినివినడంతోటే వాడు చచ్చురించేసి పెదవి విరవడం, పక్కమొహం పెట్టడ మూనూ. అనగా, వాడి ఉద్దేశం, “ఇంతల వాణ్ణి లాక్కెల్లి వైవారు మిక్కిలి ఘనములైన పదవుల్లో ఉంచి చూడగా, వీడు వాట్లాల్లో కోరికైనా మార్గదర్శనమైనా,

అప్పుడామట్టున ‘భోగభన వరదోభన’ అని చెప్పి ఈతణ్ణి ఈమేష్టరీలో పడేశారు!” అని, “ఏదో వట్టి నూనెమిఠాయిపరుకులాంటి నాసిరకం అయిఉండక పోలే మేష్టరీలోకి ఎందుకు సిద్ధమైఉంటారు!” అని. దీనిపైన, ‘ఐతక లేకపోలే భాగీతం’ అని మరోముక్కు వింటూంటాం. బడిపంతులు చర్యంతా భాగీతం ఖత్తు అనేమో భోగభనకీ బామ్మలూటకీ ఇంతసంబంధం కలిసింది. ఈసాపత్యానికి తార్కాణమూడా ఎప్పుడైనా దొరుకుతూంటుంది లేండి. అమృత ఓహారు నలుగురు ఆసామీలు వచ్చారు స్వగ్రామంనించి. వచ్చి చూడమనిన వన్నీ చూసేసినవాళ్లవడంచేతి, వాళ్లు నాటకంలో చేరడానికి సకలప్రయత్నాలూ చేశారు. కాని, వాళ్లగానం, ఇత్యైకుల పూర్వం అవడంచేతకాబోలు వాళ్లని అందులోకూడా చేర్చుకోకపోగా, వాళ్లు మరీ చిట్టచివరకి అమాంతంగా, గోవిందా అనిచెప్పి, మేష్టరీట్రైనింగులో జేరి ఉదరుకున్నారు. అల్లాంటివాళ్లెల్ల సేమో జనుల్లో అభిప్రాయం. ఒకానొకప్పుడు, ఒక రెవరైనా పెద్దచదువు చదువుకుని, తీరామోసి వట్టిమేష్టరీచేస్తూంటే, అదివిని, విచారంతో, ‘పెద్దమనుష్యులూ, పరిచయాలూ, బంధువులూ అతనితో మాట్లాడుతూ ‘ఇన్నాళ్లూ బతికి-అన్నట్టు ఇన్నాళ్లూ చదివి చివరకి మేష్టరీలో చేరావేమిట్రా, ఆడదీ కాకుండా మొగాడూ కాకుండానూ? ఒకటోరకమైన ఇతర ఉద్యోగాలు చచ్చినన్ని ఉంటూంటే, ఇదేమిట్రా బోడిఉద్యోగం? హాయిమంటూ ఉండును, రిజిస్ట్రీలో కేరకపోయావుట్రా, బాబూ! కించిత్తూ రొమ్మలేకుండా పుచ్చుగోవచ్చుగా రెండుచేతులూ! ఇచ్చేవాళ్లకి నష్టంలేదు, నీకులాభం. మధ్యవర్తులుంటారా, నువ్వెరిగవ! పైగా, ఒక్కనాటికి రాదు మాట. ఏమంటావా? దస్తుసంగతి ఇంటిదగ్గరే, దస్తావేజులు కిచేరిలోగాని. లేటు తాతాచార్ల వారిముద్ర, తలకాయకి తలకాయ. వరదోభనం; నిత్యపంటరా. ఎందుములుగల్గో నిమిత్తంలేదు. పోనీ, ఓరిసిల్లో జేరితేం, మనఉల్లోకి ఎంతఫ్యాన్సింగ్ నాకావాసం; ప్రతినిత్యమూ చెక్కరకేరీలు; కాలవగట్టున ఎక్కడ పనపవించమట్టినా, మీయింట్లోనే ఉంటుంది. ఏమనుకున్నావోగాని, కాలవభూమిదీనీ నీళ్లుపడిలావా, ఎంతమీరపాతం.

తడిసిందో, అంతమేరా పరవరట్రా రూపాయలూ, చాలినేవరకూ, పుష్కలంగానూ? ఇందులో ఏముంది మృత్తికా? అన్నింటికి మొహంవాచిపోవాలి. ఏంపని కేశావు! అయితేనూ శీతంఏమాత్రం ఒకటి? అంటారు. అంటే అతడు ఏయేనభయే అంటాడనుకోండి, రివైజ్డ్ స్కూల్ ప్రకారం. రివైజ్డ్ స్కూలు 80-10-30(క్రిందికి)- ముప్పైకే దొరుకుతాడుకాదు. మరి బియ్యే ఇప్పుడు. అంటే, అవతలవారు, “ఉన్నదిబస్తీగదా, ఒకటి, సానికి ఎనభై ఏంకిట్టుబడి నీకు?” అంటారు. అనగా, పామరుల అభిప్రాయం మేష్టరీ చెయ్యడానికి బ్రతికిఉన్నవాడు, చేతులోనాడి అందుతూన్న ప్రతివాడూ పని కొస్తాడుగదా అని. అల్లాంటిపనికి శీతం నెలకే ఎనభై కావడం వాళ్లబుద్ధి చచ్చినా ఒప్పుకోక, అది సానికి చాలని అనుకుంటుంటుంది. మేష్టరీ చాలాఉన్నతమైనదీ, విశిష్టమైనదీ అని దారుస్తాత్రంచేసేవాళ్లు, తమరికి దీనియందు ఎంత అభిప్రాయం ఉన్నా, తమరు ఉండకూడదట మేష్టరుగా. అంటే, ఇతర ఉద్యోగాల్లో ప్రస్తుతం ఉండే చాలామందికి, ప్రత్యేకంగా ఒకొక్క కాఖలో తెగపండిపోయిందిట తెలివి. అందువల్ల, మేష్టరీ చెయ్యడానికి ఎవరో మామూలువాళ్లు కొందరున్నారగదా అని తమరు ఇతర ఉద్యోగాలు స్వీకరించారట, దేశముయొక్క రెవెన్యూ ఎక్కువచేసి, ప్రజలకు వచ్చే యొక్కట్లకు ఆడుకోడానికి. ఇలాంటి కారణాల వల్లనే. “మేష్టరీకూడా ఒక ఉద్యోగమేనా!” అని సందేహాస్పదంగా పెట్టవలసివచ్చింది దీనిపేరు.

ఎల్లాగైతేనేమి, ‘మేష్టరీ ఉద్యోగమేనా’ అని చర్చించేటప్పుడు, మొదట, ఉద్యోగం అంటే మానవుల సంతృప్తి ఏమటో చూడడం కర్తవ్యం. ఉద్యోగం అంటే గొప్పయోగం పట్టడం. కాబట్టి గొప్పపని. చాలావంది అభిప్రాయం శరీరంకంటే బుద్ధిగొప్పది అని కావడంవల్ల గావున కాయకష్టంకంటే తలపనే గొప్పదా అనుకోవలసివచ్చుంటుంది. కాయకృతపడేవాడికి బుర్రబాధ ఎంతమాత్రం ఉండదుకాని, బుర్ర ప్రయోగం చేసేవాడికి ఎంతోకాని శరీరకార్యం ఉంటుంది. అంచేత, తలపాగాగల ఉద్యోగం గొప్పదేనా! ఈరెంటిలో ఉత్కృష్టం ఫలానా అనిచెప్పడం

సామానం. ఏమైనా, జనసమూహంమీద కొంతఅధికారం చలాయించి, వారికి జీవితంలో కలిగే అవసరాల సందర్భంలో ఉపకారమో అపకారమో చెయ్యడానికివీలైన అంతస్థులో ఉండడమనేది ఉద్యోగం. కేవల ప్రాపంచికమైన, అప్పు ఆస్తులూ, రాబడి పోబడులూ గరించి, జనులు యావన్ముదీకూడా ఒకడు తమర్ని ఏమిచేసిపోతాడో అని హడులుతూన్నప్పుడు ఆ ఒకడు చేసేది ఉద్యోగం అంటారు. రాజవత్తుత ఉంటేనేకాని ఘనమైన ఉద్యోగమే కానేరదు. నియమితమైన వేతనం జోరుగా ఉంటూన్న కొద్దీ గొప్పఅంతరం ఉద్యోగంలో. జీతం ఎక్కువగా ఉండగానే సరికాదుటమల్లీ; అది రోజూరోజూ ఇస్తే కూర్చి అయిపోతుందిట; నెల నెలాజీతాలు తెచ్చివేఉద్యోగాలుఅనికొందరు కూర్చి దానికి తప్పి, కాళ్లు తన్ని పెట్టడానికి బల్ల, వీలైతే పంకాగాలి, కలిగి ఉన్నవిన్నీ ఉద్యోగా లన్నరు. మొత్తంమీద ఉద్యోగాలు సంఖ్య పరంపర లాంటివి. ప్రతీసంఖ్యకైన మరోటి ఉన్నట్టు ప్రతీఉద్యోగానికి వైన ఇంకోటిఉండి తీరుతుంది. అంటే, ప్రతీ ఉద్యోగ ఘడూ, కిందవాళ్లని కొందర్ని ఆరుమూడు చెయ్యగలిగితే పైవాళ్లకి కొందరికి అయిదుపది చేసేవీరాలి. నెత్తి మీద వాళ్లు ఎంతతక్కుననుంది ఉంటే అంత గొప్ప ఉద్యోగం. విలువగల పాగాఉంటే ఉద్యోగమే. కొంతదీర్ఘ, కొంతదాబూ, దర్పం, పలుకుబడి అవశం లేనేనే కాని ఉద్యోగమే కాదు. అదీకాక, బిళ్లబంట్లో తులు ఉండాలిట, డవాలీలు అపసవ్యంగా తోడు క్కుని, “అస్సల్ పీతు ప్రాచీనావీతి” అన్నట్టు. ఆ డవాలీ పల్లెటిదిక్కువాళ్లని బెరకొట్టడానికి నాటకం వగైరా కాలలోకి టిక్కెట్టు లేకుండా ప్రవేశించడానికి, ఆలస్యంగావచ్చినా సభల్లో అగ్రస్థానం అలంకరించడానికి, బల్లకట్టు ఊరికేదాటడానికి, పడవల్లో ఒకటో నెంబరుగది ఖాళీచేయించడానికి బహూ ఉపచరిస్తుంది. మరిన్నీ బదలాయించుట ఉండి అప్పటప్పట సర్కిటు వెళ్లవలసిన అగత్యం ఉండేది ఉద్యోగం. ఎల్లవెన్నులు మూటగట్టుకుని శరీరం నిమిత్తం అనగా తిండితిప్పలూ నేమం, ఫోషక్, పిట్టల్లోఅయ్యే తగలుబాట్లకి కూడా ఎవరిమీదో విరుచుకు పడడానికి పిలువగలది ఉద్యోగం

కొందరు ఉద్యోగులు పల్లెల్లో పోగవుతుంటారు, పై వారికి జమమాసుగోడాకిటు. అటువంటిప్పుడుఅక్కడ జరిగే ఖర్చుపద్ధతినాడూనికీ చిత్రనపుడైనా పనికి రాదుగదా. ఆఖర్చు చేసేవాళ్ళకి ఆవరకే ముట్టిందిట పదితలు లెక్కలేదు. అనుభవించేవాళ్ళకి లెక్కతోనే జరుగులేదు. మనడబ్బు కాకపోతే మనం బహువిధిగా ఖర్చుపెట్టగలం. కాఫీహోటలకి మనమేవెడితే “రెండు నడలూ, అరకప్పుటి, ఇనఫ్. ఊహూ, ఎందుకూ అంత కంటే” అనడం. ఇంకోడికి గట్టుగా వెడితే, మన నిమిత్తం పెసరట్లకోమా, ఇడ్డీకోమా కేటాయింపుగా జనం కూర్చునిమరి తయారు చేయూగి. అందుకని దేశంమీద సబబుచెయ్యడం ఉద్యోగం. పై పెచ్చు, కార్యకర్తలు చక్కా వచ్చినప్పుడు ధనధాన్య సమృద్ధిగా కావలసినన్ని అరటిగలలు, కూరలు, పాలు, పెరుగు, బియ్యం గోళీలు తెగసప్లయ అయిపోయేది ఉద్యోగం. కొందరు ఉద్యోగులు, అల్లాంటి సరఫరా బావకులూడి తమకు కావలసినది ఏదో కమార్తిగా వాడుకుని, తక్కినది మర్రాడు హుబబాగ్లో అమ్మించి డబ్బుచేసుకోవడం చాలామందికి తెలిసినదే. అందువల్ల, పైనదొరికే దేదో అదే ఉద్యోగమని ఘరానా మనుష్యుల ఊహ. ఈ పైన దొరకడం అనేది మహా గడుగు ముక్క. దాన్నే కొందరు కిట్టివాళ్లు తేల్చి “ఆ, లంచం” అంటారు. వరికొందరు, “ఆ ఉద్యోగిని చావ కూన్నావా ఏమిటి? అంతలవాళ్లున్నచ్చి, బతిమాలుకుని, మిక్కిలి సంతోషపూర్వకంగా, తమ అవసరం నెరవేర్చినందుకు మీద పారేసిపోతుంటే, ఆ ఉద్యోగిని పుచ్చుకోక ఏంజెయ్యమన్నారో? అతడేమో నెల్లి అడగలేదు. అడిగితే, ఎవరయ్యా ఇచ్చేదీ? తోచివ్యాగిని అల్లాంటిప్పుడు పుచ్చుగోనివాడు వాజమృతం. అందుకనే, కొందరు రివిన్యూలో జేరితేనే గడికట్టుకుని కూర్చున్నాం అంటూంటారు. “ఫలానావాడు అంత మంచి లైనులో ప్రవేశించాడు. ఓ ఇళ్లవై యెకరాలు ఏకఖండిక అంటిది అర్జించాడూ? అల్లా కట్టుగా ఉండడం ప్రజ్ఞ, లెక్కమా, పోదూ.” అని పెద్దపెద్దవాళ్లు అనగా వింటూంటాం. అందులో, జీతంకాక, పైన సంపాదించిన తోటా దొడ్డి, ఇల్లా వాకిలి బట్టే ఉద్యోగికున్న తెలివి యొక్క దారుణత్వం, అఖండత్వం పైవారు మామా

లగా కొలుస్తూండేది. చాలా లంచాలు పట్టేవాడికేట ప్రమామను. ఎంచేతంటే, వాడు మరీ పైవాళ్ళకి లెక్కా పత్రం లేకుండా పారెయ్య గలడుట. ఈ పైనదొరకడాన్నే కొందరు బహుశ్రోత్రియంగా, గాంధీర్యంతో, ‘బుక్కిందచెయ్యి’, ‘చెయ్యతడి’, ‘రఖ్య’ అని వాడుతుంటారు. పైగా ఆపనిలోంచిమిక్కిలిమించగానే, అమనిషి కేవలం కోరలూడిన పామల్లా అయిపోకుండా, కాస్తా, కూస్తా పింఛను గలిసి ఉండేదే ఉద్యోగం. ఇంట్లో శుభకార్యానికి గాదు, పితృకార్యానికి గాదు, దేనికేనా సరే, “మావాడికి సెలవు దొరికింది కాదుట, రాలేదు” అని ఇంటి దగ్గరవాళ్లు అనుకోవలసి వచ్చేది ఉద్యోగం. ఇంటినగ్గిర పిల్లాపీచూ, ఒగ్గి, ‘నాన్నా’ అనకుండా, ‘నాన్న గారూ’ అని పిలుస్తూంటే, వాడు ఉద్యోగే. ఇంగ్లీషులు నేర్చినవాళ్ల అభిప్రాయం, ఇంగ్లీషులో చేసేదే ఉద్యోగమని. కాని, పావరుల ఉద్దేశం—పావరులు అంటే గ్రహపాటువల్ల ఇంగ్లీషురానివాళ్లన్నమాట—తెలుగులో చేసిందికూడా ఉద్యోగమనే. ఇందుకనే చెబుతుంటారు, పెద్దలు,—“వెనక, నా చిన్నతనంలో ఈ ఇంగ్లీషులన్నీ ఏడికాయుటోయ్ ! కోరలులో వాడ నలూ తీర్చులూ అన్నీ తెలుసునే టకటకలాడిపోయేవి. ఫలానావారు రాజమేంద్రంలో జడ్జిగాఉన్నప్పుడు మన ధగ్గకాస్త్రాన్ని పురస్కరించుకుని వ్రాసినతీర్పు:—

“ఇనతలవేపు న్యాయవాదీ, అవతలవేపు వాదూ, బల్లబద్దలుకొట్టి, ఒకరిమీద ఒకరు అగ్నిహోత్రంలా అయిపోయి, కాట్లకుక్కల్లాగ కలియబడి జాట్టాజాట్టా పీక్కిగా, చివరికి తేలిన సారాంశం ఏమిటంటే:” అంటూ ఉండేదిట. ఆయనచేసింది మాత్రం ఉద్యోగం కాదూ!” అని.

ఏదైనా వాహనం ఉంటేగాని ఉద్యోగం కాదని ఒకాయన. వాహనం అంటే, భగవంతుడు ప్రసాదించిన కార్లతోకాక, కూర్చున్నవాడు కూర్చుని ఉండగానే, ఒకడు (బరికిఉన్నఒకడు) తన ఉద్యోగ సానం జేరడానికి సాఫనం. అందుకు పెట్టిపుట్టిందే ఉద్యోగమని. వాహనాలు కలిగిఉండడానికి బృహజ్జాతకంలో!

చంద్రమార్యునిగ్నేషు బలవద్దహత శుభే, పాపాయుక్తన సశుభే యోగోవాహనసంస్థితః.



అనిన్నీ,

అన్నయమర్మేశకటశ్చ సాశ్వం

చంద్ర త్విథాప్యం సన్మవం వాహనమ్,

భౌమాయథార్మశ్చ సీతో యథేంద్రు

ర్భుధేతు మిత్రంచ గజాదికం గురౌ.

అనిన్నీ ఉండడంవల్ల, గజ్జాలిబండి, ఎడ్లబండి, ఏనుగు, ఇచ్చట చెప్పబడ్డాయి. 'గజాదికం' అన్నమాట అది శబ్దం ఉందిగనక కడమవన్నీ ఆముక్కగర్భంలోనే ఇమిడిఉన్నాయి అని వాదించవచ్చు—పైగా గజం చాలా పెద్దదిమాడను. కాని, సైకిలు, మోటారు, రైలు, ఎరెక్ట్రీక్ రైలు, విమానగర్భిణీ—అనగా అనంతసేనం, బోటు, ఓడ, గైరా బోలెడువాహనాలు ఉద్గ్రంథాల్లో స్మృతనాశ్రమండా పడి ఏడుస్తున్నాయి. అంచేత ప్రస్తుత జాతకాలు కొన్ని పరీక్షించి From the particular to the general ప్రకారం

సిలేందు మోటార్ కారెండుచైకిల్

సితభౌమమిత్రంచ రిక్షాచ బ్రామ్కార్

లాంటి ప్రమాణాలుచేసి పెద్దగ్రంథాల్లోకి ఈపాటి ఎక్కించెయ్యాలి సాహసించి. లేకపోతే ఇల్లానే ఉంటుంటుంది; ఇవన్నీ పూర్వోక్తవాహనాలు కావు సామ్యంబూంటాడు ఎవడైనా హాళీముక్కు. కొందరు తమన్నేహితుల వాహనంలో చక్కాపోవడం కద్దు దీనికి అనుగ్రహం కాక ఏ ఇతరగ్రహబలం ఉండాలి వివరించాలి. సరి, వాహనంగాక, బిరుదులు, దర్శనం ఓపట్టాన్ని దొరక్కపోవడం, చిట్టచివరకి నాలుగరూపాయల పూర్వోక్త సరే నియమించడానికి పంగ గరిగి ఉండడం ఎగైరా లక్షణాలు మిక్కిలిగా ఉన్నాయి ఉద్యోగానికి. నిరంతరదాస్యాలైనవే ఉద్యోగా లైనప్పుడు పరమస్వాంత్ర్యం, స్వేచ్ఛా కలిగినవి ఉద్యోగాలనడానికి అటంకముండమాడదని కొంచెరి మతం.

ఇక మేష్టరీకి ఈలక్షణాలు సంధించి చూడక పూర్వం ఏఉద్యోగపునదువు మంచిది? అని జనుల్లో అనుకునే ప్రసంగం కొద్దిగా చేద్దాం. ఒక్కొక్కరాలంలో ఒక్కొక్కఉద్యోగపు చదువుభాషాలో ఉంటుందిట. భాషాఅంటే జనుల నవ్యాభిరుచులనుబట్టివేషాదికంలో ఉండే భేదవిశేషం. కొత్తభాషా ఎంతబుద్ధి

అనిదో పాఠదిమాడా అంతబుద్ధిలేనిదే సరిగ్గా. కాని పాఠభాషాఅంటే నవ్యాప్తుంది ఏమాగాని, కొత్తవారికి మరీకొత్తభాషావా రొచ్చి తమర్చిమాసి గక్కలట్టే వరకును ఈభాషాల చొప్పున మార్పులుచూచిస్తూండే వారి ఈహ ధూమియొక్క నాజుకుతనపుభారం తమ భుజాలే మోస్తున్నాయని. ప్రపంచంలో కడమవాటికి మల్లేనే ఉద్యోగమాను. పైమిద వేసుకోదానికి ఆ మధ్య పెద్దజరి అంచుకండువా, కొన్నాళ్లు నేతసరుకు, తరవాత సిక్కు, ఇప్పుడు అత్రాకోడలూ అంచు నేలం కండువా, సిల్కుది. (మరా:—అంతా ఖద్దరు డ్రెస్సు యినా, దానికిమాత్రం ఎక్స్ మెక్షన్). ఆమధ్య మొగాళ్లకి మరుగులూ, దుద్దులూ, దండకడియాలూ, బిళ్లల మొల్తూ, తాళంచెవి గొలునూ, కొన్నాళ్లు ఏమీలేక పోవడం, మహాఉంటే ఏదోఉంటారం ఉండడం. ఇటీవల తెల్లరాళ్లూ ఎర్రరాళ్లూకలిపి చెక్కి కొంచెం వదులుగా ఉండి ముంతేతిమిద పడుతూండే బంగారపు గొలునూ, కుడిచేతికి. కొందరు అందులో ఆరాళ్లు తమ చేరులో వున్న అక్షరాలని స్ఫురింపజేసే ఆకారంలో తాపిస్తున్నారట, చేరు మీదు గట్టిపట్టు. ఈమధ్య లగ్గ సరికి అయిన పెల్లిళ్లతోరులో ప్రతిపెల్లికొడమ ఆలక పానుపుమిద దీనికోసమేట పట్టుబడం. నా చిన్నతనంలో వీధిపాటల్లో 'అల్లుడా మేనల్లుడా' వుండేది. తరవాత 'ఏదిరానానీ'; పదపడి 'చతో మోహనరంగా'; ప్రస్తుతకాలంలో "అపనా తనామనా" అనేది తోచ నీకుండా హోత్ర గొడుగున్నానని సజీవులై వున్న జనం మాత్రం—అంటే పుట్టేసినవాళ్లూ కడుపులోఉన్నవాళ్లూ. ఆరీతిగానే, మరీ ఆమధ్య రివిన్యూలోజేరి తేనేచాలని కొన్నాళ్లకిందటతలతాక పైటయినాసరే ఓరిసీలు పరీక్ష కల్గాలని, కొన్నాళ్లు రిజిస్ట్రీకి యత్నంచేసి తీరాలని, అళింగుదాకా సంచీ చిమ్ముతూ అయినా సరే చెల్లి. నూత్నంలో రైలైతే రైలు ఇలాకా మంచిదే అని కొంతకాలం; ఇంగ్లీషువైద్యం చదవడం కొన్నాళ్లు; అంటే, ముందస్తీగానే, వైద్యబృందం వెలువడి అది వరకు ప్రపంచంలో ఎవ్వరూ ఎరగని కొత్త వ్యాధులూ, కొత్త పీసీలికలూ, వాటికి లాటిక్ నామధేయాలూ సృష్టించి ఆ దరిమిలని వైద్యం చెయ్యడం. పదపడి, బంబాయి కేసిచెల్లి వర్తక సరళిచదవా

లని. ఇటీవల చెన్నపట్నం న్యూఢ్ థైరల్కి అప్పీలు కోసం కలకత్తా ప్రయాణమా, అక్కణ్ణించి విశ్రమం డలి ధైర్యంతో వెనక్కిముళ్లడం ఫావన్ అంటోచ్చారు. ఏమాత్రం పైసా ఉన్నవాడైనా, బియ్యం అవడంతోటే As a matter of course లాకాలేషీలో జేరడం ఫావన్-అంటే శ్రీమంతునికి లాచదువు నిత్యవిధి లాంటిది. లాచదువుకి ఏయగుంలోనూ కాలవోషం లేదు. మేష్టరీచదువు ఏకాలంలోనూ ఫావన్ లో ఉండేటట్లు కనపడదు. సాధారణంగా ఇతరవాటిల్లో తెగ ప్రైవేట్, ఎక్కడామాడా చెపకపోతే, వరిచేసేలేక, హాసర మజ్జా అని ప్రైవింగులోనేరీ, తరవాత మేష్టరీ సంపాదనకోసం దేశాటన చెయ్యడం కొందరు మానవులకి పట్టిన అవస్థలూ కనిపిస్తోంది. కాకపోయినా, చదువు కున్న పెద్దలుకుడా, ప్రైవింగు అయే మేష్టరీ ఇల్లా అడుగుతూంటారు; “ఏమండీ, మిస్టర్, మీరు ఈ దిక్కుమాలిన ప్రైవింగులో జేరావేమిటి, జీవీయస్ రాట్ అవడానికి?” అని, అడిగితే, “ఏమిటోనండీ; Circumstances permit చెయ్యలేదండీ, Something is better than nothing, ప్రైవింగు అయి ఉండడం ఎందుకేనా మంచిదండీ” అంటారట కొందరు. కొందరు “కడవు వాట్లకైతే చేతి చిలుం పడుతుంది. దీని కయితే ఏదో కొంతవరకు మనోవర్తి పాఠేస్తారుగదా, దాంతో తిండి చల్లిపోతుంది, విశేషించి దూరాభారం వెళ్లక్కలేదు, రాజమండ్రీ, గౌతమీతీరం, పానీ ఏదో కొన్నాళ్లు గోదావరిపైనం, ఈ నీళ్లుప్రాప్తం ఉన్నాయి గావును” అన్నాగట. నే చెప్పేది వెనకటిమాట. అప్పుడైనా, అంతర్యాల్లో ఉండే ఊహలు అల్లాంటివి. పైకి ఇన్వెస్చరూ బిస్సెగోక ఓపట్టాన్ని, బోధయందు తమరికి ఉండే ఆయొక్క ప్రాయంకొద్దీ ప్రైవింగు అవుతున్నాం అనేవారట. నిజంగా. బోధన అంటే గరి ఉండి తరిఫీయతు అయేవారు ఉండమ్మనృండీ ఎప్పుడూ కూడా.

అవునా, జనాభిప్రాయాన్ని అనుసరించి, ఉద్యోగాని మండలంపిన లక్షణాల్లో మేష్టరీకి ఒక్క లక్షణమూలేదు ఓం ప్రథమం. ఇందులో పైన ఏమీ దొరకదు. ప్రపంచంతో నిమిత్తం లేదు. అందుకని రళ్ళిలేదు, గొడుగు లేకుండా న్యూలు కెడుతూంటే మార్గశరమి

తప్పకడంఉ ద్యాగాల్లో చేరడంనిచ్చిన ఎక్కడం, మేష్టరీ లో చేరడండా బాయెక్కడం. మరి పైకి ఎగరడానికి పిల్లేసు ఇటూ అటూ చలించడం మొదలెడితే, అసలే క్రింద పడడం. దీనికి ఎదురూ పాదుకూ లేదు. అంటే ఇది గొట్టితోకలాంటిది. ఇన్నివేళ్ళేట బ్యాంకు లాంటిది: మన ‘అపనా తనామనా’ లాంటిది. బంట్లోతులు ఉండరు. ఏమీ స్వయంయికావు. పలుకుబడి ఉండదు. పెరుగుతూండే ఖర్చులు కడిగివేస్తే మొదలకేతలలోనే భరించుగోవాలి. మాట్లాడకూడదు. మాట్లాడితే త్రికరణ శుద్ధిలే-పోవడం అన్నమాట. శుభాశుభాలు ఆశీరం లోనే; బిష్టక్ అందులోనే; ఎలిఫెంటు అందులోనే; రోగాలూ రొమ్మలూ అందులోనే; దేవుడు ఖర్చూ దెయ్యాలఖర్చూ అందులోనే; సంసారం అంతా అందులోనే. దేశం అందులోనే. ఆస్తులు లేనివారకు తద్దినాలూ అందులోనే; బేవారకు తద్దినాలూ అందులోనే. ఒక్కటే వాహనం సాధారణంగా, పెద్దది. ఇన్ని సెలవలే—ఎందుకూ? ఈస్టి ఆలోచిస్తూ హోస్పిడానికి. అంతాపిల్లలే. కానీ, మేష్టరీకల్ల దారిద్ర్యం అబ్బుతుందా? లేక దరిద్రుడైన తరవాతే మేష్టరీలో చేరతాడా? అని సందేహించారు కొందరు. ఎటుబడితే ఒకటే వాదించవచ్చు, అసలువాదించడం అంటే ఏమిటో తెలిస్తే అన్నాడోకాయన. ‘చరిద్రుడు’ అంటే రెలెటివ్ గా సునుండీ. జగత్తంతా ఆయొక్క ‘రెలెటివిటీ’ యేకదండీ! ఏమైనా మనంచెప్పలేం. మనజ్ఞానం చాలా పైకి ఎగరుతూంటుందికానీ, కొండోచో చోట్లు అవుతూంటుంది. అల్లాంటిప్పుడు ఏమిటి చెప్పడం? చెప్పనవార్లకి తీర్థపురాచ్చిప్పలమీద ఆపేక్ష ఎంచేతే దోమలకి మానవుల చెవులంటే సరదా ఎంచేతే? అల్లాసే, దారిద్ర్యానికి మేష్టరీ అంటే ఇవ్వం. అంతెప్పుడూ, నోట్లు (ఆఫ్ రెసన్సు అంటారు వాట్ని) వ్రాస్తూండడం ఒక తార్కాణమే అందుకు.

మేష్టరీ పామరులకి ఉద్యోగంలానే కనబడనిది యినా, పదకేకైకల్ల మనం అనుకునే ఉద్యోగాలన్నీ ట్టిలో ఇమిడిఉన్నాయని ఋజువుప్రస్తావన చూడమన్నాడు వరకొకాయక అని మొనరెట్టాడు. మేష్టరు-దావరు; తరుమకోగం కుదర్చడమేకాక, అంతకంటే

తరుచు చావకొడుతూంటాడు గనక. మేష్టరు—స్టీడరు; దీనికి మేష్టరీ స్టీడరీ రెండుమాడూ తరిఫీతులై మర కుండానో, లేక ఒకదాన్లోంచి ఒకదాన్లోకి మరో, ఎదో ఒకటిచేస్తూన్నవాళ్లు కొంతసాక్షి. అవీగాక, మేష్టరు స్టీడరికి మల్లేనే కలకాయలు మారుస్తాడు. ఎటొచ్చి, స్టీడరు ఒకరితలకాయ వరొకరికి మార్చగల డు: “హరిమైసాదిశిరంబు సాదిమెయి జాత్యశ్లోత్త మాంకంబు” అన్నట్టు. మేష్టరు ఒకతలలోనే మార్పు లేకలడు నెనకటికి ఇప్పటికీ—మార్పు, అయితే మంచికి; లేకపోలేచెడ్డకీ” పెగా, మేష్టరు, జడ్జిలాగ తీర్పులుచెప్పి, పోలీసులాగ చోరీలుపట్టునని, మేస్త్రీటులాగ దండించి జరిమానావేసి, కలెక్టరులాగ వసూళ్లుచేసి (జీతాలు) కు గ్రాడిమనస్సువూడ ఎంతఅధికారమేనా కలిగివున్నవాడ ను. తిట్టడానికి దీవిందానికీ, మెచ్చుకోడానికి నిరసించ దానికీ అన్నింటికీ ఒకడే గనక కొందరు కుర్రాల్లోకి మేష్టరుదేవుడు; చాలామందికి దెయ్యం. చివరకి, ఆయన అన్నది మేష్టరీ చిన్ననైజలో ‘సర్వజ్ఞత్వం’ అని,

సరే జీతంకాక మేష్టరీలో వున్న ఇతర లబ్ధి చూసేసి, చివరకి నక్కానెడ్డం. ఒకటి: పుస్తకాలు చెయ్యటం. పుస్తకాలు వ్రాశీ, నాటకాలుపెట్టి, కాల్లు వేసి బాగ.పడ్డవాళ్లు బహు ఆరుదు. పుస్తకాల వ్రాతలకి ఒకానొకచో కొద్దువర్సనంమాడా అవుతోంది. రెండు: పెద్దపరీక్షలపేపర్లు దిద్దడం. అది సాఖ్యమో, యమ బాధోచెప్పడం కష్టం! జీవితంలో ఒకసారి పడ్డమేష్టరు మల్లీ పడకు సాధారణంగా మకూచిలాగ. అదైనా, యావన్యందికీ అందుతుందా? దానికన్ని మారాముట్టా! బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణ సమస్య, అందులో ఏముందిగాని వుత్తరాది, దక్షిణాదిసమస్య తీవ్రంగా వుండి, ఉత్తరాది అంటే సి ఫారసు వుత్తరాలు వగైరా; దక్షిణాది అంటే దానోపాయం వగైరా. కొందరికి అయితేం, మూడు: పరీక్షలకి నూపరింటు అవడం. గొండు మూడు రోజులమూల నాలుగైదుమాసాల్లో పొందడం. ఈలోపున మోచ్యుతగ్గ పరిశోధనలు చేస్తే, వెంటనే దవడపడ్డి. ఇంకా టైముండి మేడబొంటివి దిగవలసి వస్తే దేహపడ్డి రుచిమాడ్డం. నాలుగు: ప్రతి ఏటా ట్యూవక ఒక మార్గం. మేష్టరీలో అన్నీవిపరీతాలే. గవ

ర్నమెంటు వుద్యోగి అయినాసరే, లా, వైద్యం లాంటి కొన్నికాఖల్లో అయితే ఫర్వాలేదుట, ప్రైవేటుగా ప్రాక్టీసుచేసుకోవచ్చుట స్వంతానికి. మేష్టరీలో అయితే, బోధనకి వచ్చేటప్పటికి నవ్యతచెడిపోయి మరీ బాగుండే బోధన సిద్ధించదు; ప్రైవేటువ్యాపారాలు ఎంతమాత్రం కూడవు. మేష్టరు ఏంకె న్యూలో, ఎల్లాచెన్యూలో, అడ్డమైనమనిషి శాసింపవాడే, ఈమేష్టరీ పురాకృతం ఏమోగాని. అల్లాంటిల్లూవును అనగా బోధనావృత్తి చారం ఒకవేళ మాడినా, ఎంతటిబుల్బు లాగుతున్నాడో చెబుతూ దరఖాస్తు పెట్టుకోవాలట. ఏమీ పుచ్చుకోకుండా, ధర్యాగ్ధం పనికొచ్చేకుర్రాడు గదా అనుకుని ప్రైవేటుగా చెప్పినా, దానికి దరఖాసుకావాలి. దరఖాస్తులేకుండా ఆఖరికి ధర్మమేనా చెయ్యడానికి వీలు లేకపోవడం ఒక్కమేష్టరీలోకనుపడుతోంది ఇంతఅప నవ్యకం మేష్టరువూడ ఉంచి, మికేమండిహాయిగాను, మీ వృత్తిచాలా ‘నోబిల్’ అని చెనవులతో అనేసి కన్ను గీలు తూండడం మేష్టర్ని తృప్తిపరచడం కాదు. “ఉంటే ఎంతైనా ఇవ్వవలసిందే, నీ కింతకంటే జీతం ఎక్కువ ఎందుకు? రూపాయిలు ఎంతేకుతుంటావు? నువ్వెప్పుడోలే నీజీతంలో నీతాత్మలాంటి వాళ్లని ముగ్గుర్ని కొనుక్కుంటాం” అనే మోస్తరికి దిగి మొదటి ఖజాయంపుల్లోనే మేష్టరీ కువ్వర్తకవ్యాపారమై పోయినప్పుడు, “మేష్టరు త్యాగం చెయ్యాలి. చేస్తే వాడి వంటికి చాలా మంచిది. బోధన “విజియట్”గా—అనగా భూమిమీద లేనిదానికి మల్లే ఉంటుందా? అని అర్థంలేని పురమా యింపులు చెయ్యడం అనాలోచితం కాదా? మేష్టర్ని సర్వాధికార్ని చేసి, ‘అయ్యో, నీచిత్రం నాభాగ్యం’ అని చేతులు వృందయపూర్వకంగా జోడించినప్పుడు తప్ప మేష్టరు ఓగ్గర త్రికరంతుద్ధి దొరకడేమో ఆసలే? అట్లా త్రికరంతుద్ధి లేకనేకదూ, మొదట ఇందులో చేరి, ఒకటి రెండేళ్లు కుర్రాళ్లమీద ‘ఎక్స్ప్లొరిమెంట్లు’ చేసి, ఇది జీవితం అంతా తమకి శాశ్వతం అయిపోలే తమరు అట్లానే ఉండి పోవాలి ఫర్లాండు రాయిలాగ అని గావునగా చాలామంది ఒకపు దొరికినప్పుడు. అది వదిలిపెట్టి కడమనృపుల్లోకి సద్దు కుంటోచ్చేదీ! ప్రస్తుతం ఇతర ఉద్యోగాల్లో ఉంటూన్నవారు చాలా

మట్టికి మొవట్లో కొంతకాలం ఏ చిక్కుల పల్లయిలేం మేష్టరీ నవిమాసిన వారేగా? కాని ఒకటి. అప్పట్లో, మనిషికి నచ్చిన పని పొత్తుపడే వరకూ మేష్టరీ ఓటి తేరగా ఉండేది. అందుకని చేరేవారు. ఇటీవల అట్లా మీయ కుదరటం లేదు. ప్రైవేటు అయినా సరే టికెట్లా లేకుండా ఉంటే, వట్టి వాళ్లమాట లెక్కేమిటి! కాని ఇక్కడో చొచ్చిన పేరు. మేష్టరీ చేసేవేగాని ప్రైవేటు నింగులో నీయ ఇవ్వరటం. ప్రైవేటు అయి పడితేగాని మేష్టరీ ఇవ్వరటం. ప్రైవేటు అయితరవాత ఏమి చెయ్యడానికి తోచటం లేదు చాలామందికి. కొందరు, ఊళ్లు తిరగడం మానేసి, అదెట్టి వైవారికి రాసిచ్చిన బాండు రద్దు చేయించి, ఇతరం చూసుకుంటే శ్రేయం అంటున్నారు. కొందరు “ఏమిచ్చినా సరే బోనవర్షం కలిపించక మానం” అని గ్రహస్థితి నల్ల కమ్మార్లకి ఎంతకైనా మెత్తపడుతున్నారు. కొందరు గడపగడప “మీస్కూల్లో ఫలానా ఆయన వెలిపోతాట్ట, తక్షణం వెళ్లమనండి. నేను అఖండమిండాన్ని. ఏదిపడితే అది చెబుతూ స్కూలు పైనలు లొంగదీసుకుని మాడు చెరు వులనీళ్లు తాగిస్తాను” అని దరఖాస్తులు బారెట్టి చూస్తున్నారు. కొందరు “రెండుమాడు సంవత్సరాలు పెంద రాశే పుట్టించితపోతివేమిరా, బ్రహ్మాక్షి!” అనుకుంటున్నారు. “ప్రస్తుతం ఇల్లాఇల్లా అయిందండి సంగతి. ఇల్లా మేష్టరీ వుంటే మీపనే బాగుండండి. నెలకి ఇంతా అని నియామకంగా నుట్టుతోంది ఏవో ఓటి” అని వీళ్లని స్తోత్రంచేసే సరికొత్త ప్లీడరు వుంటుంటాడు

అయితే వస్తుతః సర్వకాలసర్వసథానందా కూడా వుంటాన్న కొన్నికొన్ని విశేషాలూ వైసర్ల కాలాబట్టి మేష్టరీ ఎప్పుడూ ఇల్లావుండేదే అని సకారంగా గ్రహించి మనస్సునాధానం తెచ్చుకోవచ్చు. మేష్టరీ అనగా ఏవో పద్ధతి పుస్తకాల్లో పండిపెట్టిన సంగతులు పాఠవి కుర్రాళ్లకి నడించడమనీ, అజ్ఞానం అనే పేరుతో అందరిన నమ్మలకీ వుండే సామాన్యతగానికి మందెయ్యడమనీ, సృష్టించడం అనేది లేక అదివరకే సృజించబడి వున్న కుర్రాడి తెలివి ఊరికే వాదించాడు లాగ బాగుచెయ్యడమనీ, కుర్రాడు జ్ఞానార్థం బయలు దేరుకూన్నప్పుడు ఊరికీ చూపుడుమనిషిలాగ లాంతరు

చేత్తో పుచ్చుకు నడవడమనీ వగైరా వుపమానాలు సంధించి అల్లాంటిపనులు చెయ్యడానికి బ్రతికున్నవాళ్లు ప్రతివాళ్లు పనికొస్తారని మార్పులూ జ్ఞానలుకూడా అనుకుంటాన్నంతవరకు మేష్టరీకి గ్యాతతలక్రిందే నారాదు. మాప్రజలు జ్ఞానలు కావాలి, మాప్రజకు బోధకావాలి సవర్ణుని అందుకోసం లేవాలి, వాళ్లని తృప్తిపరచి వాళ్లకి సర్వస్వాంతర్ల్య మియ్యాలి, మాదేశం అభివృద్ధి కావాలి, మామతిం, మాభాష, మాసర్వస్వం అనే మోస్తరుగా ‘మా’ అనేది వుడిలేగాని, అహంకారహితమైన ‘మా’ అనేది, మానుషత్వం సార్థకంచేసే ‘మా’ అనేది వుడిలేగాని, ‘మే’ అనేది పుట్టి మేష్టరీకి మన్నన గల గదు. అప్పుడూ అనుమానమే. దీనికి చాలాకారణాలు ఉన్నాయి. ఇది కడవపుట్టులతో పోలిస్తే, ఇది ఇట్లా ఎందుకుంటుందో బోధపడుతుంది. కడవ పుట్టులు పెద్ద వాళ్లతో పని. మేష్టరీ అంటే అజ్ఞానులతో ప్రయేయం పాపం ఒకాయన ఒక్కమండిపోయిగావును, ‘మీరేంటేమి న్నారండి?’ అని అడిగితే ‘మాడన్నీ కాస్తున్నారండి’ అన్నాట్ట. అజ్ఞానితో ఏమి చెప్పతగ్గవచ్చినా జ్ఞానిదే తప్పు. కాబట్టి, అజ్ఞాని ఏమిచేసినా, జ్ఞాని అందుకు ఓర్పుగోవాలి, తిన్ని కానట్టు.

తిట్టికొట్టిరేని తిరిగి మాటాడక  
అట్టుఇట్టుచూచి అదిరిపడక  
తననుగాని యట్టు తత్తరపడవన్న  
నట్టివాడు బ్రహ్మమానుషేమే.

అన్నదానిలో ‘మేష్టరానుషేమ’ అనిచేసుకుంటే కుదురుతుంది. అజ్ఞానానికివిలువ బాలుడుకట్టలేడు. కట్టగలతండ్రి వగైరాలు అప్పుడు అక్కడ ఉండరు. అందుకని బోధన అమూల్యం. కడవపుట్టులు ఒక్కడి పనే. బోధన ఇద్దరి తెలివితేటల వ్యవసాయం, ఉమ్మడి వ్యాపారాల్లో ఎప్పుడుమాట దక్కేడిసింది? మేష్టరు తన తెలివిపల్ల కుర్రాడికి తెలిపిందనీ, పైగా, ‘తెలిసిందాకా బ్రహ్మ విద్య, తెలిసితరవాత మానుషద్య’ కొన్నాళ్లయిం తరవాత, అందుకనే, కొందరికి, తమరి చిన్నతనంలో మేష్టరు తమరికి చెప్పేడిసిందేమిటి, అనిపిస్తుంది. కాని, ఆ గరువుమాత్రం, ఆ క్లాసుకే జీవితం యావత్తూ బోధ చేస్తూ—అంటే, క్రితం జన్మలో మేష్టరు ఒకక్షాసే

తెగఁగలయు ఉంటాడు, అందుకనే ఈ జన్మలో అది అన్నే నేళ్లు చదవవలసి రావడం—చిన్నతనంలో తన దగ్గర చదువునున్నాడు పైకొచ్చి అక్కర కొస్తే, సందర్భవశానీ, 'ఫలానా ఆయన పూర్వం నా మ్మాడెంటున్నాడి' అని ఎవ్వరూ అడక్క పోయినా చెప్పకుని మురుస్తూండడం తప్ప ఏమీ కోరకూడదు మేష్టరు. అది స్వత్యం చంపుకుని అన్యత్యం కోసం చేసిన ఎంతత్యాగమో అనుభవించిన వాళ్ళకి మరీ తెలుస్తుంది. తమర్ని చూసుకుని మేష్టరు ఎంత ఇనపుతూన్నా, కొందరు ప్యాసవడంతోటే గరువుని జ్ఞాపకం పెట్టుకోరు, పాపం ఎరగనట్టూ, చూడనట్టూ నటించి, మొఖం పక్కకి తిప్పుకు పోతారు; లేకపోతే ఓ నమస్కారం ఖర్చు పెట్టాలని. 'గరువు' అంటే 'తండ్రి' అనికూడా ఉండడం వల్లేమో ఈ ప్రమాదం. జ్ఞాపకమే పెట్టుకోనప్పుడు, ఇక మేష్టరు తనకి వెనక తన అజ్ఞానాంధకారం వదల గొట్టినందుకు ఇప్పుడు ఉద్యోగంలోకి వచ్చి డబ్బు గణిస్తూన్న ఆతడు మేష్టరికి డబ్బిస్తాడా? మేష్టరు పుచ్చుకుంటాడా? లోకజ్ఞాన సముద్రుడైన వేమన్న ఈసంగతి వ్రాసి తీరాడు.

గరువునకును పుచ్చుకొనెన నివ్వకు  
అరయ వేళ్ళ కిత్తు రర్థమెల్ల  
గురువు వేళ్ళ కన్న గుణహీనుడేమికో  
విశ్వదాభిరామ, వినర వేమ.

అని ఆమోస్తరుగా, కుర్రాడు, వెనక నేను ఫీజు కట్టేశాను పామ్మంటాడు. పోనీ, అది వాడి దగ్గరనుంచి పుచ్చుకున్నాడూ మేష్టరు? అబ్బే! పిట్టపోయా పిట్ట పోయా పిట్టి తీర్చాలి. నాడూపీడూ కాక మరోరుంటారు ఇచ్చి పుచ్చుకోటూ నిర్ధరించడానికి. వార్ని పల్లీకు మధ్యవర్తనమృ. మధ్యవర్తలు మన్ననలు చేస్తారా? ఇంత అవకతవక ఎందులోనూ లేదు. కడమా వాటిల్లో లోపాయికారీ మధ్యవర్తలుండి బేరాలు పైసలు చేస్తారు. ఇందులో ముందు మేష్టరే, 'నేను చెబుతానండోయ్' అంటూ తయారవుతాడుగాని, ఆ పిల్లాడు వచ్చిగాని, వాడి తండ్రివగైరాలు వచ్చిగాని 'బోధించండి బాబూ' అని ప్రార్థించరు. ప్రార్థన మీద ఎవ డెక్కటికి వెల్లినా వాడిమాట వేదమే. పిలవ

కుండా వెల్లినప్పుడు గంటకుండా పామ్మనడమే కట్టం. మరొకరు 'పోనీ'కడమా చాలామందికి మల్లే మేష్టరు బల్లకడిగే, పదవికి హోదా ఎక్కువవుతుంది. అందరూ వచ్చి, "అయ్యో మేం అజ్ఞానంవల్ల బాధపడుతున్నాం, కాస్త ఆరోగం కుదిర్చి పెట్టండి" అని అడగడంవల్ల, అన్నారు. అల్లాయిలే ఇతర లాభనష్టాలు ఉన్నా, కుర్చీలకి బెంచీలకి ఒక్కబల్లముక్కేనా దొరక్క చావవలసి ఉంటుంది పామ్మన్నాడు ఇంకో ఆయన. అదీగాక, 'కడమవృత్తుల్లో పస్తు కళ్ళకినబడతాయి, బోధన కనపడదు' అంటే, 'అతీటమీద మీకు హక్కు-భుక్తులు కాల్యతం చెయించాను చూశారా నాతడాఖా' అని గాని, 'వెనక. మీరు శవాకారంలా ఉంటే మిమ్మల్ని మెల్లివ్వుతుండే కుర్రాడు బామ్మలాచేశాను' అనిగాని, ఏలాచురేనా, ఏదాచురేనా అనుకోవచ్చు ఒకరితో, ఆనకానక. కాని, మేష్టరు, కుర్రాడి తండ్రితో, 'చూశారూ, మీకుర్రాడి మనస్సు చాలా ఇరుకుగా ఉంటుంటే నేను దానికి వ్యాప్తిఇచ్చి వైకాల్యం పెంచాను' అంటే పావరుడైతే 'ఘోషా' అంటాడు. తెలిసిన వాడైతే 'మీరొక్కరేకాదు రెండి, మావాడూ కృషి చేశాడు' అంటాడు. అందుకని మేష్టరీ పనిలో చేసింది చెప్పుకోదానికేనా ఉండదు. మరోటి: కడమావాటిల్లోకి మల్లేకాకుండా, ఇందులో, ఆ ఇచ్చేదానికే, చెప్పిందేచెప్పి చెప్పిందేచెప్పి తెగడ్రిల్లు చెయ్యాలట. ఎవడికి ఎన్నిసార్లు కావలినై ఎన్నిసార్లు చెప్పే సర్వజ్ఞుడు కావాలిట మేష్టరు. డబ్బు సంగతిలెస్తే అపవిత్రంట. ఇన్నిసార్లు చెప్పడంవల్ల బండకుర్రాడు ఏం బాగుపడతాడోకాని, ఈ అలవాటు మేష్టరికేపట్టుకుని, ఇతడు ఇతరజనంతో మాట్లాడేటప్పుడుకూడా చెప్పిందే చెప్పి మాటలెవల్లక జనాన్ని చంపేస్తుంటాడు. ఎన్నిం దాల గాలించి చూసినా, మేష్టరీలో ఇహసాక్ష్యం వున్నట్టు లోచదు. అంటే సన్న్యాసిఅయినవాడు మేష్టరీపదవికి తంసున సరిపోతాడు, అడక్కపోడం అటుంచి ఇచ్చినా పుచ్చుకోకుండాను. అందుకనే పెద్ద పెద్ద గురువులూ, ఆచార్యులూ, యతులూ, స్వాములూను. కాబట్టి, మేష్టరు, శరీరంలో కాకపోతే పీడా పోయిరి- అగమం మనస్సులోనూ, తప్పని సరిగా ఆత్మలోనూ సన్న్యాసి అయితారలి, డబ్బుసంగతి నోరెత్త

కుండా, పరస్పరము మోతుం డిద్దిస్తాయి, “పరముకన్న నేమి పాపమనాము” అనే నమ్మకంతో స్వార్థంబిడి పనిచేసేవాడు మేష్టరు. మేష్టరీ చేవుడు మెచ్చుకొనాలి గాని మానవుడు మెచ్చడు. జ్ఞానంతో జోక్యం లేని వాళ్లు మేష్టరీ వుద్యోగ మే కాదుంటారు. కాని, అది మనకి కనబడే ఈ పాపపు ప్రపంచానికి నెత్తిపాద ఉన్న అమలిన బాలహృదయ రాజ్యానికి సర్వాధికారముని గ్రహిస్తే; దాన్ని వుద్యోగము అనవచ్చు. అలాంటి దాన్నే వుద్యోగమనాలి. అందులో ఈకాలంలో మరీను. ఈకాలం ఎద్యుకేషన్ ఎవరేతల్లో వుందో తెలియనికాలం. ఒకటి: గన్న మెంటు వారిని గ్రాంటు కోరకుండావుంటే వారికి చాలు, వారికి “ఎద్యుకేషన్” ఎల్లా వున్నాసరే. రెండు: వారితరపు ఏమెంటుఅనగా ఇంస్పెక్టరు కొత్త పద్ధతులు, పాఠాభివృద్ధివుంటే ఆయనకిచాలు, “ఎద్యుకేషన్” ఎల్లా వున్నాసరే. మూడు: మేష్టరు. ఈయనకి ఒకటోతారీహ, ఆరోజన శీతరాళ్లు సరిగ్గా వుంటే చాలు, “ఎద్యుకేషన్” ఎల్లావున్నా సరే. నాలుగు: విద్యార్థి. ఇకగానికి సంకర్షాక్రింద మార్పులు కురిసి పోలేచాలు, “ఎద్యుకేషన్” ఎల్లావున్నాసరే. అయిదు: విద్యార్థితండ్రి. అతగానికి వాళ్లఅబ్బాయి ఆకాస్తమెట్టు వాటి మేష్టరు కటాక్షంవల్ల వైకాసులో పడిలే చాలు “ఎద్యుకేషన్” ఎల్లావున్నాసరే. ఆరు: ఇతరులు, ఈ ఇతరులికి ఏమిఅక్కర్లేదు; ఇప్పుడంతా నాస్పెన్సు, షాడైపోయింది, తమరు ఎన్నుపును చదివినచదువే చదువంటారు. ఇల్లాంటికాలంలో త్రికరణబుద్ధిగా చేసిందే మరీగొప్ప మేష్టరీ. మేష్టర్లంతాకలిసిఅంబోళన చె గూర్చి అంటారు. కలియదానికి త్రావుంటే కాదుంటే? వైగా ప్రతిమేష్టరు ఒక్కొక్క ప్రత్యేక విశేషంతోటి డికామెక్కిలకి ఆ రగడుచేరిపోయిన వ్యక్తికింద తయారై తన చేష్టలన్నీ శుద్ధస్వాయమరి ఫాపించుగోవాలని యత్నించి నెగుతూంటాడు ఎరగని. పిల్లల దగ్గర. ఇల్లాంటివ్యక్తులు ఏరెండు కలవవు. ఆమాట కొస్తే మేష్టరీకి అసలు వ్యక్తలేదు. ఏవో రెండురాళ్లు వస్తున్నాయకదా, హాలుఫూఫీ గడిచిపోతోంది, ఏమన్నా అంటే ఆకాస్తగోడూ ఎక్కడచెడుతుందో, ఇకమరేనూ చేతగాదాయీ అని అన్నిటికీ వడట్టి గొంతు కత్తని

వాడికి వ్యక్తిత్వం వుందనడం లిట్టడం అన్నమాట. అంచేతనే కాబోలు, మేష్టరీ ఎంతకొండమీదిది అయినా, Findlay చెప్పినట్టు మేష్టరుచేస్తూన్న ఏతండ్రి మల్లి తన కొడుకు మేష్టరుగా వుండాలని కోరడు. అంటే, తాను బన్సుబాల్యం స్వీకరించి తనజన్మలోచేసినత్యాగం తరతరాలవరకూ చాలుననీమా. అదేమోకాని, పదిపది హేను ఏళ్లు మేష్టరీచేసిన ప్రతివాళ్లనోటంటూ ఇల్లాంటి మాటలు వింటూంటాం. “నాకు మెట్టమొదట్లో వెనక ఫలానా ‘చాన్సు’ వచ్చినప్పుడు ఫలానా వుద్యోగంలో చేరివుంటే, ఈపాటి చాలా గొప్ప ముండా వాణ్ణి అయిపోదును. అందాకా ఎందుకు? అప్పుడే ఆ చాన్సులో చేరిన ఫలానావాడు ఇప్పుడు పెద్ద ఇనస్పెక్టరు కనపడితే పలకరించనీనా పలకరించడు. కాని నాకిది రాసింది” అని మేష్టరీ వుద్యోగమో కాదో తెలియదు కాని వుద్యోగలంతా మేష్టరు స్వజన. ఇంతవంది వుక్కోనల్ని తయారుచేస్తున్నానుగదా, ఇహ సాఖ్య ప్రధానమైన వుద్యోగం నేను అందుకోసం పది లేస్తాను అనేవాడు మేష్టరు. ఇంకొకడు బానుపడిలే తనూ బాగపడ్డట్టే అనుకోగలిగినవాడు మేష్టరు. అంటే మేష్టరీకి భావనాశక్తి ‘భూమికి ఆకాశానికితాళం’ అన్నంత వుండాలి. క్రియముక్కు, హిందువులు వేదాంతులు. వారిలో మేష్టర్లు అగ్రస్థానం ఆలంకరించాలి. ట్రైనింగు అయేటప్పుడు అభయం సహంకాలం, మేష్టరీకి, ఆనైకాలశీతోపాటు వేదాంతబోధ సమీపరంగా చెయ్యాలి, అందులో ముఖ్యంగా కర్మవాదన. వెనకటి కాలంలో ఇండియాలో ఎక్కడపడితే అక్కడ కర్మ, కర్మ, క్రియలు దొరికేవిట. కాని, క్రమేపీ, కర్తక్రియలని ఇతరులు హరించారు—కర్తకనిపించడు, క్రియ కూన్యం అయింది. హిందువులు కర్మ ఒక్కటే ధరించి, భరించారు. భరించా. అందుచేత, ఈయొక్క మేష్టర్లున్నారే, వీరు, భుక్తివిల్లానూ ఇంతే అని ముక్తి మోక్షాలకోసం దేవుల్లాడి పనిచెయ్యాలి.

“కాక మానవు పూర్వజన్మకృతమత”

కర్మానుబంధంబులై

లేక మానవ పవిత్రబాలిపడినా

లేమతో సిరితో రాఘవా!”



వేమూరు సీతారామశాస్త్రిగారు

బాబుండే, నభమున్ శుభంబెఱుగ, నీ పాదాంబుజాతమ్ములే  
యాలంబమ్ముగ నమ్మినాడ, నల్లన్ స్తోదంబతెన్ శ్రీస్తువున్  
బోలె న్నన్న విసిత నీతియుతుఁ బుణ్య స్థలమి జేయుమా;  
పాల న్ముచిన నీటముంచినను నీభారంబ నశ్వేత్వరా !

శా. వింటిక్ బెక్కుర బాలభక్తవరులన్ బ్రేమించి రక్షించి తం;  
చుంటి న్నానయి మాత్రమేల కృపరా దోయంచు, నీమానసం  
బంటం గొల్వంగఁజాల బాలకుండ నీ యంప్రిద్యయంబే ననుక  
గంటిన్ తెప్పగతి సతమ్ము మనుంగఁగాఁ జెల్లు సశ్వేత్వరా !

మ. హరుడంచున్ హరియంచు శక్తియను చ ల్లాయంచు గ్రీస్తుంచు బె  
క్కురు నానావిధ నామరూపముల నీకుక్ గల్పనల్ నేసి కొ  
ల్లురు ; నీరూపున కద్వితీయునకు నో లోకేశ ! నీకీభిదల్  
దొరకోనేమిటికో యెఱుంగ ; నెట్లు నేస్తం గొల్వ సశ్వేత్వరా !

మ. మఱపుక్ దోలుమ, ప్రాలుమాలిక సహజం జూడుమా, దౌష్ట్యమున్  
గరువమ్మున్ నడలింపుమా, కృపణణా కాట్యముల్ మాన్పుమా.  
వెఱపున్ దీర్పుమ, కూర్పుమా విషయమున్, విద్యావివేకమ్ములన్  
నెఱయం జేయుమ, పాయకుండుమ మది న్నిత్యమ్ము సశ్వేత్వరా !

శా. నన్నున్ నాసహపాత్ర వర్గమును సంతానమ్ము మాడ్కిన్ మనున్  
గన్నారం గనుమా గురుప్రతి నోకల్యాణసంధాయకా !  
యన్నమ్మున్, నననమ్ము, విద్యయును, దీర్ఘాయుష్య, మాంసోగ్యమున్  
బున్నెంపుంగని నీదుభక్తి నిడి యెప్రొద్దన్ గటాక్షింపవే.



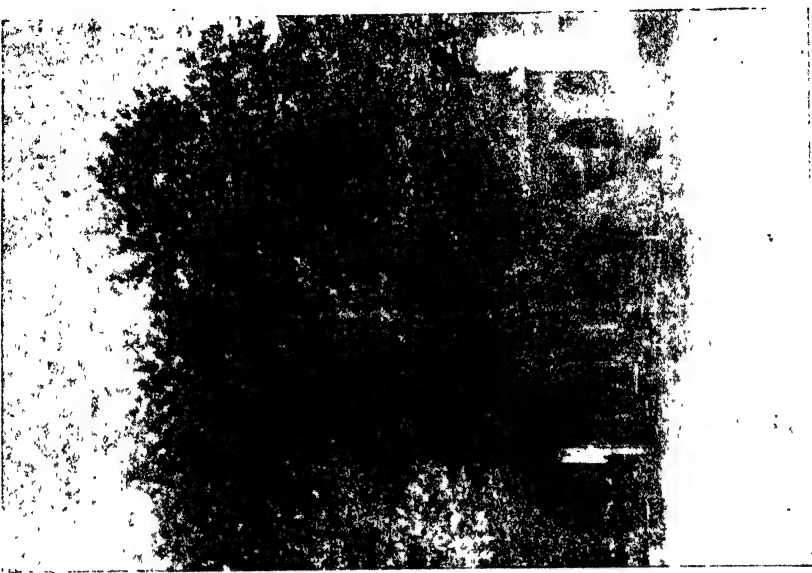
సామంతాదులనుండి పొందిన భూమి







కొత్తపల్లి గోడ



కొత్తపల్లి గోడ  
కొత్తపల్లి గోడ  
కొత్తపల్లి గోడ  
కొత్తపల్లి గోడ  
కొత్తపల్లి గోడ  
కొత్తపల్లి గోడ  
కొత్తపల్లి గోడ  
కొత్తపల్లి గోడ  
కొత్తపల్లి గోడ  
కొత్తపల్లి గోడ







రాత్రి పదిఘంటలయినవి. శాంతమ్మ అట్లనే కూర్చుని యుండెను. సుమారు పంత్రెండు ఘంటల లయినను, కామరాజు రాకపోవుటను చూచి శాంతమ్మ నిద్రర నాపుకొన నల విగాకుంటుచే పట్టకేలకు శయనించెను. ఇంటి యందుండు ముసలియూమె, వీధి గుమ్మమువద్ద కామరాజురాక కెదురుచూచిచూచి అతడెప్పు టికిని రాకుండుటచే నిద్రరపోయెను.

### 3

ట్రపునుస్కూలుకు పోవుమార్గమునందు, ఆకుల వీధియని యొకపీధి యున్నది. ఇది బజారునకు సమీపమున ఉన్నది. ఇచట తమ్ముపాకుల వ్యాపారము హెచ్చుగా నుండుటచే దీనికి ఆకులవీధి యని పేరువచ్చినది. ఈ వీధియందు శూనియను గోపమునక్క నొక చిన్న గడ్డియిల్లు ఉన్నది. ఆ యింటియందు పున్ని, వరహాలు అను యిరువురు స్త్రీలు కాపురమునీరి. పున్ని ఆ యింటియగుమీద కిల్లీ దుఖాణము నేసికొని ఉదయము ఆరు ఘంటలనుండి రాత్రి తొమ్మిది, పదిఘంటల వరకు, బంటసాగులకు కిల్లీలు వర్తకము చేయుచుండును. ఈమెకు పనియూడునమయమున యుక్తవయస్కురాలగు వరహాలు దుఖాణముపై కూర్చుండును. ఈమె దుఖాణము సగండు సమయమున వ్యాపారము హెచ్చుగా ఉండును. సుమారు తొమ్మిది పది ఘంటలకు దుఖాణమును ముగించు వాడుక కలదు. నాటిదిసమున తొమ్మిదిఘంటల సమయమునకే వ్యాపారము ముగించి యింటిలో పున్ని తనగృహకృత్య

ములను నెరవేర్చుకొనుచుండెను. వీధితలుపు మాత్రము మూయబడియుండెను. ఇంతలో వీధి తలుపుతట్టిన శబ్దమును విని “ఎవరుమీరు” అని లోపలనుండి ప్రశ్నించినయొకస్త్రీ కంఠ ధ్వని వినవచ్చెను. “పవరునూలేదు. నేనే” అని బయటతలుపువద్ద నిలువబడియున్న పురుషుడు మెల్లగా ననుచుండెను. కాని, ఆసమయమున ఆ వీధిలోనుండి యెవ్వరు పోవుచుండినదియు ఆరు నకు వెలియదు. అయింటికి కొంచెము దూరములో ఉన్న సోడదుఖాణమువద్ద సోడా త్రాగుచు నిలువబడియున్న వెంకట్రపు నీయన చూడలేదు. ఇకొడిలరామన్న యీతనినే చూచుచున్నాడనుసమాచార మియన కెంతమాత్రమును వెలియదు. అయినను తన్నాసమయమున నెవరుచూచెదరో యను భీతిమాత్ర మియనమనసును వీడిపోవుట లేదు. తలుపుతెరిచి లోప నీరడు ప్రవేశించునరికి పెరటిలోని తలుపు మూసినశబ్దముమాత్రము వినవచ్చెను. ఈయన యింటిలోనికి ప్రవేశించెను. గూటి యందొక దీపపుండ్రీ వెలుగుచుండెను. ఒక మూలనుండెడి నులకమంచముమీద నొక పాతగుడ్డ వరచియుండెను. ఆ యింటియందు వజ్రీ యేమియును లేకుండెను. ఇంటియందు ప్రవేశించినతోడనే, పున్ని, “పంతులూ వచ్చి నావా? నేను చెప్పినది తెచ్చితివా?” అని యడిగెను. “సీమాటకు ఆటంక ముండునా?” అని కామరాజు ప్రత్యుత్తరమిచ్చిన సిమ్మట, ఏదియో వారిరువురు మాటలాడుకొని, “వరహాలు! ఇటురమ్మ” అని వెనుక యింటియందున్న యువతినిపిచి, యి

యందుంచి, చేత నేదియో పట్టుకొని పున్ని  
యథాప్రకారము తనగృహకృత్యములు నిర్వ  
ర్తించుకొన బోయెను.

ఇట్లు కొన్ని దినములు గతించినవి. శాంత  
తమ్మకు దినదినమునను మనశ్శాంతి తక్కువగు  
చుండెను. ఏమి చేయుటకను ఆమెకు  
తెలియకుండెను. భార్యకు భర్తయొక్క నిరా  
దరణకంటె కఠినశిక్ష వేరొందులేదు. పాప మా  
శాంతమ్మ యెన్నిదినము లని యుద్ధారక  
యందగలదు? కామరాజు ప్రవర్తన యందర  
కును వెల్లడి యాయెను. తననద్దనుడు విద్యా  
ర్థులును ఆతని నపవదించిసూర్య గుహగునలాడు  
చుండిరి. తనయింటి నమీసమున ఉండువా  
రలు శాంతమ్మను బూచి, యామె యననకు  
విచారించుచు, ఆమెపై బూచి కొంత దయ  
గలిగి యూహించెను. ఇట్లుండ స్త్రీయగుండె  
యాయుధము మరణపాని వేసిగ వక్కాడెను.  
సంపదమునకు. ఇట్టి యాయుధము కూర్చిని  
ఎట్లుయన ప్రాంత్యాగము చేయుటకు శాంత  
మ్మ నిశ్చయించుకొనెను. అయినను ఆమె  
తొందరపాటుతో యేకార్యమును చేయునది  
కాదు. ఏకార్యమున కైనను దీర్ఘముగా ఆలో  
చించును. అనాటిదినము సుధ్యాకాలమున  
గుమ్మములసూడ్చి, అచటనే తనచేతియందగు  
డెడి చీపురునట్లనే పట్టుకొని ఏదియో గూలో  
చించుకొనుచుండెను. ఆసమయమున హక్మ  
ణమ్మ పెరటిలో నుండినచ్చి “చెల్లీ! ఏకా  
రణమున నట్లు నిలువబడియుంటివి?” అని  
యనునప్పటికి చేతియందగ్గు చీపురు క్రింద  
వదిపోయెను. ఆమె మాటలాడుట లేదు. కన్న

రు మున్నీరుగా వెలువడుచుండెను. ఆమె  
వెక్కి-వెక్కి యేడ్చుచుండెను. రుక్మిణమ్మకు  
యన్నియు తెలియును. శాంతమ్మకన్న వయ  
సున పెద్దది. వెంటనే యా శాంతమ్మను  
తనచేతిలలోనకు తీసుకొని గూ యరుగుమీ  
దనే సంగ్రహము కూర్చుని వేసికొనెను.  
రుక్మిణమ్మకు యిదియంతయు తెలియక పోవుట  
లేదు. కాని, యెన్నివిచారము లయినను,  
యెన్ని మనోవికారము లయినను గంగా  
స్నానము చేసి-నోడనే పాపములు పోవు  
నట్టి, ధైర్య మూని నోడనే దూరముగ  
పోవును గదా! అట్లు కొంత నేపి  
రవునను మాటలాడుచు కూర్చునినవిమ్మట  
రాత్రియైంది. చీకటి రోగనన్నమగుట జేసి  
రుక్మిణమ్మ తనయింటికి పోయెను. వారిరువురు  
గీమి నుంటుండుకొనిరో? యేమిచూలో  
చించుకోగాని, రుక్మిణమ్మ వెళ్లినసమయము  
నుగడయు, ఆ సూర్యు ధైర్యముగ నుండి, ఏద  
యో కార్యవిషయమున నుండుదానివలె కన్న  
టచుండెను.

అనాడు శనివారము; పర్వమి. చంద్రుడు  
సంపూర్ణముగై కాశించుచుండెను. రాత్రియెని  
మిది ఘంటలయినది. కామరాజు ఎప్పటియట్ల  
భోజనముచేసి పల్లనియంగీ తొడుగుకొని, జరి  
యత్తరియమును వేసికొని, పీఠగుమ్మమువద్ద  
నిలువబడియుండెను. వరహాలుండుయింటికిపో  
వుప్రయత్నముతోనే యుండెను. పూర్వము  
యెవ రేమియనుకొనెదరో యనుభయముచే  
రాత్రియెప్పుడునూ మాడకుండెడుసమయమున  
పెడలు చుండెడువాడు. ఇప్పుడదంతయు పో

యినది. ఎవ రేమియనుకొనిన తన కేమియను నవనకు వచ్చెను. ఆయన గుమ్మము దిగుట కుముందు శాంతమ్మ తెల్లని చీరె యొకటికట్టు కొని, రవికతోడుగుకొని, గన కుండెడి యాధరణములన్నియుదాల్చి, తలడువ్వుకొని, వన్నె లాడివలె గుమ్మములోనికి వచ్చెను. అట చూచి కామరాజు ఆశ్చర్యముతో “ఇదెవ్వరేమి యీ వేషము?” అని అడిగెను.

శాం— ఏమియు లేదు. ఏమియు లేదు. యిటువంటి వేషము.

కామ—ఇట్లు బయలుదేరుటకు కారణమేమి?

శాం—బయలుదేరినాను, మరి—

కామ—ఎక్కడి కేమిటి?

శాం—ఎక్కడికో అక్కడికే.

కామ—నానో గెన్న. యెందుచేతనంట?

శాం—నానో సెన్నలెదు, గో నెనంచీలెదు. వాళ కమేమిటి? వాళకములేదు, గీళకములేదు.

ఇట్లు శాంతమ్మ తనతో యిదివరకెన్న డును మాట్లాడి యుండలేదు. ఎందుచే ఇట్లను చున్నదియు ఆయన గ్రహించలేక పోయెను.

గుమ్మములోఉన్న యాతడు చాపడిలో నకు వచ్చినాడు. అతనితో శాంతమ్మయు వచ్చినది. ఆమెను మంచిమాటలతో అడిగిచూడవలయునని “ఏమిటి, శాంతా! ఎచట కు బయలు దేరితివి. ఎవ్వరి యింటమైనను కార్యమగుచున్నదా యేమి?” అని అడిగెను.

శాం—మీకు లేనికార్యము నాకేమి?

కామ—అట్లయిన యెచటకు పోవుచుంటివి?

శాం—మీ రెక్కడకు?

కామ—నేనెక్కడకు వెళ్లేదనో, నీకు చెప్పి వెళ్ల వలయునా యేమి?

శాం—చెప్ప నవసరములేదు. వెళ్ల వచ్చును. మిమ్ములను నేను అటుకరచితి నా యేమి? అటుకరచినను మానుదురా? వెళ్ళుడు.

కామ—నీను ఎన్నెచటకు? నీను ఎందుమి?

శాం—నీనునూ వెళ్లెను.

కామ—ఎచ్చటకు?

శాం—మీ రెచ్చటకు?

కామ—మరిమించి రాగములో పడ్డదే?

శాం—మించుదా? మించుతుందా, మరి మీ చుతుంటు.

ఈ సమయమున కామరాజుకు తన యితను. శాంతమ్మ కన్నులు స్వల్పవలె యుండి ఒకొక్క చూపునకు ఎదురుగా ఉన్న వాల్లంతా మాడిపోవునట్లున్నది. అడవాండ్లు చూడకురీదని సరిగ్గా, కాని చూచిన యెడల పురుషుడు నిలునబడగలడు? ఇంతవఱకును నిలునబడి యున్న కామరాజు కుర్చీమీద కూర్చునెను. ఏమియు తోచలేదు. శాంతమ్మ మాత్రము బంటసప్రేలుతో నేలపై వ్రాయుచు నిలునబడియుండెను.

కామ—అట్లయిన, నీవును వెళ్లేదనందువా?

శాం—వెళ్తానా, మరి వెళ్తాను. నేనుమాత్రము మనిషిని కానా యేమి? మీకు అదియుంటే, నాకు—

ఈమాటలు శాంతమృత నోటినుండి వెలువడు సరికి కామరాజునకు శరీరస్పృశితమైనది. ఇక పైమాట యేమివచ్చునో యను భయముద్యమించెను. కాని కొంతవడికి తెలివి తెచ్చుకుని ధైర్యముగా—

కామ—అది అనుచున్నావు. అది యెవరు?

శాం—ఎవరు? తెలియకనుకున్నారేమో?

ఆ బానిసముండు, ఇట్టి అమ్మదా—

కామ—అదిగో గారు ఏమిటి?

శాం—ఏమిటి? ఏమియుండదు. మీ సంగతి

అంతయు తెలియదనుకొన్నారు. సగ్గున్న

మగవారిని మరీ నూటలాడుతారా?

ఏమిటి నాలో తక్కువ అని అలా—

కామ—బాగుగనే ఉన్నది. ఇట్టము లేని యెడల మీ యింటికి పొమ్ము.

అయితే నీవు నీ పప్పుల వంటకాన్ని తీసుకువచ్చు. ఏమి ఉండాలి? మా వాడు నన్ను మీ కిచ్చినా రనుకొనినారేమో?

ఇట్టికి కామరాజు హోదాకొన్నాడు. వాయిసు. గదిలోనికి వెళ్లి కామరాజు బ్రతరీయమును తీసి బట్టబట్టెడుకు తగిలించి మంచము మీద కూర్చుంచెను. అయితోడనే శాంతయు గదిలో ప్రవేశించెను.

శాం—అలాగున కూర్చున్నారేమి? పెట్టిడు.

పామడి పూరకకై వేచియుండును.

కామ—పెళ్లను.

శాం—అయ్యో! పెళ్లకపోయిన యెట్టి? అది యేడవదూ?

ఏమియనుటకును కామరాజునకు మాటలు రావోదు. మనసులోనే ఏదయో నూతన భావవికార ముద్యమించెను.

కామ—మిత్ర పెళ్లను.

శాం—అ! పెళ్లయో? ఈవేళ మాటే?

కామ—నిజము. పెళ్లను చూడు.

శాం—మగవారిని నమ్ముమనినారేమి? ఇన్ని

దినములనుండి యెందులకు పెళ్లితిరి? అది

గోమ నాకన్న అంగకత్తె యనినా? పండి

వట్టిండుననినా? ఏమి చూచి పెళ్లినారు?

కామ—ఏమియో? పొరపాటునుండ.

ఇట్లు కలిత్రో నొకరు సంభాషించుకొని, అంతతడవునకు శాంతమృత కామరాజు భుజముపై తొనిగి, చేయి యాయనమీదపైచీ, కళ్లవీపునపడును. అయినను కామరాజు నకు నొక్కిముక్కిలేదు. అది అందుకు వన్నునుండియు సేరు కావచ్చుండెను. ఇదివఱకాతడు చేసిన పాపమంతయు ఈ నీటికూపముగి నొప్పుచుండెను. ఇట్టి కొన్ని దినములు గడచినపిమ్మట చూడ వారియింట మోహనరాజును చిన్నవాడొకడు తనవచ్చియు రాని ముగ్ధమాటలతో, తన తల్లిదండ్రులగు శాంతమృత, కామరాజులకు ఆనందము కలిగించుచుండెను.

అట యాగ్రామమున నుండు నరహాలు తన కాగ్రామమున వ్యాపారము మునుపటివలెనే బహిగరుడుటచే యాగ్రామమువిడచి తాతానగరము వెడలిపోయెను.





అసపెట్టి బగన్నాభిశాస్త్రి గారు

పాఠశాలల స్థానిక పాఠశాలలు

నోనట పట్టణ ముంగిట మునుకు

పచ్చియును రానినలుకులు నలుకునాడు(నాడు

చిటుత కొవ్వే ములదాల్చి తిరుగునాడు

మంచిపడుగులు తెలియక మనలునాడు

ఒరు తెదనచించిన ను సమ్మచుచునాడు

చిటుతబిడ్డకు మింఠాము నేయునాడు

బూచి! రిమ్మన్న భయమును బ్రవనాడు

ఆటలన్ను గొతుతో నదిగునాడు

లిప్తయైన నలుకుడ లేననాడు

బిడ్డలను చెచ్చి మీచేత బెట్టినాడు.

మరిగో నలు వింటు పొంగి గాన

శిక్షనయును పూరించి చెప్పినాడు

వీడు మీవాడును నని వేడినారు

మేలు మరితుమే? యని బహుమాలినారు

మెట్టి పేరుటముల మిమ్ము బిలిచినారు

శక్తికొలదిని మన్ననల సలిపినారు

గురువులని మిమ్ము మడులోన గొలిచినారు

వారిబిడ్డల నెటుగనెలెనో మీర

లారయును చిత్తముల నుపాధ్యాయులార!

అఖిలలోకేశ్వరుడను హలికవరుడు

సదమలుబగు మానవుహృదయభూమి

తైశవంబున జ్ఞానబీజంబు నాట

సంస్కృతి యభోధ మృత్సన్నియం దడగియుండు

దేశిక యోధురంబును దేశ భూష

కామ్యతాసార మొనగిన సంకురించి

కాలమర్యాద సభిస్పృధిగాంచి మించి

విషయ సాక్షిల్యసద్గణవితితి బెంచి

సకలలోకోన్ కారంబు సంఘటించు

సమ్మదమ్మున జ్ఞానదాన మొక్కర్చు

సిద్ధసంక్ల్ప్తమైన మోక్షసంపద

కడువచ్చి నలు విమర్శకారణంబు

భక్త్యతములార! యో యపాధ్యాయులార!

బాలకులచిత్తి మదనంబు నగిగుండును

మీరేల నదిగనెలెనె మింఠి నుదాడు

గాన మామృత సేతు విగిడు నాయు

పాపమును, పుణ్యముల యని నలుకుచెలయు

నలుకు, సహుషుడు రాముడు, బలి,దధీచి,

యంబగీషుడు మున్నగునెట్టివారి

భవ్యకథలను సంగ్రహంబుచెప్పి

బుద్ధిక వికాసమొనరింప బూస నలయు

కోడ మొకయితయునులేక యోషిక మెము

సన్నిలను గూడి వాత్సల్యసత్త మెరసి

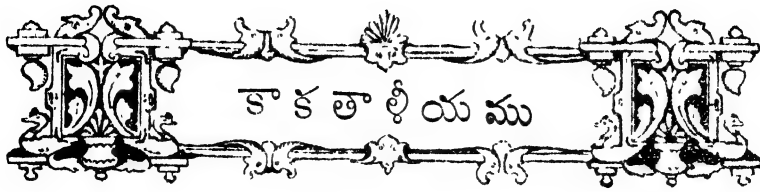
చదువ, వ్రాయను, లెక్కింప, నెదరియు యొకటి

మొదలిడి యుపన్యసింప, నేర్పవారు గాక

బాలకులభావిస్పృధిక బాటుపడుచు

నిహంరంబుల సాధింప నెంత్రు గాక

నేయగునులార, యోయుపాధ్యాయులార !



చింతలపాటి వెంటిట శ్రీరాములు గారు, బి. ఏ., యల్. టి.

భీమేశ్వరరావుగారు ప్రిన్సిపల్ కోర్టు మునసబు పెద్దాపురంలో. కొంచెము తొందరపడేస్తూ వాము గలవాడు. కోర్టులో నా అంతే! చిరాకునీకున పార్టీలతో. స్టేట్స్ నే విదిలించివేస్తాడు. గుమాస్తాలకు జవానులకు హడలు. ఏమిమ్మాకి కేసేమో! లంచపంచ మల విషయంలో చీటికి మాటికి ఏస్వల్లునుకైనా కక్కుర్తిపడేవాడుగాడు. కాని తానో పెద్దఅధికారి నని, తక్కినవారు సామాన్యుని కైపు బాగా తలకెక్కి యున్నది.

కామేశ్వరమ్మగారు వహదొడ్డి యిల్లాలు. ఆమె పెనిమిటి తొందరకు, ఆమె నిదానమునకు సరిపోయింది. భర్తయొక్క స్వభావమును బాగుగా గుర్తెరిగిందిగనుక బహుశేష్యతో ఆయనమనస్సును నమ్మనట్లు మట్టాడు చు, పంతులుగారు సంతోషముగా నున్నప్పుడు మెత్త మెత్తగా నుంచులించుచు, యింటిపనులు చక్కచెట్టు చుండేది. పెట్టుపోతేలిదియంతో ఆమెనుచెప్పి వేగం కిరిని చెప్పవలెను. గ్రామంలో ఎక్కడ పట్టెవన్నయు దొరక్కపోయినా మునసబుగారింట్లో నున్నాడు అన్నా తురుడై వచ్చిననానిని, 'సోజనానైనా నీకోసమని వంకినారా'మనుకున్నావా? అని కేలువేసి 'దుంగము క్కలూ గున్నావు' పూనా 'కేసుకోరాదా; యని వెళ్ళొట్టడమెన్నిచూ లేదు. పనిపాటలవాళ్ళు ఆ అమ్మ కు చెయ్యేది దణ్ణము పెట్టవచ్చు. ప్రాద్దున్నే లేచి ఆత్మని చూస్తే పాపాలన్నీ పోతా' యనుకొంటారు. ఇరుగు సొరుగువారి కష్టపణాలు తనదిగా భావించుకునేది కామేశ్వరమ్మగారు. పెద్దవుద్యోగస్థుని పెన్షన్ని గదా యని ఆమె కొంతమాత్రము గర్వముండేది గాదు. పప్పుని శరీరముమీద బంగారము కానరాకుండా పట్టెవ పనులు కుంకుమతో పూచిన తంగెడులాగుండు ఆ పెద్దముత్తెడు ను ఎవరైన పేరంటానికి కిలవనివాళ్ళని పాపం. అంత

మేలొనర్చిన అమ్మకు కడుపుసరించకుండావుంటుందా! కామేశ్వరమ్మగారికి ముగ్గురుమూళ్ళు; ఇద్దరు కుమార్తెలు పెద్దగాదు బ్రహ్మచందమునకు పద్దనిమిడిసంవత్సరములు వయస్సు; బి. యే. క్లాసు చదువుతున్నాడు. అప్పుడే అనేక సంబంధాలు వస్తున్నాయి, పెద్దపెద్ద కట్నాలువెల్లమూసిన లాంఛనాలు యిస్తానుంటూ. భీమేశ్వరరావుగారు "మాపిల్లనాడేమి పెద్దమనిషి అవుతాడా; యిప్పుడే ఏం తొందర. చదువు పూర్తిగాందే వివాహం మాట తల పెట్టాలంటూ బెట్టుకేసి ఏనాలుగైదు వేలైన కనీసం లాగవలెనని డిటలూరాడు కాని, ఒక్క గునుగుం వుంది భీమేశ్వరరావుగారి దగ్గర. ఎవరిమీద ఎంత చిరాకువడ్డా భార్యమాటంటే వహాచెడ్డకరి. కామేశ్వరమ్మగారు సామాన్యగృహస్థులయింటి ఆవశ్యకతలైనను పెళ్లి నాటికి భీమన్నగారి సంసారంలోను పట్టులేదు. ఈ సిరిసంపత్తంతా ఆమెనుచుటి కేగి.

సుబ్బారావుగారు కామేశ్వరమ్మగారికి పినతండ్రీ కుమారుడు. ఆయన పెద్దాపురం మైసూరులో ఈపా ధ్యాయులుగా నున్నారు. నెలకోసం రూపాయలిస్తారు. కాని ఆయనో సూరిజిప్టారి! ఓ, ఓక్కీలూ! వకీలా! ఓ రివిన్యూ యిన్ స్పెక్టర్! కనీసం 'ఓ' అంటే 'ఘం'రాని తాలూకాబోడ్డు మోడ్ క్లార్కు అయినాకాడు. ఎన్నాళ్ళు వుద్యోగం చేస్తే ఏం! వేజుకట్నాలు పెట్టి అల్లుణ్ణి తెచ్చుకునే తాపాడు ఎక్కణ్ణించి వస్తుంది.

సరస్వతి చక్కనిచుక్క. ముక్కు, మొగము తీర్చిస్తూంటాయి; జనముదైన బిడ్డ; పాలుగారు బాల ప్రాయం చదివి అప్పుచప్పుడే పెళ్లి యాడు వస్తున్నది. రామాయణవహాభారతాలు అనర్థశంగా చదివి అర్థం చెప్పుకుంది, తల్లికి నాయనమ్మకు. బ్రహ్మానందముకు యాడుబోడు అని ఉన్నది సరస్వతి తండ్రీకి. కామేశ్వరమ్మగారు కులీలములు చూచుకుని కుర్రవాడు కుర్రదీ

యిత సుఖంగా పదికాలాలపాటు కాపురం జేయుచు  
కొడుకునే యిల్లాలగనుక డబ్బు కమిగిరికి చొరబా  
గ్యపు సంఘాలకు బిప్పువసేదిగాదు. అదిగాక సుబ్బా  
రావుగారూహా వెయ్యినుట పదహారు యిస్తామంటు  
న్నారు. ఎక్కడికి దీనికి అంటు?

బ్రహ్మనందం వివాహం పదిరోజుల్లో వచ్చింది.  
పెళ్లిపూతరి నగలకింకా చేరుపెట్టలేదు. 'నరస్యతికి  
హాడా తనలాంటి పూర్వోత్తరపు గుంహా బెంజీనా'  
అన్నది కామేశ్వరస్వామిగారు కెనిమిటితో. "హాహా!  
ముచ్చైకానులు పెట్టి దాలరుగొలుసు, పదికాసలకు  
నాలుగు రకాల గాజులజుతలు ముంపు చేయింతా;  
లేవు సంతగూడాను; మరాయి పూర్ణో కొస్తాడు. మరా  
ణును పోషించు" అన్నాడు ధీమేశ్వరస్వామిగారు  
జవాబుతో!

సాయంకాలము మనసబుగారు కోర్టునుంచి అయి  
దుగంటలకు యింటికివచ్చి సారాలో ఒక పడకపట్టిలో  
కేరగిలబడ్డారు. వారి ముఖవిలక్షణం మాని ఎక్కువ  
మారంగా తప్పుపంటున్నాడు. ఆ చీరని ఎదురుగుండా  
గోడొత్తుకు చినిగిపోయిన పాతకట్టలు కట్టుకుని ఒక  
బీదబ్రాహ్మణుడు చిన్న గడ్డమాట ఎద్దగ పెట్టుకుని  
కూర్చొనున్నాడు.

ధీ—ఎనరయ్య నీవు? ఎందు కక్కడ హద్దున్నావు.

బ్రా—బాబూ, మాది ఒంగోలు తాలూకా అండి. సం  
సారం జరక్క సంఘారాథం వచ్చాను తమిళాంటి  
ప్రభువుల దర్శనం చేయడానికి. ఈరాత్రి పట్టెడు  
ప్రసాదం పెట్టించమని కోరాను. అమ్మగారు ఉండ  
మని సెలవిచ్చారు.

ధీ—ఊ.

ఇంతలో జవాబు మరబును తీసుకుని వచ్చాడు.  
మరబు నల్లకైకానులు బొత్తులుగా బుల్లమిచ్చపెట్టి  
తాను నోట్లు లెక్క చూచుకుంటున్నాడు. ధీమేశ్వ  
రావుగారు పరధ్యానంగా ఎటో మాడ్చున్నాడు.

మరలికి మాడ్చేటనిండా, నాలుగోయేడు నడు  
స్తోంది. కడసారివాడు అపదంచేత గారాబం ఎక్కువ.  
మరలి యిప్పుడు బాబయ్యగారికోసం పరుగుతుకుని

వచ్చాడు. వారు దగ్గరకుతీసుకోలేదని అప్పుడే బల్లిపా  
యూను లోపకి తగ్గిపడ్డగనకు.

మునసబుగారు మెల్లగా లెబ్బపెట్టడం ప్రారంభిం  
చారు కాసున్నీ. అన్ని లెబ్బపెట్టి అట్టి మరాబుకేసి  
చూచారు. మరాయి వాటిసందుకుని తాను లెబ్బపెట్టి  
చూసాడు. ముచ్చైకానుడు మాత్రమే కనబడుతాయి  
కాసులు.

మరాబు—(తెల్లబోయి) చిత్తం నల్లకైకాను లుంచా  
నందీ, బుల్లమిచ్చ!

మన—అయితే ఏమవుతాయి? ఇంతలో యిక్కడికి  
ఎనరొచ్చారు? దానీదాన్ని సాకల్లను ఎనర్ని అనతలకు  
నెక్కనీయవద్దు; స్టెల్ల తాగనీయిందండి. అందన్నీ  
సోగామానో; ఇంత ఆగడమా యింతలో!

బ్రాహ్మణి ఏమీతోనలేదు. హా! పరమేశ్వరా  
అని గ్రహస్థిల్ల ప్రక్కకొని మొలలోవున్న ఏకాకాసు  
లు విన్నీ పంతులుగారి బుల్లమిచ్చ పెట్టాడు.

ధీమేశ్వరస్వామిగారికి ఎక్కడలేని ఒప్పునంటు,  
పట్టరాని కోపంవచ్చింది. (పండు పుటకొరుకుచూ)  
“ఎక్కడలేని చొరబాళ్ళన్నీ యింటికి చేరుస్తండి” అని  
భాగ్యమీద విసుక్కిరి, “చక్కించుకోలేక నెల్లగక్కా  
వు. బ్రాహ్మణుడు గాబట్టి బ్రతికిపోయినావు. స్త్రీగే మొగం  
చూడగూడదు. లేకున్న నిన్ను పోలీసుల కప్పగించి కైదు  
లో పెట్టింతును. పదపది! యీకేటికి తగ్గ” అని బండ్రిలో  
తుండేరైటికి సాగనంపించాడు.

ఈనాగుగమును చుంపేక మూర్ఖభగవాను  
డప్పటికి అస్తమించాడు. అంతలో బ్రాహ్మణుని హృద  
యమునావరించిన దుఃఖములె ఆకసమున మేఘము లల  
ముకొని చీకటి కన్నుబొడుమకున్నను కానరాదయ్యెను.  
వాని కన్నులనుండి బాబుకొను వేడి నీటిమక్కల  
వలె, చిటపట చినుకులు పడసాగెను. ఆశాసునునిరహితమగువాని శూన్యహృదయములె  
ఆకసమునం దొకనక్షత్రమైనను గానరాదయ్యె. తన  
యభాగ్యమును నిందించుకొనుచు బ్రాహ్మణు డాచీకటి  
రాత్రి పెద్దాపురంసందులబడి తిరుగుచూ తనను పట్టుకొ  
నుట కెక్కడనుండి వచ్చునుండితో యని నెమకకు తిరిగి

చూచుచు తుదకొక యింటిపీల్చి అరుగుమీద చదికిల బడి పొంగి పారలేనివచ్చు దుఃఖము నాపుకొనలేక పెండ్లాము పిల్లలను తలచుకొని ఉసురుసురుచును మేటి నిట్టూర్పులు విడుచుచు తీవ్రమగు హృదయవేదనకు పాలగుచుండెను.

లోపల నెక్కడో పనిచేసకొన్న కామేశ్వరమ్మగారిని యానొడవి ఏమియు తెలియదు. చంటమనిషి నంటైనదని చెప్పబడినట్లేనే పెరిమిటికి కాళ్లు గడుక్కోగలదికి నీళ్లిచ్చి బ్రాహ్మ్యణి గూడా లేచి మడి గట్టుకోమనఁబడికి సామ్మలో కొచ్చేసరికి పంజులుగారు భువభువూడుతూ, పడదిట్టేస్తూన్నారు బ్రాహ్మ్యణి ఇందుకనే కేర్లకు పుట్టకతులుండవలసి. ఇంతలో భాగ్యనుజుచి “అడ్డమెచవాళ్ళును కొంపకు చేరుస్తావు. ఆ బ్రాహ్మ్యణి తిండికుండవన్నావుట. వానిసింఁదామారు పిల్లల కేయ్య; ఆ రోక్కొక్కడు బల్లమీద కాసులు పెట్టి మూడుకుంటూ పూర్వంకో ఏకాకాసులు తీశాను. కదిచట్టు లేదు; పెరిగినట్టు లేదు. వాడు కంట్టోడునుపాపలను తీసేవాడిటాగున్నాడు. బ్రాహ్మ్యణిని నగ్గనను చిన్నాట్లతో విడిచిపెట్టాను. అన్నదానాలు, అతిశిల్పజలు అంటూ దొంగముండాకొడుకుల నింటికి చేర్చకేం.” అని ప్రారంభించాడు ఫీమేశ్వరరావుగారు. “వరి ముగలి గుప్పెకు కాసులుట్టుకొచ్చాను లోపానికి. అవెక్కడివి” అంటూ కామేశ్వరమ్మగారు గదిలో పరుపుక్రిందనుండి కాసులు తీసి లెక్కపెట్టి (పెరిమిటితో) “పిల్లవాడు ఏకాకాసులు యింతకుముందే పట్టుకొచ్చాను. మీ పగగ్యాన్నమును తోడు దిక్కుమాన తొందరగూడాను” అని కుక్కటబడ్డది.

“కాసులు పోయినాయని నే నెప్పుడు అట్టహాసం చేశానో అప్పుడు ఆ బ్రాహ్మ్యణి బొడ్డలోములై విప్పి తెచ్చియిచ్చాడే” అంటూ ఫీమేశ్వరరావుగారు నిర్భంతపోయి.

“ఎంతప్రమాదం ఎంతప్రమాదం. ఏపాపం యొక్క పట్టెడన్న మాళించిన బతుగుభాపని పడదెట్టి పైబడి కొట్టబోయి చీకట్లో చినుకుల్లో యిల్లువెడలనడిచితిరిగా! ఆ మహానుభావుని హృదయం ఎంత ఖోభపడుతూన్నదో! పగలెన్నఁదూ పిడిచెడు మెతుకులు పెట్టలేదన్నాడు మా

దాను. ఈ అర్థరాత్రి ఎటుపోయెనో? శోషవచ్చి ఎక్కడనైనా పడిపోయెనేమో కదా! ఈ బ్రహ్మహత్యా పాతకమునుగూడ ఒడిగట్టులయును గాబోలు” నని కామేశ్వరమ్మగారు పరితాప పడజొచ్చెను.

మునసాగారి కేమీ పాలు పోలేదు. వెంటనే యిద్దరు బంధువులను తాతరు పుచ్చుకొని ఆ బ్రాహ్మ్యణి పోయినవాడే యెలుగుకొని వానిని దీసుకుని రమ్మని పంపెను. చారంబీగులం దిరిగి ఒకసంధు ప్రవేశించు సరికి ఒక యగురుపై రామనామస్మరణచేయుచు, మధ్య మధ్య నేడియో జ్ఞాపకము రాగా మూర్ఛము, పకుచూలేగుచూ, నెరివానినెరి దిరుగామమన్న పేదబాపని బాచి “యీ నేటికి అప్పువ్వనంతులమే; తిరగలేక మచ్చమాసింది. ఇటుగో బాపనాయన; యిక్కడ చిక్కాడు రా! బాబు అప్పుచే యింతదూరం ఎప్పుడువచ్చావగూ; నీవు మా అసాధ్యులూ ఉన్నావు!” అంటూ జవానులు దగ్గరకు వస్తూ ఉంటే “తండ్రీ! రామనంద్రప్రభూ! యింకా ఏమి అమానుషంగా నున్నదో అప్పుచే ఏమైంది. ఇంతటితో నదిలేరా రా నన్ను! దరిద్రుడు ఒడిగడినే వడగంట్ల వానకురిసిందట. ఇంతకు, దరిద్రులతో తట్టు మట్టుకునూ లేమిడి సంసారంగదా అని దేశాలుగాని దేశాలకు అడిగూసనువచ్చి, ఆగచాల్ల పాలైతినిగా, రామయ్యతండ్రీ! నీదయ యింతగా వచ్చిందేం. ఈ దిక్కుమాన పక్షిమీద! ఏమీ! నాయనా యిది; ఏనాటి శత్రుత్వమో” అని నిలబిందుచు బంధువుల వెనువెనుకల అగులు తడబడుచూ నడుచుచుండెను.

పక్షిలోకి రాగానే ఫీమేశ్వరరావుగారు “ఏనుగుగూ, నీవు తమాసా బ్రాహ్మ్యణులూ ఉన్నావు. కాసులు పోయినాయంటే గవ్వవిత్తగా కట్టుపంచ ముడి విప్పి వారుమాటాడుకుంటూ బల్లమీదపెట్టి తోవను బట్టావు?”

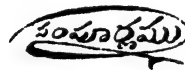
ఇంతలో కామేశ్వరమ్మగారు “ఎంత ప్రమాదం; శాస్త్రుల్లుగారు! ఎంత పొరపాటుపని జరిగింది. కుర్రవాడు గుప్పెమా దీసుకుని గుసగుసలోపలి గుమ్మం లోకి వస్తూ ఉంటే, మాస్సీలో కూర్చున్నవారు కునుకుతున్నారు గాబోలు! అయినా, అంత తొందరకేమిటా, మనుష్యులకు!!

“కాసులు పోయినాయని బాబుగారుకన్నెర్రజేసి, సోదాచూడవలెనని చురుమలుచూచేటప్పటికి, ఏలాగూ మొలబట్టలేనిస్తారు. మానుషం దక్కదు. అందులో తక్కువ ఎన్నో నాబాడ్డని వున్నవన్నే! ఏంకెసిలే ఏమి నమ్ముతారు; పాతగుడ్డలు గట్టుకుని పట్టెడన్నముకు పరులపంచల బడియున్నవాణ్ణి; పైపెచ్చు అమానుషంగూడా అవుతుంది. నేనేతీసికొల్లియిస్తే కొంత కనికరిస్తారని అల్లాచేశాను. వెన్నెలను వేసిపోయేదేశాలు; నిప్పునర్రపు కాపురం; పేదరికమునకు పిల్లలెక్కు వన్నట్టు ఏగో యీ శ్వరుడు నలుగురుపిల్లలనుగూడా యిచ్చాడు, మానా గుడ్డూ. సుభిక్షమైనదేశం; ఏగోనలుగురు సంపన్నగృహస్థుల దర్శనంజేసి ఒకరెండు కెల్లపాటు సంచారంచేస్తే ఏమో! ప్రాప్తం” అని యిటువైపులకున్న మనవాళ్లని చూస్తుంటే యీశ్వరుడు వారికి బుద్ధిపుట్టించినంత త్వరమో కణమో, కటిగాక్షిస్తూవచ్చారు. ఎప్పటిదప్పుడేమూకి

అర్హులు చేద్దామంటే ఆడమనిషి వట్టి అరబంధురాలు; పిల్లలు పనివాళ్లు. అందుకని ఎప్పటికప్పుడు కాసులుమార్చి మొలలో గట్టుకుంటాను. ఇంతమాత్రేను లేచినవేళ మంచిది. “అమ్మో, అబ్బాయిగారు నాటి నెక్కడనైనా పారవేసినట్టాయనా, అవి కనబడకపోలే అప్పుడేమనే వాళ్లు! ఎంతపాపం చేసుకుంటేనోకాని కూటికి గుడ్డకు నూగముగాము మారల్లే!”

“నాంవరపడ్డాను సుమండీ కాస్తులుగారూ, అదిచూడండి. కాకతాళీయంగా. అన్నే సరీగ్గా మీదగ్గి రుండడం.”

“సరిలేంజి; ఈనాళటికి అదృష్టవంతులము. అంత టితోపోనిచ్చారు! ఎంత అప్రతిష్ట! ఎంత అపఖ్యాతి! మాయతొందర! మంచీచెడ్డా లే! బాగాసె వుండిగాని, మహిగట్టుకోండి పార్డుపోయింది. అబ్బాయి పెల్లిదాకా ఆసతారులేంజి కాస్తులుగారు!!



## మల్లికా పరిణయము

[నెనుకటిసంనికలోని చిత్రమనుజూచి వ్రాసినపద్యము]

పూడిపెద్ది నెంకట రమణయ్యగారు

మల్లికాకాంత యింటిగుమ్మమున నిల్చి  
మెల్లమెల్లగ దూరుపు వేడవెడలు  
చందమాలప్రోవు పున్నమ చందమామ  
జాడఁ దిలకించి పులకించె సంతసించి  
ప్రణయరాగంబు హృదయానఁ బట్టలేక  
వానికరములలోఁ జొచ్చి మేను మఱచి  
కొంగలింతను మెల్లఁగఁ గరగిపోయె

\* \* \* \*

వేదనాదంబుతోఁ దేటి విప్రుడెగిరి  
చిన్నిజిలుగుల రెక్కల చేతులెత్తి  
మేలిదీనన లిడఁ నూన్న మిథునమునకు

\* \* \* \*

ప్రణయదేవత పొంగి యుగబరతలాన  
వన్నెవన్నెల ముగ్గులెన్నెన్నో పెట్టె.



# రాజేశ్వరి

పశ్చిమ సూర్యప్రకాశరావు గారు

రాత్రి ఏడుగంటలయినది. మాయింటిలో రాజ్యము రాజేశ్వరియుఁ దప్ప నెవరును లేరు. దశాబ్దపువైపువసారాలోగూరుచుండి లాంతరు దగ్గరబెట్టుకొని ఒక్కటే భ్యాసముతో రాజ్యము భాగవతములోని దశమస్కంధము చదువుచున్నది. నారాజ్యమునకు ఆపోతరాజుగారు వ్రాసిన కృష్ణలీలలు ఎన్నిసారులు చదివినను తృప్తియేలేదు.

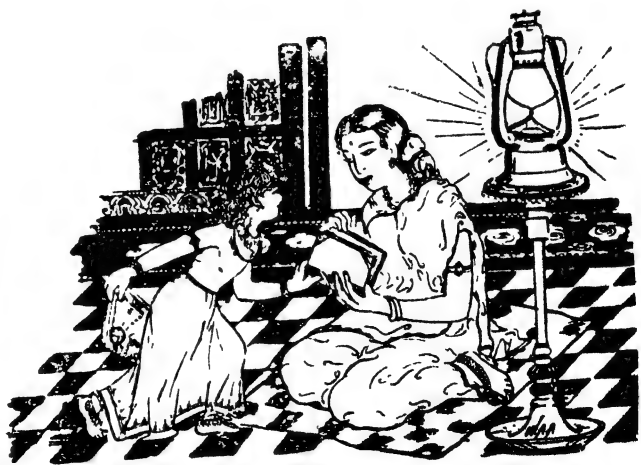
“శా. అమ్మా! మన్నుదినుగ నేశిశువనో,  
యాకొంటినో వెట్టినో

సమ్మో నూడకు పీరిమాటలు మెడక  
నన్నీవు కొట్టుగఁ దా

రిమ్మార్గంబు ఘటించి చెప్పెదరు శా  
దేనిక మదీయాస్యగం  
ధ మ్మాఘాణము నేసి.”

అన్నద్యము భాగవతము తీసివచ్చి డెల్లెను చదివి సం తోషముతోను, బాలితోను, కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచుండును. అట్లే నేడును కృష్ణలీలలే చదువుచున్నది. ఇక రాజేశ్వరిపమిచేయుచున్నదో మనవిచేసెదను. రాజేశ్వరికి నాల్గుసంవత్సరములు వచ్చే జ్యేష్ఠ మాసమునకు పెళ్లి పోవును.

తల్లి భాగవతము తీసికొని దీపమువద్ద కూర్చుండగానే తాను వెస్తుఎండుకంపెనీ వారి గడిమూరముల క్యాటలాగు తీసికొనివచ్చును. తల్లి భాగవతము లోలోపల చదువుకొనుచు కన్నుల నీరుగుక్కుకొనుచు పరవశురాలగుచుండును. ఇక మారాజేశ్వరి ఇట్లు గట్టిగా జమవ నారంభించును. “మాకోనేటితాతగారు పెట్టుకు వెస్తారో” మిఠాయి పెట్టుకు వస్తారో, రాకో” అని చదువుచు తల్లి చదువుచున్న భాగవతమును క్రిందకు దింపి పెట్టుకొని ‘అమ్మా! తాతగారునాకు మిఠాయి తెస్తారా తెరా చెప్పరా’ అని మారాము చేయుచుండును.



‘అమ్మా! తాతగారు నాకు మిఠాయి తెస్తారా తెరా చెప్పరా’

గ్రంథపఠనమునకు కొంచెము అంతరాయము కలిగెనని దుఃఖించుచుగాని పట్లపై విసుగుకొనక, 'ఉండుతల్లీ! లడుగో, రారా!' అబ్బీ! మా ఆమ్మా మని బట్టలో వేసికొని పోరా! అని బూచివానిని పొంచుచుండును. రాజేశ్వరి తాను పట్టుకున్న భాగవతమును ఎదలిపెట్టి ఏడున నారంభించును. దీనితో రాజ్యము పుస్తకమును సావధానముగానే ఆనలపెట్టి రాజేశ్వరిని ఒడిలోనికి దీసికొని తలను నేళ్ళకొనలతో దువ్వి ఆమ్మా! ఆహూ! తాగు గాను కొత్త పరికిణి పెనున్నాను. ఏడునకు తల్లీ!, అని నమ్రదా ముచగా రాజేశ్వరి కొంచెము ఏడుపు మాని, కొంచెము మూతి ముడుచుకొని కూచుండును. తిరిగి రాజ్యము భాగవతము పత్రిములు స్త్రీ స్వయంబును. రాజేశ్వరి, తల్లిని నిష్ఠాపనకు పట్టించిచుచునే యుండును. ఒక్కనిముః మునునను మిట్టా సెక్కుపడ నుండలేదు.

"అమ్మా! బచ్చిరాగా మోమయ్య సన్నే కొలువింగేస్తాను. సన్నెయకు ముడిట కోవాలెం" అని కొంతసేపు సంగీతము తీయుచుండును.

"అమ్మా! నాన్నగారు సేవే మవుతారు చెప్పినా!"

"అమ్మా! అక్కయ్యపాట నాకు చెప్పినా!" అని తల్లి చీరచెరుగు పట్టుకొని లాగ నారంభించును. ఇట్టి ప్రశ్నలు లంఘి. ఆతల్లికి ఆకూతురుకు గనుక సరిపోయింది. ఆసాయం కాలము వారివెనుక కొంచెము దూరముగా నిలుచుండి తల్లీ విడ్డూభాగవతమును పొంచుచు నేను ఆనందించుచుంటిని.

ఇంతవరకును పట్టపగలువలె ప్రకాశించుచున్న వెన్నెల, మబ్బుగ్రమ్ముటచే మసకమసకగా గిన్నట్టెను. తలయెత్తి ఆకసము నొక జూచితిని.

"రాజేశ్వరి ఏమిచేసినదో తెలియునా? చదుక్కుచ దీప మారిపెనది. అబ్బబ్బబ్బ! ఎక్కడివిల్లిమ్మా" అని తల్లి కొంచెము పండ్లు బిగించుచుగాని తానుచ్చరించుమాటలు ప్రేమ పూరితములై వెలువడుచుండును. బిడ్డవిషయమై తనముఖముపై నెన్నడును కోపరక్తమే ఆరోపించినట్లుగా. రాజ్యముచేచి సీమ జేరిగొనినట్లు.

ఆనందజిహ్వ అప్పుడే పచ్చిన నానివలె నేనును లోన బ్రవేశించితిని. సన్న జూచి రాజేశ్వరి నాయుద్ధకు బంగళెత్తుకొని పచ్చింది.

మా అంటిచుంచ కొబ్బరిచెట్ట క్రింద పొంగుచుపై విగ్రహించితిని. ఎవరగుకు? అద నా న్యా మూసినీ పీకము. కొబ్బరిచెట్ట మీకు నేచకుడై చల్లగా వినరుచుండును. చంద్ర కాంతిలోనే కేసులు తీర్చు చెప్పించుదును. ఖర్యాది నాచుద్దలబిడ్డ రాజేశ్వరి. ప్రతివాది రాజ్యము.

"నాన్నగారూ! మధ్యాహ్నం తొమ్మిది గంటలకు అమ్మ రాజరిన్ని గారింటికి ముగ్గుకు పెండ్లం. నాకు బావ్వపెట్టలేదండ." అని ఒక సంతోషము.

"నాన్నగారూ! ఇందాక పదహారాయల మల్లెపువ్వులు కొనమంటే అమ్మ కొన్నది కాదు. నాన్నగారూ! మీరు అమ్మను

కోవడండ్డీ" అని మఱియొక ఫిర్యాదు. అన్నిటికంటెను గొప్పనేరమొకటి యున్నది.

"నాన్నగారూ! అదిగో! చూశారా!"

అని రాజేశ్వరి పరుగుపరుగునబోయి కడుపు చెక్కలగునట్లు సస్యమున్న రాజ్యమును ఒక్కచెబ్బవేసి తిరిగి నాదగ్గఱకు పరుగెత్తుకొనివచ్చెను. "చూడండి! నాన్నగారూ! నాతో నవ్వెద్దంటే ఎందుకు నవ్వాలిమిటి? అని రాజేశ్వరి సంగీతము దీయ నారంభించెను. నాతీర్పు అన్నిటిని ఫిర్యాదుకొనుననే చెప్పించుటకే నాశనము. నాతీర్పులు రాజ్యమున కెప్పుడును అజయకరముగానే ఉండెడివి. అట్లు చేయకపోతినా రాజేశ్వరి ఏమవునను అట్లరికే మితి యుండదు. కాబట్టి బిడ్డకొఱకు ధర్మమునదలి పెట్టి తస్యము తీర్పులు చెప్పవలసి వచ్చుచుండెడిది.

సెన్నెల ప్రకాశించినప్పుడు. నామొప్పులలో చుట్టూ దాగిలిమూతలందుచున్నాడు. నేను:—అమ్మా! రాజేశ్వరి! ఆ పల్లెమట్టలు ఎల్లా ఉన్నాయో చెప్పు.

రాజీ:—చెప్పనా! మా తాతయ్య పల్లెగడ్డముమనలె నన్నాడు—

నిజము; నామామిగారికి పల్లెగడ్డము గలదు.

మా రాజేశ్వరి ముఖచంద్రుడు, నామామిగారి పల్లెగడ్డము మట్టలలో దాగిలిమూతలందుచుండును గనుక మా బిడ్డకు పరియ్యస పాలికాయే తోచినది.

"మీరు కవులు గనుక ఇల్లాంటివన్నీ తోస్తుంటాయి మీకు" అని రాజ్యము చిలు సవ్యతతో ననెను.

వీధిలో కేకలు వివవచ్చెను. మాపెంపుడు కుక్క మొదలగ నారంభించెను. "గాజారావు పుతులుగారు ఇంట్లో ఉన్నారా?" అని ముసలి స్వరము వివవచ్చినది.

రాజ్యముపోయి వీధితులుపు తెఱచినచ్చి నది. రాజ్యము ఆవచ్చినవారికి కాల్లు కడుగు కొనుటకై వీళ్ల బిందె చప్పుడుచేయుచుండెను. నేను మంచమందనుండి లేచినిలువబడితిని. మొట్టె చిప్పటలు చిటచుచు, చిరులుత్రొక్కుచు "మాకోనేటి తాతగారు వచ్చారు. మాకోనేటి తాతగారు వచ్చారు" అని కేకలు పెయ్యుచు తాతగారిచేతిలోని మిఠాయిపొట్లము నెత్తికొని శబ్ద వద్దకు పాటిపోయెను.

ఆవచ్చినవారి కోనేటి తాతగారు కాదు, అది రాజేశ్వరి పెట్టి పేరు. ఆయన కోసనీమ తాతగారు. ఆయనను మేము అట్లె పిలుచు చుండము. వారిది అమలాపురం తాలూకా యని మా నాన్నగారు చెప్పచుండెడివారు. మానాన్నగారికిని, వీరికిని ప్రాణన్న హమా. మా పట్టణములో వారికి వ్యవహారము కలదు. ఆ కారణమున అప్పుడప్పుడు మా యింటికి సచ్చుచుండురు. మాతండ్రిగారు జీవించియున్న స్వయం మేము చిన్నపిల్లలమై యుండగా వీరిని కోసనీమ తాతగారిని పిలిచెడివారము. అందుచే, రాకును, నాభార్యకును, మాబంధువు లందరికిని కోసనీమ తాతగారు యున్నారు. రాజేశ్వరికి మాత్రము కోనేటి తాతగారున్నారు.



కుశలప్రశ్నలు చేసికొనుచు భోజనము నకు లేచితిమి. కోనసీమ తాతగారు చాల మంచివారు. వారి ముఖముపై నెప్పిడును చిఱునవ్వు నుందరినాట్యము చేయుచుండును.

రాజ్యము మిన్నకుండెను నాకు జడిసి. వాస్తవముగా స్త్రీకి ఆమాత్రము ధైర్య మక్కడనుండును? అందులో బొత్తిగా పిటి కిది నారాజ్యము. ఇదినిమిషము లయినది.



“మా కోనేటితాతగారు వచ్చారు .....” “మితాయిగొట్టము నెత్తికొని.....”

మా అందరికంటెను, రాజేశ్వరికి కోనసీమ తాతగారింటే ప్రాణము. ఆయన ఎప్పుడును వట్టిచేతులతో చారు. అది కథ.

రాజ్యము చేయుచుంటిమి లోక లిసిధిలో మాకుక్క గట్టిగా మెలగజొచ్చెను. ‘రాజేశ్వరి! అమ్మా! అని ఆశ్రమములో వచ్చి బిడ్డను విలుగుచుండును. కుక్క రాజేశ్వరిపై బడనేమోయని దానిభయము. కాని మన కుక్క, మనపెల్ల నేమియు చేయదనియు, కుక్క విశ్వాసము నాకు తెలియుటచే భయములేదని రాజ్యమును వారించితిని.

రాజేశ్వరి సగట్టుకొనుచు వచ్చి ‘నాన్న గారూ! నాన్న గారూ! అని ఒక్క-గంట చెప్పిపట్టి చెప్పినది. మత్తేమోనే-మత్తేమోనే, అంటుంది కాని పైముక్క చెప్పింది. రాజ్యము ముఖముపై నెత్తిరుచుక్క లేచి. పెద్దపులివలె నేనుండుటచేతను, పాముపెద్దమనుష్యులుండుటచేతను నిలిచి యున్నది. శోకబోయినచో కొంచెము కళ్ళ నీటిపెడిదే.

చివరకు రాజేశ్వరి యిట్లు చెప్పినది:

“నాన్న గారూ! ‘చిచ్చిరాజు’ మామయ్య కాలు విలుగగొట్టారు పిల్లలు.”

ఈభాష నాకు అర్థమయినది. నాభార్యకు అర్థమయినది. రాజ్యమునకు ప్రాణము వచ్చినది. చిటునవ్వు నవ్వినది. రాజ్యము చిటునవ్వుతో నాహృదయము వికసించినది. కోనసీమ తాత గారికి అర్థము కాలేదు. అప్పుడు వారికి వున్నది చేసితిని. “అయ్యో! నాముద్దు కుక్కకు నాబావమఱది బుచ్చిరాజు పేరుపెట్టితి” అంటే యంటిని. మేము నవ్వుకొంటిమి. తాతగారు రాజేశ్వరి పలుకుటకునుకు మురియుచుండిరి. భోజనముచేసి పోయితిమి.

రాజేశ్వరి తల్లిని మఱచినది. నన్ను వనగి పెట్టినది. తాతగారితో ముచ్చటలు చెప్పి చున్నది. “తాతగారూ! మీ చుట్టో మల్లె పువ్వు లెన్నికైనాయండీ. నా కిస్తారా మీ పూ రొస్తాను.” తన నాలుగువేళ్ళు చూపించి “ఇరవైరూపాయలు పెట్టి కొనిపెట్టాలి” అనెను. ఇదేవిధముగా తాతగారిని మనమరాలు ప్రసంగించుచుండెడిది.

రాజ్యము లోపలనుండి వీధిలోనికి మారు పక్కలు వేయుటకు వచ్చినది. నేను వెన్నెలలో పచారుచేయుచు కొప్పరిచెట్టు గారికి సంతోషించుచు, రాజేశ్వరి ముద్దుమాటలకు మురియు చుంటిని. చంద్రుడు ప్రకాశించు చున్నాడు.

తాతగారినిచూచి రాజ్యము

“పెదనాన్నగారూ! రాజేశ్వరిని మీ యింటికి తీసికొనివెళ్లండి. దానికి మల్లెపువ్వులు కొనిపెట్టండి. మీఅబ్బాయి కిచ్చి పెళ్లి చేసికోండి. మీయింటనే వుంచుకోండి.” అని చిటు నవ్వుతో పలికినది.

రాజేశ్వరికి కోపమువచ్చినది. చివలున లేచినది. నే నీనింతను జూచుచుంటిని. రాజేశ్వరి యింటిలోనికిపోయి మరలవచ్చి “కోనేటి తాతగారూ! లేవండి. మనపూరికి వెళ్దాము.” అని తాతగారి చేయిపుచ్చుకొని లాగజొచ్చెను. తాతగారు బోసిసోదరుని (సండ్లూడినది గాని అర్థవై యేండ్లు దాటలేదు) కడుపుబ్బ నవ్వి రాజ్యమునుచూచి “అమ్మా చంకలోని దదేమో చూడు. ఓసి! దీని కడు పుడక. పరికిణీ తెచ్చుకొన్నది చూశావా అమ్మాయి!” అని కడుపు చెక్కలగునట్లు నవ్వెను. సంతోషముగా నారాత్రి గడచెను. ఆరాత్రి అన్నమాట యేమి? ఎప్పుడును మారాజేశ్వరి మూలమున మేము సత్సంతోషించుచుండము. రాజేశ్వరి మాయింట అవ్వందలపిల్చి నలె నునయించినది. పూర్వము ఇదేదీ, అదని రాజ్యమునేను, మాటపట్టెపులు పట్టుచు తగవులాడుచుండెడివారము. పనిలేకపోవుటచే అట్లు జరుగుచుండెడిది. ఇప్పుడట్టివి అస్తమించినవి.

తాతగారు తమ పనిచూచుకొని రాజేశ్వరికి కొత్త చొక్కాకుట్టించి, మిఠాయి పొట్లము చేతికిచ్చి, మల్లెపువ్వులు తెచ్చేదానికి కొంతడబ్బిచ్చి, నిత్యము రాజేశ్వరికి మల్లెపువ్వు లిచ్చునట్లు రహస్యముగ నేర్పాటుచేసి, వారు మాచూరు వదిలిపెట్టి వెళ్లినారు.

రాజేశ్వరి వెట్టిమాటలు తగ్గలేదు. పిచ్చి పిల్ల అయిపోవునేమోయనికూడ రాజ్యము భయపడుచుండెడిది. ఆయేటికాయేడు పై బడుచున్నకొలది రాజేశ్వరి అల్లరికూడ ఎక్కువగుచున్నది. నే నింట లేనప్పుడు ఒక్కనిమిష

మయినను తా నింటనుండదు. పొంగిపొడ ఆవిడన ఆరోగమును రాజ్యమే పోషించి పెత్తనా లెక్కువయినవి. ఎప్పుడూ ఆటలే. పెంచుకొన్నది. రాజ్యమునకు ఆచారము ఎప్పుడూ గంతులే. ఇప్పుడు రాజ్యముచేయు మెండు. కొంత ఛాందసముకూడ మిళితమయి ఫిర్యాదు లెక్కువయినవి. అదివరకు ఇంటిలో నది. ఆచారమనగా శుచియనిదే నేను అర్థి పనియంతయు తానొక్కతయే చేసికొనుచు ముచేసికొనెడివాడను. రాజ్యము అట్లుకాగ.



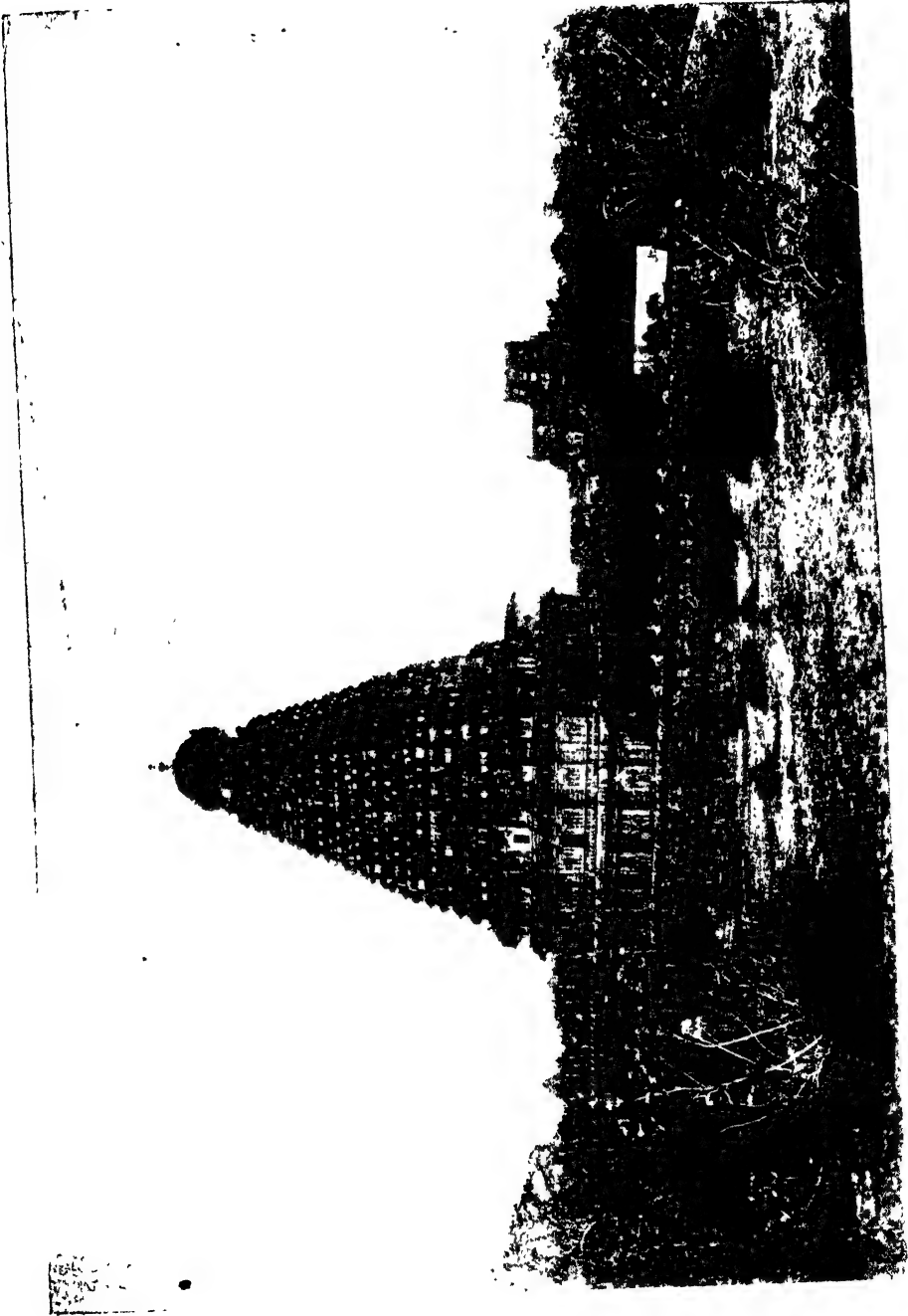
“ఓ! దీని కడుపుడన. పరికిణి తెచ్చుకొన్నది మాకావా, అమ్మాయి.”

డెడిది. ఇప్పుడో రాజేశ్వరి ఒక్కనిమిషమయినను ఇంటిలో నుండవనియు, ఉన్నప్పుడయినను, ఆచెంబు ఇవతలపెట్టుమంటే పెట్టదనియు నాతో చెప్పుచుండెడిది. ఇట్లు జరిగిపోయినది కొంతకాలము.

మారాజేశ్వరికి పగడ్రాడుగవత్సరములు నిండినవి. అదివరకు రెండుసంవత్సరములనుండి రాజ్యము వ్యాధి బాధితురాలయియున్నది. ఒక్కొక్కప్పుడు దాని ఆయువు విషయమై నిరాశచెందుచుండెడివారము. ఈ దీర్ఘ వ్యాధి మొదట మగ్గజ్వరముతో ప్రారంభించినది.

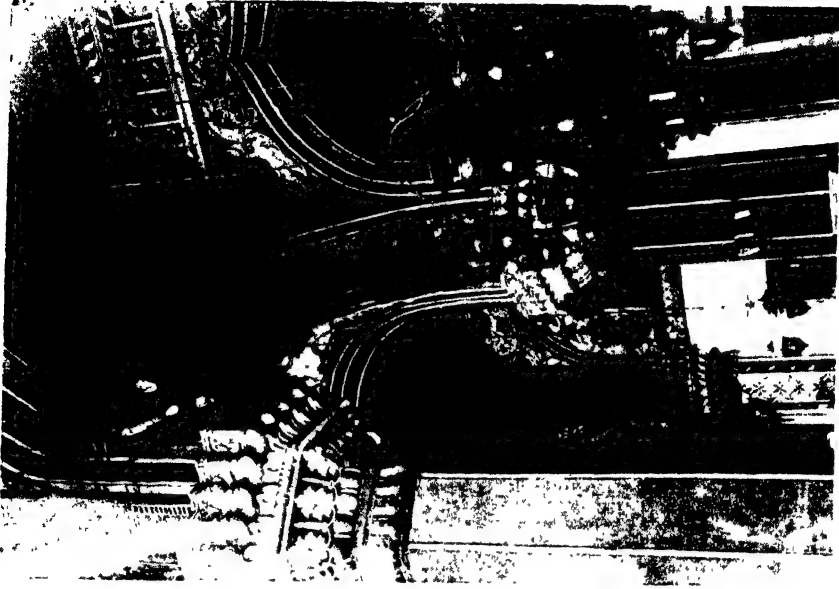
ఆచారమువలన మోక్షము సిద్ధించునని దాని నమ్మకము. ఎట్లునుననేమి? రాజ్యముచేయు ఆచారమునకు నేను తలమూపితిని. అది పరమ శుచిత్వమగుటచేత చివరకు జరిగిన పనిమో తెలియునా? నేను గ్రామములో లేనప్పుడు తాను కొంచెములేచి తిరుగగలిగినప్పుడు, జ్వరము నచ్చుచున్నను తడిగుడ్డలు పెగలగలయు, కట్టుచు దినమున కెనిమిదిమారులు శిరస్సానములు చేయుచు ఇట్లనేకదినములు చేసి రోగమును పోషించుకొన్నది. ఎన్నిమందులిచ్చినను కుదురుటలేదు. నే పెక్కుమందు లిప్పించి

అమృత సరి. మార్గశిరమానము



౧౫ మాన్వశిరమి కోవేగోపురము-వేంజాపూరు

ఆక్షయ సం. మార్గశిరమాసము



‘లక్ష్మీవిలాసము’లో నొకభాగము - తంజావూరుకోట



‘లక్ష్మీవిలాసము’లో నొకభాగము - తంజావూరుకోట

తిని. వ్యాధి కుదురలేదు. ఎంత వ్యాధియును నను సరే, జీర్ణ కోశనియమమును పాటించును, ఆహారపదార్థములలో మాంసము కలుగజేయుచు శరీరము కాపాడినయెడల జ్వరము లక్కరలేకగా సంతముగ కుదిరి పిల్లదేహముగ మానునను మతముగలవాడను నేను. అట్లే సర్వవిధముల రాజ్యమునకు జ్వరప్రయోగములేకయే దాని వ్యాధిని పవారిచు చూచిని. కాని గోడ పరి జిల్లాలోని సుప్రసిద్ధ వైద్య నిఘామము లగు భగీరథ శాస్త్రుల వారి జ్వరము నేమిడినదే తనకు వ్యాధి నివారణ కాదని రాజ్యమునకు గట్టి నమ్మకము. జ్వర మనవనర మని నే నెన్ని సారులు బోధించినను దానిక విశ్వాసములేదు. సహజముగ భీరుడగుటచేతను ఆ యలవాటులకు లోబడియుండుటచేతను తన వ్యాధికై మిక్కిలి బెంగగొని యుండెడిది. ఆకారణము చే వ్యాధి మరలేడిది కాదు. రాజ్యము పిచ్చి నమ్మకములకు నాకష్టపడ్డడు మొగ మరుణ మయ్యెడిది. కాని ఒకసంగతి గుర్తించితిని. దాని యభీప్రము తీర్చినచో వ్యాధి నివారించు నని యనుకొంటిని. ఎట్లయినను వ్యాధి కుదురుటయే నాకు కావలసినది.

తల్లి వ్యాధిగ్రస్తరా లయినదయెడలు రాజేశ్వరి ఆటపాటలకు నెలవుచెప్పినది. ఎప్పుడును తల్లి మంచము యెద్దనే కనిపెట్టకొని యుండెడిది. ఇంటిలో కనులన్నియు తానే చేయుచుండెడిది. అంత నెమ్మది. అంతకుదురు అంతబుద్ధి నేర్చుకొనుటకు తల్లి చాల సంతోషించెడిది. తనవ్యాధిలో దానికి ప్రబల విచారముకూడ కలదు.

రాజేశ్వరి-అయ్యో! ఈడే రినబాలిక. కల్పాణము కాకపోయెనుగా యని నరితించెడిది.

ఒకదినమున తన సోదరిని చూచుటకై బుచ్చిరాజు మాయింటికివచ్చెను. బుచ్చిరాజు నాబావమఱియే కాదు; నాకుప్రాణము. అతనికి నేనును అల్లట. రాజేశ్వరి వివాహ విషయమై బాధ్యత అతనిదే కాని నాది కాదు. నేను చిరకాలము విదేశములలో నుండుటచేత ఆంగ్లేయభాషాభ్యసనమునకై చాలకాలము వినియోగించుటచేతను వివాహసంబంధములు కుదుర్చుట నాకు బాత్తిగా నెలియదు. బుచ్చిరాజు వ్యవహార; రాచకార్యములగు దాటి తేతినవాడు. అతడు పెక్కు గ్రామములు తిరిగి చాలామందిని సంప్రతించి అనేక కష్టములు పడి రాజేశ్వరికి సంబంధములు పెడకెను. వరుడిట్టివాడనిగాని, వారివసతి యేమని గాని, పంశమెట్టిదనిగాని అతని నడిగెడివాడను గాను. అతడేమయిన చెప్పినయెడల 'ఊ' కొట్టెదను. అతనియందు నా కంతవిశ్వాసము కలదు.

“చూడు-బావా! రాజేశ్వరికి ముక్కామల గ్రామములో చక్కని సంబంధము కుదిర్చితిని.” అని వసతిని గురించియు, వరుని గురించియు మిక్కిలి జ్ఞాపించి ఆసంబంధమే నిశ్చయపఱచిన బాగుండునని బుచ్చిరాజునాతోచెప్పెను.

ఆసంబంధమే నిశ్చయించితిమి. వివాహమునకు సర్వయత్నములును బుచ్చిరాజే నడుము బిగించుకొని యాచరించెను. రాజ్యము సంతముగా మంచమునుండి లేచుటలేదు.

వైశాఖశుద్ధమందు శుభాగ్నము నిశ్చయము జరిగిపోయినది. రాజ్యము తూలుచు పడుచు లేచుచున్నది. రాజేశ్వరి తల్లి నేవయందే ఎప్పుడును కాళిము సుచ్చించుచుండెడిది.

పెద్ద వారు ముక్కామల నుండి తగలి మాయంటికి వచ్చినారు. వారికేర్పాటు లన్నియు బాచ్చిరాజీ స్వయముగా చేయించుచుండెను. మూపు మాబంధువులందఱకూడ విచ్చేసిరి. మాకు వసతికేమియు లోపము లేక పోవుటచే వివాహము వైభవముగానే చేయ నిశ్చయించితిమి.

మంగ్రహస్తజలంబు విత వితలుగా చెప్పకొనినాగిరి. ఇలాని రాజాచావునంతులు గారి (నేనే) వియ్యంకులు సుప్రసిద్ధవైశ్యభామయ్యగు భగీరథ శాస్త్రులువారునుమా! వారిని దర్శించి కృతార్థము కావలెనని వారిలో వారనుకొనుచుండిరి.

మాగృహమంతయు మహావైభవముగా నుండెను. రాజేశ్వరికిగాని నాకుగాని హృదయ మంత స్థిమితముగా లేదు. రాజ్యము సంపూర్ణాంగ్రహము కలిగియుండకపోవుటచే మాకంత సంతోషముగ లేదు. వ్యాధి అపాయకరమైనది కాదని నాకు తెలియును. కాని దాని దీర్ఘత్వమునకు భయపడుచుండెడివాడను. కానిమ్ము; భగవంతుడు లేడాయనుకొనుచుండెడివాడను.

తన వియ్యంకులు భగీరథ శాస్త్రులువారని తెలియుటతోడనే మా రాజ్యమునకు సగమువ్యాధి నివారించినది. మంచమునుండి తనంతట లేచి తిరుగ మొదలు పెట్టెడిది. తా

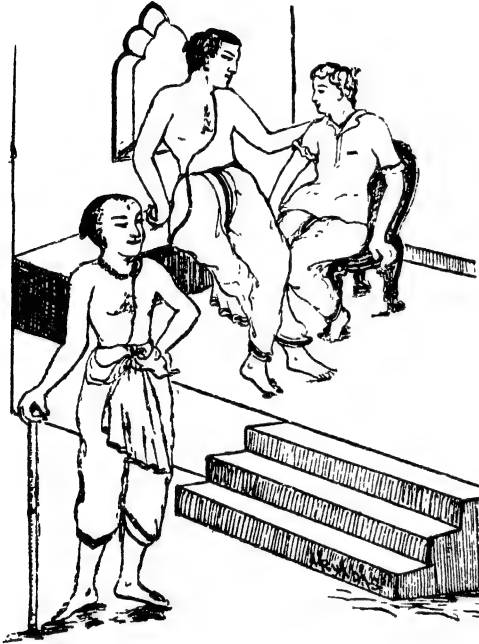
నెవరి ఔషధమువలన వ్యాధి పోగొట్టుకొన దలచినదో వారే తనయింటికి విచ్చేసి యున్నారు. ఆయన భ్రాతృ నే నెరుగనిది కాదు. ఇట్లు జరగుచున్నది.

మాదక్ష్మిణివైపు వసారాలో రాజ్యము చక్కగా నలంకరించుకొని క్రొత్తచీర గట్టకొని రాజేశ్వరి తలలో పువ్వులు ముడుచుచున్నది. నేనును, బాచ్చిరాజును కలిసి అగ్న సమయమును మూట్లుడుకొనుచు అక్కడకు వచ్చితిమి.

మేము నలువుర మున్నచోటికి ఒకవృద్ధ బ్రాహ్మణుడు వచ్చెను. ఆయన ముఖము ముడతలు పడుచున్నదిగాని కాయవంటి శరీర మగుటచేత శరీరము శుష్కించి యుండలేదు. ఆయన ముఖమునుండి శాంతతేజస్సు ప్రకాశించుచున్నది. పెదవులపై చిరునవ్వు నృత్యము చేయుచున్నది. ఆయనను చూడగానే రాజేశ్వరి సిగ్గుతో తలవంచుకొన్నది. ఆపచ్చి నది “కోనసీమ తాతగారు” ఆహా! ఎంత పుణ్యదినము. ‘తాతగారినిచూచి ఎన్నాళ్లయినది’ అని వేనంటిని. “పెదనాన్నగారూ! రాజేశ్వరి వివాహవిషయమై తమ కెన్ని ఉత్తరములు వ్రాయుడని కోరినను మీఅల్లుళ్లు వినలేదు, నేనేమిచేయను” అనిరాజ్యముఅన్నది.

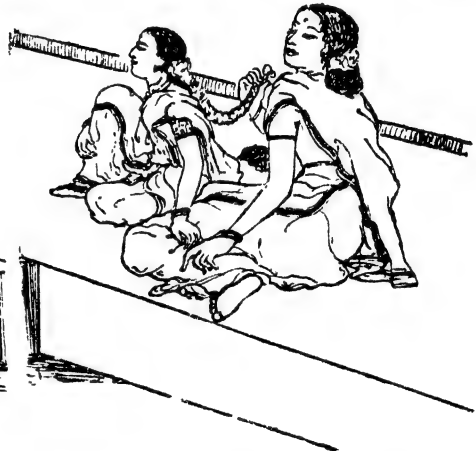
ఈ విషయమై రాజ్యము కోరినమాట సత్యమే. కాని, కోనసీమతాతగారు రని పిలుచుటయేకాని వారిడోరుగాని వారి పేరుగాని తెలిసికొనుట కిదివర కెన్నడును ప్రయత్నము చేయలేదు. కోనసీమతాతగారు రాజే

శ్వరిని చూచినారు. పూర్వమువలె చేతిలోని మిఠాయిపొట్లము ఎత్తుకొనిపోవుననియు, చంకలో పరికిణిపెట్టుకొని, “తాతగారూ, మనపూరు వెళదాముదండీ” అని చేతులు పుచ్చుకొని



తాతగారే మీవిద్యంకులయిన సుప్రసిద్ధ వైద్యశిఖామణులగు భగీరథశాస్త్రులువారు. అనెను. మేమందఱము ఊచ్చవడితిమి. రాజేశ్వరి సిగ్గున తలనంచుకొని పాటిపోయెను. రాజ్యము కూర్చుంటుకు పీటతెచ్చినేసెను. ధన్యుము ధన్యుమని నెనఱిని.

వివాహము మిక్కిలి ఆనందముగా నెరవేరినది. శ్రీ భగీరథశాస్త్రులవారి దర్శనము చేత నేనారాజ్యము వ్యాధినివారణమయ్యెను.



“మేము నలువురమున్నచోటికి ఒక నృప్తబాహ్యులును వచ్చెను.”

లాగుననియు ననుకొనెను. రాజ్యముపై నేరములు చెప్పచుండునని తాతగారూ తలచిరి. అట్టి దేవియు జరుగలేదు. రాజేశ్వరి పెండ్లికూతురయినది. పెరితోను మాటలుండుటలేదు. నాతోనే సరిగా మాట్లాడదు.

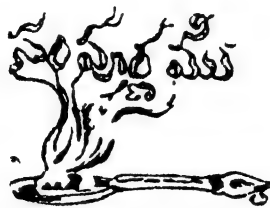
ఈ చిత్ర మంతయు జూచుచు మీ బుచ్చిరాజు తెల్లబోవు చుండెను. బుచ్చిరాజు నన్ను జూచి ‘బావా! మీరును మీరును బంధువులే. నేనే పరాయివానివలె కనబడుచున్నాను. మీ రనుకొనుచున్న కోసనీమ

ఇక రాజ్యము వ్యాధివిషయమై మాకు బెంగలేదు. భగీరథశాస్త్రులువారు రాజ్యమును పొంది, “అమ్మా! రాజేశ్వరి చిన్నతనమున ఈ దక్షిణాపసారాలో, ఈ కొబ్బరిచెట్టు సాయీగా పండువెన్నెలలో నీవాక్కముక్క అంటివి జ్ఞాపకమున్నదా! అప్పుడు రాజేశ్వరి చంకలో పరికిణి పెట్టుకొనివచ్చినది. ‘పెదనాన్నగారూ! రాజేశ్వరిని మీయింటికి తీసికొనివెళ్లండి, మీ అబ్బాయికిచ్చి పెండ్లిచేసికొనండి. దానికి మల్లె పువ్వులు కొనిపెట్టండి’ అని నీవంటివి. అట్లే



నరవేరినది. రాజేశ్వరి కొక లోపముండునా? గుక్కుకొనెను. ఆనాడు, ఆ పండువెన్నె కాబట్టి మీరు దిగులుపడవలసిని పనిలేదు.” అనియెను.

రాజ్యము సంతోషముతోను, బాలికా ఆస్వడును సంతసించితిని. ఇప్పుడును సంత వియోగదుఃఖముతోను కన్నులు నీరు సించితిని.



## వలపువగలు

గరిమెల్ల సత్యనారాయణ గారు

౧

వలచినచ్చితి కొండంత వాంఛతోడి  
తీర్చగలయిట్టి సొగసులు తిన్నెవనుగు  
కూర్చొసగ సంతతాపును గొనరుచుకొని  
వలలు, ఇదివైజమా, ప్రణయము చెప్పును!

౨

సొగసులేదంచు సెర్పిలు మోక్షమిరును  
మీరు నిరసనకునే కన్ను నెమ్మోర్చి!  
ఏలయిటులైన సమయముతో చెప్పును  
ఆదరణముడహహహుల్లి యిల్లె.

౩

వలసదేరింబులు పడి పడటి బడలి  
ప్రణములు బిగ్గపట్టిక బడతి! నీను

ఆదరణ మొక్కనాడైన అనుభవించి  
తుష్టపడకుండు మరణోప నిష్ట పడక.

౪

దాసయినాట తలుపు నారములు గన్ను  
లూరి గనెదని నీచపై యరిచినావు  
సచ్చలనన్నభావ ప్రవర్తనై  
అన్యులవ్వలే సామట కాశ్రయపట్ట.

౫

కన్న నారబద్ధ గులకనే తలుపుగాక  
తన్న తన్నకో ప్రహృతు దరము కాను  
ఇప్పటికినైన న న్నొగిలిచుకొని పే  
కూర్చి కొనసమ బస్వల కున్న...

సత్యనారాయణ



కాళ్ళూరి వెంకటరామారావు గారు

కారణాంతరముచేత ననుబంధేంద్ర క్రితిము  
వైజాంరాప్రమున నున్న “ సంగళి ”  
పోవుట తెలుపబడినది. అక్కడ నున్న విశేషముల  
సూచించుచు నాటి యువయ బుట్టిన పేరీవారి  
హాసుపత్రి జూపబోయితిని

అందులో రమారమి సనిమిదాంబలమండీరులు  
లరు. పీఠంబరును అక్కడి డొంగనులలో పనియు  
పాలినాండు మాత్రమే. నే నొచ్చెప్పకాలాధికారితో  
మాటలాడుచు వేరువేరులును హుమియించుచు ఇంతలో  
ప్రక్కగలలోనుండి “దానామ — దానామ” అను టిన  
స్వరము వినుచున్నది. అం స్వరము నా హుమియో  
పరిచిమై యున్నట్లుగ తోచినది. “కథలను నామ

పరిచితు లెవరునురా?” అని యనుకొనుచు నే నా  
యుద్యోగితో నాగదిలోనికి బోయితిని.

ఆగదియం గొక చిన్నమంచము పైని స్త్రీభూ  
తులు పురుషు డొకడు శయనించియుండెను. ఆరని  
శరీరమంతయును సువర్ణస్త్రాచ్చాదితమై యుండెను.  
మనము సుర్తింపరానంబు నీరసించియుండెను. కనులు  
మూలుపడి యుండెను. నోరు తెరచుకొనియుండెను.  
నాతోసచ్చింపి యుద్యోగి కూతని కొంఁమున కొంచెము  
ఎప్పనిగంబి పోకను రెండుకూడుస్రక్కలు త్రాగిన  
వచ్చునాగోగి కనులు పీడెను. ఆరకు నాముఖమునంక  
నొక్కసారి చూచెను. “మానినీ! రేములం దొక  
విషము పరిచిభావము గోరింప “అక్కా! మన



“అక్కా నాముఖమునంక నొక్కసారి చూచెను.”

దేవుర? అని ప్రశ్నించెను.”

అప్పుట కారని నింను పొల్చు  
కొనకున్నను, సుస్వరముమాత్రము  
నాని చిరపరిచిత చగు నిశ్చయ  
మెచ్చును నే నారనిరిజేరి “మాది  
విశాసపట్నం శిల్పంలో క్లెమర్ల”  
అన్నాను

అగోగి లేబోయి యశక్తుడై  
పడిపోయి హీనస్వరమున “నన్ను మీ  
రరుదురా?” అని యడిగెను.

నే నింకను అతనిని పొల్చుకొన  
లేదు అప్పు డాతడు “అయ్యో!  
దైవమా! పూర్వస్మేహితులకి కూడా  
దూరమై పోయేనా!” అని మెల్లగ  
ననుకొని నాదిక్కుచూచి “అప్పుల

స్వామి మీ కొకప్పుడైనా న్నేహితుడు కాడా? అనెను. తక్షణము నే నాతనిని పోల్చుకొంటిని. బాల్యమున మేమిర్వరమును కలిసి మా స్వగ్రామమైన “నల్లమర్ల”లో ప్రారంభవిద్య నేర్చుకొంటిమి. ఆతని కుటుంబ మాగ్రామమున కలిగిన గృహములలో నొకటి. అట్టియాత డీపితి క్లుప్తమైనా యిది శంకించుచు నే నాతని మంచముపైని కూర్చొని “అప్పల స్వామి అయ్యో! ఇదేమిటి? నువ్విక్కడి కొచ్చే చెందుకూ? ఎన్నాళ్లయిందేమిటి? అప్పుడు చిన్నప్పుడే నేను మా నాన్నతో చెన్నపట్నం పోవడంచేత మీసంగతులు తెలియనే లేదు. మొదట పోల్చుకోలేకపోయేను; త్రిమించు.” అన్నాను.

అప్పు యాత డ్రువుల రొల్పుచు అతి దీనమగు తన చరిత్రయును చెప్ప నారంభించెను. వైద్యశాలాధికారి యనుకుతిపైని నేనచ్చటనే యుండి యంతయును వింటిని. బాల్యమున నా ప్రాంతేహితుడగు నాతని విషాదచరిత్రయును వినుటచేత నాహృదయము కరిగి పోయినది.

ఆతని జీవితచరిత్రము విశేషము లున్నను, లేకున్నను జాగ్రత్తించునదై యున్నది. ప్రపంచమున నొక్కొక్కకుటుంబము దైవోపహాతమై నశించిపోవుట మన మచ్చటచ్చట చూచుచున్నాము. అందుల కొక యుదాహరణముగ నామిత్రుని జీవితచరిత్ర ముండుచేత, ఆతని నోటను విన్నది విన్నట్లుగ దానిని లీలించి యాంధ్రలోకమున కందచేయుచున్నాను. ఈ ప్రకటన మాత్రమియనుకుతిపైని జరిగినదే. ఇందలి గుణావగూములను గూర్చి విమర్శింపక పాఠకులకే వదిలేవేయుచున్నాను.

○

కొంచెము గంజిత్రాగి నేదడరి నామిత్రు డిట్లు చెప్పుట కారంభించెను.

“నా జీవితచరిత్ర చాలా విచిత్రమైనది సర్వ శక్తివర్ధనాపుడైన సర్వేశ్వరుని నిరాఘాట సంఘటనలకు నా జీవన మొక ఉదాహరణమై పోయింది. ఆ గర్భశ్రీ మంతులకడుపునపుట్టి, నలుగుఱ్ఱోనూ “జౌరా” అన్నట్లు తిరిగి కుడకీలాంటి అవస్థలకెల్లా వచ్చేనో నాకే ఆశ్చర్యనిజాయితీతోస్తుందంటే పైవాళ్ల కెల్లాగుంటుందో అలా చించవలసిన విషయమే.

నా యీ ప్రస్తుతావస్థలు బుద్ధిపూర్వకంగా నేను తెచ్చిపెట్టుకోలేదని యిది చదివేవాళ్లందరికీ తెలుస్తుంది. అయితే మాత్రం ప్రపంచం అంతా ఒక్కలాగే ఉంటుందా? నామీద జరిగిందే నాస్థితిగతులకే కళ్లలో నీళ్లు పెట్టే వాళ్లు కొందరుంటారు. ఆగ్రహపడేవాళ్లు కొందరుంటారు ఎలాగైనా నా జీవితచరిత్రలో గమనించవలసిన విషయాలు చాలా ఉన్నవనిన్నీ, అవినాతోటే నశించి పోవడం మంచిది కాదనిన్నీ తోచి యీ నా అనాన దళలో నాన్నేహితుడవైన నీద్వారా యిట్లా తెలియ పరుస్తున్నాను.

“మిత్రమా! నేను నల్లమర్లలో పుట్టడం, అక్కడ మన యిద్దరం చదువుకోవడం నీకు తెలిసినసంగతే కదా! ఆత్మాళ్లొక్కలా మాకుటుంబం మిక్కిలి గౌరవం కలదన్న సంగతి నీకు వేరే నేను చెప్పవచ్చులేదు. ఇంతలో నువ్వు మీ నాన్నతోనూడా మూడో క్లాసు చదువుతున్నప్పుడే చెన్నపట్నం వెళ్లేవు. తరవాత జరిగిన సంగతులు చెప్తాను.

“మాతాత వర్తకవ్యాపారాల్లోనూ, వ్యవసాయం లోనూ చెమట చుడిచి కొంతదబ్బ సంపాదించి నిలవ చేసేడు. మాతండ్రి మిక్కిలి ధర్మాశ్వుడని మట్టుపక్కల పేదవాళ్లు చెప్పుకుని, అతని కడుపునపుట్టిన మా కీ అకస్మాత్తు వచ్చినందుకు నేటికీ కళ్ల నీళ్లు పెడతారు.

“ఇట్లా ఉండగా మాతాత ఎచ్చిపోయేడు. మా తండ్రి యింటికి పెద్దఅయ్యేడు. మాతండ్రి బహు అమా యకుడు; మెత్తనివాడు. ఒకరికి కష్టం అంటే ఎన్నడూ ఒప్పుకునేవాడు కాదు. చేతనైన సహాయంచేసి పేద సాదన్న ఒకకంట మామ్రావుండే వాడు.

“అతనికి బ్రాహ్మ్యభక్తి హెచ్చుగా వుండేది. బ్రాహ్మ్యదీపని అతినిదగ్గరికి వచ్చినవాడు ఎన్నడూ ఊరికేపోలేదు. ఇది కనిపెట్టి అనేకమంది బ్రాహ్మ్యులు “మావాడికి పెట్టేచేసుకుంటామనీ, యిల్లుకట్ట కుంటామనీ, రామమందిరాలు కట్టిస్తామనీ” చెబుతూ మాతండ్రిదగ్గర ఏదో కొంతదనం పట్టుకపోయేవారు.

“ధర్మాశ్వులకీన్నీ, అమాయకులకీన్నీ కలికాలం సనికిరాదని మన పెద్దలు ఊరికే చెప్పలేదు. మాతండ్రికి వర్తకంలోనూ, వ్యవసాయంలోనూకూడా నష్టం రావడం ప్రారంభించింది. ఒకటి రెండు సంవత్సరాల్లో మా

తాత నిలవచేసినడబ్బు ఖర్చైపోగా అప్పులు చెయ్యవలసి వచ్చింది.

“ఇదిగాక సప్తసర్వనిమించిన కరువు వచ్చి దేశం ఖోళించిపోయింది. క్రమక్రమంగా మాకు అప్పులు పెరిగిపోయేయి. ఆప్పులతోలే వడ్డీలుకూడా పాపం పెరిగినట్లు పెరిగేయి. లాభం లేకపోవడంచేత వర్తకం చాలించవలసివచ్చింది.

“క్రమంగా కుటుంబపరిస్థితులు హీనమై పోయేయి. పూర్వంలాంటి ఉన్నతిలో నీవించడం కష్టమై పోయింది. పూర్వపురాబతి లేకపోయినా పూర్వపు ఖర్చులు తగ్గలేను.

“అప్పులవాళ్లు తన్ను డబ్బుతెచ్చుని అనరాని కఠినపుమాటలుఅంటే మాతండ్రి మెత్తనిమనస్సు యెంత బాధపడేదో ఆలోచించవలసిందే కాని చెప్పతరంకాదు.

“ఇంతలో మా అమ్మ ఒకవిషమజ్వరాన్ని బడి కాలంచేసింది. ప్రతిదిషయంలోనూ తనకి ధైర్యం చెపుతూ తన దానధర్మానులకి ప్రోత్సాహమిచ్చి స్నేహితురాలు చచ్చిపోవడం మాతండ్రికి మానరాని డెబ్బ అయిపోయింది. అన్నివిచారాలూ కలిసి యేకమై తుదకి మాతండ్రినే మింగేసేయి. మాకుటుంబం మహాన్నతనశలో నుండి అధోలోకానికి పడిపోయింది.

[అని చెప్పి నాస్నేహితుడు కండ్లయందు ప్రత్యక్షమైన నీళ్లను తుడుచుకొని ఆయాసభరమున మాట లాడలేకపోయెను. రెండుగ్రుక్కలు మంచినీళ్లు త్రాగిన సిమ్మట నాతడు మరల నేడదేరి మాల చెప్ప నారంభించెను ]

౨

“మాతండ్రినాడు ప్రాచంభమైన హీనదశ నా నాడు పూర్తియైనది. అతను కాలంచేసినది నాకు యిరవై సంవత్సరాలు మాత్రమే. మరి రెండేళ్లకి అప్పుల వాళ్లు అంతా ఏకమై, మామీద దావాలుచేసి, తక్కువ ధరకే మాధూమిల నన్నింటినీ వేలంపాడేసుకుని పంచేసుకున్నారు.

“ధూమాలన్నీ పోయినతర్వాత నిలవ దమ్మిలే లేనపుడు జీవనమెంతకష్టమో చూడు. మాతండ్రితాతల నాటి ఆస్తికల్లా మాలోగిరి మాత్రం మిగిలింది. కొంత చరాస్తినీఅమ్మ యెలాగో కొంతకాలం గడిచేను.

పూర్వం మాతో లేనిపోని సంబంధాలు కలుపుకుంటూ తిరిగేవాళ్లంతా యిప్పుడు ముఖాలు చాటుచేసుకోవడం మొదలుపెట్టేరు. మాయిల్లు యేదో దుష్టగ్రహ వీక్షణం లో వుందని అందరూ అనుకునేవారు.

“ఇంక వెయ్యిచెప్పుకోవడం యెందుకో మా పూర్వో వుండడం నాకు కష్టమై పోయింది. ఉద్యోగం చేద్దామా అంటే అందుకు నాకు చదువు చాలదు. కూలిపని కా? ఆమాటఅంటేనే నాప్రాణాలుపైకిపోయేవి. అంత మహాన్నతనశ అనుభవించిన ఊళ్లోనే అట్టి హీనావస్థ అనుభవించడం యెంతకష్టమో నువ్వు ఆలోచించుకో. పువ్వులమ్మనఊళ్లోనే పుల్లలమ్మడానికి నాకు ధైర్యం లేకపోయింది. దేశాంతరానికిపోయి యెలాగో సాట్ట పోసుకోవడానికి నిశ్చయించుకోనానను.

“నాకు చిన్నతనంలోనే మామేనమామ మాకు రినియచ్చి వివాహం చేసేరు. విశేషకట్నాలతో పిల్లని యిస్తామని అనేకసంబంధాలు నాకువచ్చినా, మాఅర్చ్య పట్టదలమీద మాతండ్రిమామేనమామహతురేనే చేసేడు. “తల్లి తండ్రిలేని పిల్లని మనం చేసుకోక పోతేయెలాగా? మాఅన్నయ్య చచ్చిపోయేటప్పుడు పిల్లని వనకి అప్పజెప్పడం మరచిపోవడమే?” అని మాఅమ్మ కళ్లనీళ్లతో భర్తతో చెప్పడం నాకు బాగా జ్ఞాపకం.

“మామేనమామ మాతురుకేరు రమణ, తల్లిదండ్రులు చిన్నప్పుడే కాలంచెయ్యడంచేత ఆమె మాయింటనే పెరిగింది. మావివాహం అయిన అయిదేళ్లకి రమణ కాపురానికి వచ్చింది. చిన్నతనమంటే ఒక కంబలో తిని ఒకచోటనే ఆడుకునేవారృ మనడంచేత ఆమెను నేను ‘రమణా’ అనిపిలవడానికి అలవాటుపడ్డాను. పెళ్లి అయినతర్వాత ఆలలవాటు తప్పించుకోలేక పోయేను.

“రమణ అతిసాధు హృదయురాలైన పిల్ల. ఆమె మాఅమ్మకి కుమార్తెలు లేనిలోటు తీర్చింది. మాఅమ్మకి ఆమె పంసప్రాణాలూను. మాయిద్దరి అనురాగమూ చూసి మాఅమ్మ అధికానందం పొందేది. కన్న ప్రేమ కంటే పెంచినప్రేమ అధికం కదా?

“రమణ కాపురానికివచ్చిన మూడేళ్లకి మా కొక కుమారుడు గలిగేడు. మనకుడు పుట్టేడుకదా అనే సంకోపంచేత భారసాలవాడు మాతండ్రి వీధికి విరివిగా అన్నప్రదానమున్నూ, బ్రాహ్మణి దక్షిణాలున్నూ ఇచ్చి

ఈలో బంధువులని అందరినీ పిలిచి విందు చేసేడు. 'అమ్మో! కొడుకుని కన్నావులే?' అని మా అమ్మ రమణి అయిదుతులూలు బంగారపునాను చేయించిమెడలో పెట్టింది. ఇంక చెప్పేదేముంది? బంధువులూ, ఈలో వాళ్ళూ యిచ్చిన బహుమతులతో మా పిల్లవాడి ఒళ్లు బంగారు మలమా అయిపోయింది. అయితే అన్ని రోజులూ ఒక్కలాగే వుంటాయా? ఇప్పు డారోజులు తల్లుకోసడంకంటే వేరే కష్టం నాకు లేదు."

[సోగి సార్లుమన్న దుఃఖమును ఆపుకొనలేక ఆప్పలస్వామి ఆశుదానినలె విచారించెను. యోచితముగ ననునయింపుమాటలచే నేనాతని నొకింత యోచార్పకలిగితిని. నురికొంతనేపటి కాలడు మరల చెప్పసాగెను.]

"ఎరిగినవాళ్లులేని దేశంపోయి అక్కడ నివసించే ఉద్దేశం చెప్పడంతోటే రమణ తక్షణం తనసమ్మతం తెలిపింది. ఎన్నడుగాని రమణ నామాటకి యెదురు చెప్పి యెరగదు.

"ఏదేశం పోవుదునా?" అని ఆలోచించుకుంటూ ఆలవాటుప్రకారం ప్రస్తుతం మామి కాకపోయినా, మా పూర్వపుభూమలమీద, తలచంచుకుని ఒక నాటి సాయంత్రం తిరుగుతున్నాను. వికాలంగా కనుచూపుమేర మహాలక్ష్మి ఒలంతుకూపుండే ఆ భూమలమీద యెన్నిసార్లు వ్యవసాయం చేయించే నాడిలి. ఆసంగతులు తలచుకుంటూ, ఇకముందు ఆభూమలని చూడ్డానికైనా నోచుకోలేదుకదా అని ఆగకుండా ఉన్నదుఃఖాన్ని దిగమింగుతూ ఒకచోట కూర్చున్నాను.

"ప్రస్తుతం ఆభూమలమీదనుండే పైర్లుమానే సరికి 'మమ్మన్నీ వదలడంతోటే యీభూమలకి దరిద్రం వదిలించికద' అనుకున్నాను. ఇంతలో వెనకనుంచి తెల్లటిబట్టలు కట్టుకుని తలపాగాతో ఒక పొడుగుపాటి మనిషి నాదగ్గరకొచ్చేడు. బాగా దర్జిరకొచ్చే చూసి కొత్తమనిషిగా తెలుసుకుని, యాధాలాభంగా 'ఏవూ రయ్యా?' అన్నాను.

"మాది రామతీర్థాలండి."

"క్రిరామతీర్థం మావూరిదగ్గర వూరేగనక, ఆ వూళ్లో నేనెరగనిమనిషి యెవరూ?" అని అనుకుని మళ్లా 'మీది రామతీర్థాలేనా?' అన్నాను.

"ఈప్రశ్న నే నడగడంతోటే అతడుపై మీద తువ్వలు నేలవేసుకుని తీరుబాటుగా సోలంగట్టుమీద మార్చిని మాట్లాడడం ప్రారంభించేడు. 'అసలు మాపుట్టుక రామతీర్థాలేనండి చిన్నప్పుడు జరక్క మాత్రం దేశం లేచిపోయి సరకులు వెల్లిపోయేడు. రమణమి పాతికేళ్లువుతాయండి నేనూ అక్కడే వుండి పోయేను. ఓమరు మనదేశం చూద్దామని నునసేసి యిలా గొప్పే నండి' అన్నాడు.

"అయితే మీరున్న దేవూరు?"

"నేనున్నది సింగరేణి అనేవూరు. అబ్బో! అద్భుతం. నునరాజ్యంకాదు. నునలోకంకాదు. అంతా తురకలు. మైద్రాబాదు నబాగాగారండి అక్కడ రాజు."

"అక్కడ మీ రేంప్తారు?"

"బొగ్గనిలోనండి నాపని. నాకు నెలకి యిరవై రూపాయాలు యిస్తారు. అయితే మంచి రామతీర్థాలేనా అండీ?"

"కాదు. కాదు మాది నెల్లినగ్ల రామస్వామి నాయుడు కొడుకుని. అప్పలస్వామి నాడేరు!

"ఓహో! అలాగా అండి. మహామభావుడు నాయుడు ధర్మం జంకి. సాపం ఆయనకి రాదగని కష్టాలు వచ్చేయని విన్నాను. ప్రభువు చచ్చిపోయేడుట గనండి పాపం!"

"అతనితో చాలానేపు మాట్లాడి 'సింగరేణి'"

బొగ్గనుల పరిస్థితులు తెలుసుకున్నాను. అక్కడికిపోతే ఒక రెరిగకుండా ఉండవచ్చుకదా అనుకుని, మార్గం వగైరాలు కనుక్కుని సాయంత్రానికి యింటికి చేరుకున్నాను."

### 3

[“అయితే యీ పిచ్చిగొడవతో నీకు నేను విసుగు కలిగిస్తున్నా నేమో తుమించాలి మరి” అన్నాడు అప్పలస్వామి. ఆతని జీవితచరిత్ర నాకు విసుగైతించలేదని నేను ధైర్యము చెప్పినపిమ్మట మరల నాతిడు ప్రారంభించెను.]

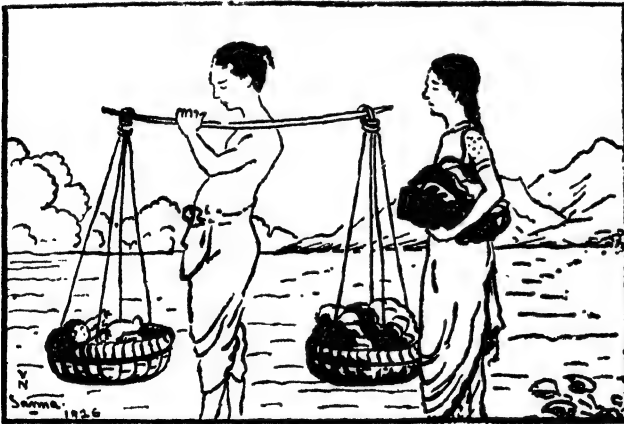
"సరే విను, చిన్నప్పటి న్నేహింపడపు నిన్ను చూడడంతోటే ప్రాణాలు లేచినవ్వేయి. నాకష్టాలని చెప్పకుండామంటే యిదివరకెవ్వడూ మనకు కలిసిన

మిత్రుడు దొరకలేదు. ప్రియమిత్రుడివైన నీతో నా దుఃఖాలు చెప్పకుని హాయిగా యీ ప్రాణాలు పది లేస్తాను."

[అప్పలస్వామి భావోద్వేగమున నైదు నిమిష ములవరకు మాటలాడకుండెను. తరువాత మరల నిట్టూర్పులచ్చి చెప్పడొడగెను.]

"ఆరాత్రిరము తో నానిక్కయాన్ని తెలియపెప్పి మాముందు కార్యక్రమాన్ని గురించి చాలానేపు మాట్లాడుకున్నాము. తాను జన్మించిన స్థలాన్నీ, తన స్నేహితురాళ్లనీ వదిలిపెట్టి దేశంకానిదేశం పోవడమూ, అందులోనూ పూర్వపు పన్నుత్యంపోగా భుక్తికై నా లేని ఖితిలో వెళ్లడమూ తలుచుకుని రమణ ఎంతో విచారించినది. ఆమెను ఓదార్చడానికి నాకుకూడా ప్రార్థన లేకపోయింది. ఇంటిదగ్గర ఎన్నడూ కష్టపడి యెరగని రమణని యెన్నికట్టాలు పెట్టాలాకదా దైవమా! అని నేను వనస్సులోనే నుమి పోయేను. ఆరాత్రి మాకు నిద్రలేదు.

"రైలుఖర్చులకై నా ఖితిలో దమ్మికేలేదు. అందు చేత మరొకడు మాయించిని బేరంపెట్టి అమ్మివేసి అప్పటికి మాకాత్మాభ్యుత్థాన్ని అప్పులు తీర్చుకోగా మిగిలిన ఇందరూపాయాలు పట్టుకుని పిల్లవాడినీ రమణనీ తీసుకుని బయలుదేరెను.



"కాబట్టి ఒకకొమ్ముని పిల్లవాడూ, ఒకకొమ్ముని మాటవుండగా నేను ముందు నడిచేను. ఇల్లకదిరితే మాడువందలరూపాయాల ఖరీదుగల యెడ్లజతకట్టిన బండిమీద వెళ్లేరమణికి నెత్తిమీద బరువైనమాటయైతే నాచెనక నడిపించి తీసుకెళ్లేను.

"మేము బయలుదేరేసరికి మరికోడి మాసింది. ఇంకా ఊళ్ళో యెవ్వరూ లేవనందుకు సంతోషిస్తూ ఊరుదాటిపోయేము. అబ్బా—ఆరోజు తలుచుకుంటే యిప్పటికీ నాగుండెలు కొట్టుకుంటాయి. మైలుదూరం పోయి వెనక్కితిరిగి తండ్రితాతలనాటి గ్రామానికి కడసారి నమస్కారంచేసి గుడ్డనీళ్లు గుక్కుకుంటూ "దైవమా! యింతతెచ్చేవుగదా" అనుకుని వెలిపోయేము.

"అదే నేనావూరు ఆఖరుమారు చూడ్డం. నేను యిక్కడికి వచ్చేక అనేకసార్లు నైపుమర్ల వెళ్లాలనే కోరిక ఉండేది కాని సాగిందికాదు. రమణ ఒక్కసారి తన బాల్యస్నేహితురాళ్లని చూడాలని కోరిందికాని ఆమె కోరిక నేను తీర్చలేకపోయేను. ఇంక యీజన్మంలో నైపుమర్ల చూడ్డంనున్నా! మిత్రమా! నేను చచ్చిపోతాను. ఇంక ఒకరోజుకూడా నాకు ఆయువులేదు. నాచావు సమాపించినదని నాకు బాగా తెలుసును. నేను చచ్చి పోయినతర్వాత నాయెముకులు తీసుకెళ్లి నైపుమర్ల మట్టిమీద పడవేయు భారము నీది. అలాగైతేగాని నా ఆత్మ కాంటించదు. స్నేహితుడికోసం యీపాటి చెయ్యవూ?"

[అప్పలస్వామి దీనదృష్టులతో నానంకమాచెను. అప్రయత్నముగ వాతని నయనముల నల్లలు చిమ్మెను. జన్మభూమియం దాతనికిగల యభిమానమున కచ్చెరువుపడి, అట్లే చేయుదునని యాతనికి వాదానమొనర్చితిని.

ఆయావేగముకాంటించినపిమ్మట అప్పలస్వామి మరల చెప్పమొదలిడెను.]

"మరిమాడురోజులకి మేము చచ్చి చెడి సింగరేణి చేరుకున్నాము. దారిలో మేమునుభవించిన కష్టాలు నేను చెప్పదలచుకో లేదు.

"ఇంక సింగరేణిలో వ్యవహారం చూడండి. ఇల్లులేదు వాళ్లిలేదు. చుట్టాలులేరు. ఎరిగినవాళ్లు లేరు. దిక్కులేని పక్షులమై, నిలవ నీడలేనివాళ్లమై మేము రైలుస్టేషనులో దిగేము. ఏమి చేయడానికి తోచక వెలివాడిలాగ నిలబడేసరికి ఒక నల్లనిమనిషి యూని

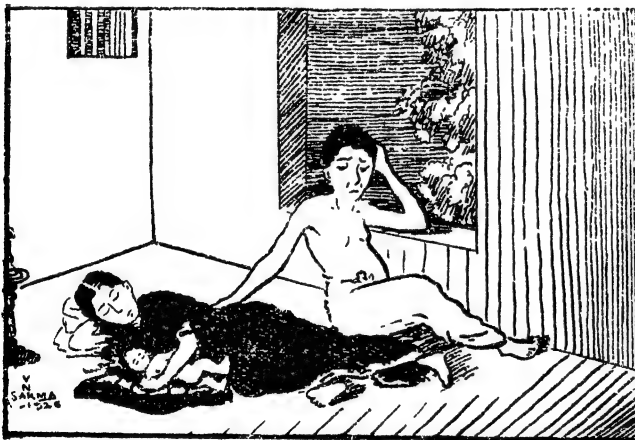
ఫారమ్ (Uniform)లో నా వర్గరకు వచ్చి 'ఏజిడర్' అన్నాడు.

"అడగడమే తడవుగా నే నతనితో మా ప్రస్తుత పగిలింతులు చెప్పేను. అప్పుడతడు 'పర్వాలేదు లెండి నాదిగూడా మీతూర్పు. ఇప్పుడే యిక్కడికివచ్చేసేను;

నేను బొగ్గనిలో పదిహేనుమంది హతలమీద మేస్త్రీగా వున్నాను. మిమ్మల్ని మధ్యాహ్నం దొరదగ్గరికి తీసుకెళ్తాను. అంతివరకూ మాయింట్లో వుండండి. రెండి రెండి. పాపం క్లివారు నడకొట్టిపోయేడు. రండిరండి. అని అతడు మానూటలలో నొక దానిని నేను నద్దంటున్నాగాని వినక పట్టుకుని ముందు నడిచేడు. అహ! దేశంగాని దేశంలో నాదయగలవాళ్లు వుంటారుకదా అనుకుని అలసివెనక మేమును నడిచి యింటికి చేరుకున్నాము.

“మేము పోయేసరికి, ఆతనిభార్య కాలం గడిపినదవడంచేత భర్తచెప్పినమాటలవల్ల ప సంగతి తెలుసుకుని క్లివాడికిన్నీ, రమణికిన్నీ ముందుభోజనం పెట్టింది. తరవాత నేను ఆయింటియజమానితో మాటలాడుతూ భోంచేసేను. ఆమాటల్లోనే నాకు గనలలో యేదైనా పని త్వరలో వేయించనని అనితో చెప్పకున్నాను. అతడునూ ఆమధ్యాహ్నం మే నన్ను దొరదగ్గరికి తీసుకొని వెళ్లుటకు నిశ్చయించుకున్నాడు.

“రమణ పిల్లవాడితో కూడా నేలమీదపైటచెరగు పరుచుకుని రాత్రి అల్లనిద్ర లేనందున నిద్రపోయింది.



నిద్రావస్థలో ఆ ఆమాయకురాలిని చూసేసరికి నాదుఖ ముగిందికాదు. అబ్బ! ఆదృశ్యం నేటికీ నాకర్శక కట్టినట్లుగా వుంటుంది.

“ఆమధ్యాహ్నం మాకు దొరగారిదర్శనం కాలేదు. ఎన్నడూ ఒకరియింటిని తినడానికి ఆలవాటుపడి వుండని వాడే నడవడంచేత నేను మొగమాటపడడంచూసి ఆయింటి యామె ‘అయ్యో! నాయనా! అలాగ మొగమాటపడితే యెలాగవుతుంది బాబూ! కొత్తగావచ్చేవు గనక మా

యింటి కొచ్చేవుగాని లేకపోతే యెందుకొస్తావు! నీకు పని అయి యిల్లుకొరికేదాకా మాయింట్లోనే వుండు. దేశంగాని దేశంలో మనలో మనం కాకపోతే యెలాగ? మొగమాటపడడం నాయనా!’ అని నయతో చెప్పింది. అప్పుడామె తల్లిలాగా, ఆమెభర్త తండ్రీలాగా కనబడ్డారు.

“మర్నాడు మేస్త్రీ నన్ను దొరముందుకి తీసుకెళ్లి నాగురించి చాలానరకు చెప్పేడు. దొరగారు నన్ను ఎగొదిగా బాగాచూసి రోజుకి అర్ధరూపాయి చొప్పున కూలి వీర్వరచి ఆమేస్త్రీకిందనే వేసేరు. మే మిద్దరం సలాంచేసి యింటికొచ్చేం.

“మరి మూడురోజులకి కంపెనీవారు నాకొక చిన్న టీకొరేసుయిల్లు కానివేసియచ్చేరు. అందులోకి మేము వెళ్లేను. పిల్లవాడిని యెత్తుకుని మావనక మాయింటి యజమానురాలుహడావిచ్చి మా సరుపాయా లన్నీచూసి మరీనెల్లింది. వాల్లింటికి మాయిల్లుగిగ్గితే కనక రోజూ ఆమె మాయింటికొచ్చి రమణకి ధైర్యంగా మాటలుచెపుతూ వుండేది.

౪

“నాలుగైదు నెలలు గడిచేయి. మొగట కష్టంగా తోచినపని నాకు క్రిమంగా ఆలవాటైపోయింది. నెలకి ఐదే పదిహేనురూపాయలతోనూ రమణ క్షుప్తంగా కాలంగడపడం నేర్చుకుంది.

“కాని ప్రతిభుజిగా, ప్రతిక్షణమూ నాకు మా ప్రస్తుతావస్థలు తల్చుకునేసరికి గుండె ‘గుడ్డో’ మంటూ వుండేది. పూర్వపుపరిశీతులు తల్చుకోవడం నాకు కష్టంగానే వుండేది. కాని యేంచెయ్యగలనూ?

తల్చుకోక తప్పేది కాదు.

“పనిలో వున్న నాతెలివితేటల వల్లనేలే నేమి మేస్త్రీ సిఫాగసుకల్లునై లేనేమి, ఒక సంవత్సరంనాటికి నాకుమాడా మేస్త్రీపని దొరికింది. దానితోపాటు ప్రస్తుతమున్న హతవాడియిల్లు మానేసి మేస్త్రీల కోసం కట్టిన యింకొక పెద్దయింట్లోకి మార్చుకోవలసిందని కంపెనీవారు ఆద్రు యిచ్చేరు. తీరంనెలకి యిరవైఅయిదు రూపాయలకి హెచ్చించేరు.

“ఇలాగ మాడుసంవత్సరాలు గడిచేయి. ప్రతి రోజూ సాయంత్ర పడవలోనే గనులలో పనిచేసే మాల్లీలూ, మేష్ట్రీలూకలిసి జట్టుగా బయలుదేరి సారా కొట్టుమీదపడి వొళ్లు తెరియకుండాతాగడం యిక్కడ అలవాటు. ఈరెండు రోజుల్లోనూ యీసంగతి నువ్వు కనిపెట్టేవుంటా వనుకుంటాను?”

[నే నంగీకార సూచకముగ తల నూపితిని.]

“నన్ను పూడా రమ్మని అనేకమార్లు వాళ్లు బల బంతం పెట్టినా నేను వచ్చేదు. నాపని అయినతర్వాత తిన్నగా యింటికిచేరుకుని రమూ కేదైనా సహాయం చెయ్యడమో, లేక ప్రస్తుత విపరీతపరిస్థితులను గురించి తలపోసుకోవడమో నావనులు. కొన్ని రోజులు నాఅస ఫలు తలెక్కుంటూవుంటే నిద్రలేకుండానే గడిచిపోయే వి. ఆరాత్రులు నిజంగా నాకు యవరాత్రులే.

“పైసచెప్పిన నాలుగు సంవత్సరాలూ జరిగిన రోజుల వైదము మమ్మని యాశీర్వాదాలూ చూడ లేకపోయేదు. నాకుమన్న పుజ్యరం తగిలి వరసగామాడు నెలలు బాగుపడెను. ఈమాడునెలలోనూ మాకుటుంబం పడ్డబాగాలు లేక్కలేదు. సంపాదించాల్సినా నేను పడి పోవడంతోనే ప్రశ్నించుకుంటానూ గోట్టు కనిపించింది. పాపం! రమూ యేం చెయ్యగలను? ఇంతలనాజ్యరం కోసమే విచారిస్తుందా? అంతల యింట్లో లోటుపాట్లే చూసుకుంటుందా?

“నాకు జ్యోతిషకోపదేశ ప్రభుకోపదేశ హెచ్చి పోయింది. మేము నిలవజేసుకున్నాడబ్బా అయిపోవడమే కాకుండా అప్పులు పెరిగిపోయేయి. ఇంక యెవ్వరూ అరువు యిక్కడం మానేసేరు. మాడునెలకి నాకు జ్యోతిష తగినా మరిరెండు నెలలదాకా పనిలోకి వెళ్లడానికి శక్తి నాకు రా లేదు.

“ఈ రెండునెలల్లోనూ కొంతకాలం మార్పున్న చోటినుంచి కడలలేకపోయావాడిని. జీవ్యునచ్చి అనేక వస్తువులు తినాలని బుద్ధిపుట్టింది. అవి తెచ్చుని నేను రమూని బాధపెట్టేవాడిని. ఇంట్లో తిండికే అరువు పుట్టినప్పుడు నేను కోర్కేనట్లా ఆమెయెలాగ తచ్చి యిస్తుందనే జ్ఞానం నాకు కొంచెమూ అప్పుడు లేకపోయింది.

“ఒకప్పుడు ఆమె యేదో వస్తువు నాకియ్యలేదని నాపక్కనున్న కర్రతో ఆమెను పశువుని బాదినట్లు బాదిన దుర్భాగ్యుడిని నేను. తిర్వాత విచారిస్తే లాభమే ముందే! వెన్నలాంటి శరీరమీద దెబ్బలుపడి రమూ మనస్సులో యేడుస్తూ యింట్లోకి పోవడం యిప్పటికీ నాకళ్ళకి కట్టినట్లుగా ఉండి దుఃఖింప చేస్తుంది.”

[అని చెప్పసరికి నామిత్రుని శరీరము దుఃఖావేశమున గడగడ వాకసాగెను. నోట మాటరా లేదు అప్పుడు నేను నాహస్తముతో నాతనిని బట్టుకొని “అప్పుల స్వామీ! నువ్వు అలాగచిరం నేయెలాగ? ధైర్యం తెచ్చుకోకపోలే ఈఅవస్థలో ప్రమాదంనుమా!” అని గూతని నోటిలో నిన్ని మంచిసీగ్గుపోసితిని. భార్య విషయమున తనక్రూరత్వమునకు నామిత్రుడు పను పశ్చాత్తాపము నాహృదయమును కలచివై దిగిన. నేడదేరి ఆడు మరల చెప్పసాగెను.]

“మిత్రమా! యెంతచెప్పకున్నా యీ నాదుఃఖాలు తరగవు. నాజీవితకాలంలోకల్లా గొప్పమార్పు కలిగిన వీరోజులే. ఇంట్లో తిండిగడవడం కష్టమైపోయింది. ఒక్కొక్కప్పుడు రమూపస్తుండి పిల్లాడికి అన్నంపెట్టే నేది. కొనకి అలాగా గంపలేదు.

“అప్పుడేమి జరిగినది? అయ్యో! ఆమాటలు నా పాడునోటితో చెప్పగలనా? అబ్బా! చెప్పక తప్పదు. వీరమా—నా అమ్మ అరచేతుల్లో—అల్లారుమొద్దుగా పెరిగిందో—వీరమా ఒక్కనాడైనా ఆవుపాలు పాలం నుంచి సరదాకైనా యింటికి తేవడానికి మాఅమ్మ ఒప్పుకునేదికాదో—ఆరమా—నివరికి ఒక—మానిడె—గనిలో పనిచెయ్యక తప్పిందికాదు. అయ్యో దైవమా!

[ఆవేశవశమున నామిత్రునింగంపము దగ్గరికి పడి యెను. ఆతనిముఖ మెర్రబడిపోయెను. ఆగంపము మె గ్గయ్యెను. అట్టిచివంతమైన యింటబట్టి తుదకొక హానివాడై ప్రస్తుత దీనావస్థయందున్న నా మిత్రునిపితి గాంచినపుడు నాకనులం స్పృహలు చిమ్మినవి. హరికొంతి నేపటి కాలము నేపడేరెను.]

“అబ్బ!—కొడికుయ్యకముందు లేచి, యింట్లో పనులుచేసుకుని, నెంట్లోనీ, నాప్రభుకోపానికిఓర్చి, నాకు యిష్టమయేలాగు పాల్గొపడి పక్కంపెట్టి, గనులలోకి పోయి సాయంత్రందాకా పనిచేసి యింటికివచ్చి, మల్లా వండి మాకుపెట్టి తానుతని కటికనెలవీడ రమూ పడు కునేది.

“ఆమె సంపాదించినసాము తింటూ, లేనిపోని లోట్లు యెంచుతూ నీరసపుకోపాన్ని యెన్నిసార్లు రమ్మని దుర్భాగ్యుడనై కొట్టేనో నాపాపం నన్ను కట్టికుడు పుతూంది.

“అయ్యో! రహజా! నువ్వు! ఓర్పుకి భూదేవిలాంటి దానివి. నాఅపరాధాలు క్షమించి శ్రీమహారాజు నన్ను బ్రతికించి, నిన్ను దుఃఖపెట్టినందుకు నాకింతే కావాలి అని నన్ను విడిచిపెట్టి పోయేవుకదా? ఈక్షణంలో



ఈ దుర్మార్గుడికంటికి నీవు కనపడటమే నీపాదాలు తీసుకుని నెత్తిమీద పెట్టుకోడా! అయ్యా! అంత భాగ్యం కూడానా? అబ్బ-అబ్బ-అయినం-అబ్బ”-

[అప్పలస్వామి అక్కడ నేనున్నమాట మరచి పోయి ప్రాణేశ్వరి యగు రమణిని గురించి వాపోవసాగెను. అది చూచుపత్రియనియు, తాను జ్వరపడితే ఉనియు మరచిపోయి ఆవేశపూరితుడై యాతడు ప్రాణేశ్వరి సాన్నిధ్యము గల్గించుకొని వ్రలినాని వలె మాటలాడె సాగెను. ఆతడు మంచముపైనుండి లేచిపోయి పడిపోయెను. నేను తక్షణ మాతినిని నావ్పదయమున కానించు కొంటిని. నాయుక్రమపు లాదీనునివక్షమును రెడిపివైచిన పని చేరుగ చెప్పవలయునా?]

౫

“ఇంకా యెంతకని చెప్పుకోను? నేనుదేసినవన్నీ పాపాలే. ఉదయాన్నే పగ్గంపుమ్మటినీ నేను వీధి అరుగుమీద ఒక్కడినే హర్షించే. స్త్రీ ఒక్కడినే హర్షించడం యేమీ తోచుచుకాదు. నీరసం— యిట్టే! నేనరికం—రమణి! చంద్రుడె—అన్నీ ఒక్కమారుగా నాచిలలో ప్రవేశించి గిర్రున తిప్పేసేవి. ఒక్కొక్కప్పుడు నీ దుముకులి చచ్చిపోదామా! అని పించె. నేను చచ్చిపోతే రమణికి స్త్రాలు గట్టెక్కుతా యేమోఅనుకునేవాడిని. ఆఖరికిరమణి పట్టించిపోలేదయ్య గా యాపాపి కళ్ళతో చూడవలసివచ్చిందికదా అను కునే వాడిని. ఒక్కోసారి మార్పుతో యివే ఆలోచనలు బాధించేవి.

“మా యింటికి పదిగడాల మారంలో వీరయ్య అనే టాలివాడు ఉండేవాడు. వాడుకూడా జ్వరంవే బా:పడవండే. వాడు నాద్గిరికివచ్చి హర్షించేవాడు. ఒకరితో ఒకరింకాటలు చెప్పుకుంటూ ఉండే వాళ్ళం. వాడు వల్లిపోవడంతోనే నా మామూలు విచారం నాకు తప్పేదికాదు.

“ఇంతలో నాకు కాస్త నడకగల దారుఢ్యం వచ్చింది. నేనూ వీరయ్యా కలిసి సాయంత్రంవేళ ఒక ఛల్లంగుమారం వ్యాయామంకోసం నడిచేవాళ్ళం. క్రమం గా నాకు కత్తివచ్చినకొద్దీ దూరం పెచ్చించేవాళ్ళం. ఒకనాడు వీరయ్య నన్ను ఉరు చివరకి తీసుకుపోయి అప్పలస్వామి! ఏమిటో యెప్పుడూ విచారిస్తూ హర్షం టాపు. నీవిచారం తగ్గించే మందు ఉంది నేనించకూడ దూ? అన్నాడు.

“వీరయ్యా! నావిచారం నాతనువుతోటే కాని మానదు. ఈవిచారానికి మందూ మామూ పనిచెయ్యవు.”

“అ—అ—అలాగప్పుడూ అనకేం? ఈవేళ నాతోటిరా—దాని మజామాపిస్తాను. అది నేని నే నువ్విం తకాలం యిట్టే! మర్నోవా? యీపాటికే పనిలోకి పోయి ఉండేవాడివి!

“అనేం మందు?”

“ఏం మందు? ఒక్క—ద్రాం వేస్తే యింన్నీ పంట్లో!”

“ఏమో—నా కన్నుమీ అలవాటులేదు. ఈ అయ్యశ్వర్యానికి తోడు అది పూడానా?”

“ఏమిటి? అయ్యశ్వర్యం యేమిటి ఒక్కోరోజు వ్యావారం నీకీ. కాకపోతే నేను యిప్పిస్తానుం యీ వాళ చూద్దువు గాని.”

“ఇంక నీవు నమ్ముతావో! నమ్ముతావో కాని అది కడుపులోపడ్డ ఒక గంటకి నా కళ్ళపైపడి ఉత్సాహం కలిగింది. అక్కముగో గనిలోనికిపోయి పని చేద్దామా, అన్నంతకత్తి కలిగింది. ఆంత్ర రమణి నేను భోజనం ఒగ్గిర చూచుపెట్టలేదు. అప్పటి కైదనమాసం గర్భవతి యైన రమణి, నాకుకలిగిన అన్నహితవుచూచి ఎంతో సంతోషించింది. నాకుజ్వరంవచ్చిన నాలుగువలక ఆమె సంతోషంతో అన్నం తిన్నరోజు అ ఒక్కో.

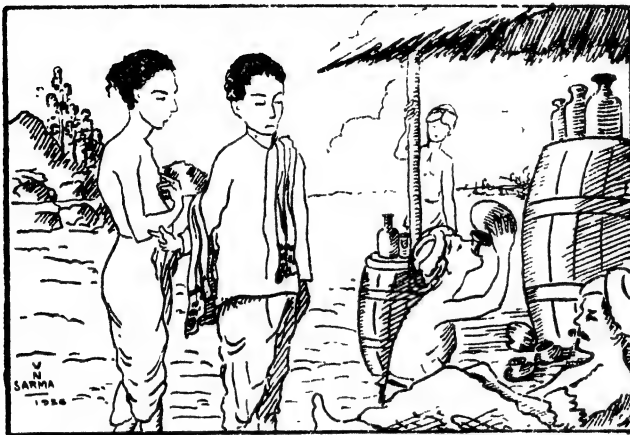
“ఆమెంన్నగుమాడా వీరయ్యే నాకు బలవంతం చేసే వల్ల ఒక్కద్రాం పోయిందేమి. అలాగే నాలుగుడు రోజులు వీరయ్య సామ్యుతో తాను. అదేమి కాగ గమో కాని గోజుకిరోజూ అపరిమితమైన కత్తివచ్చి పదిపే ను రోజులలో నాపనికి నేను పోయేను

“తర్వాత ఒకనాడు వీరయ్య నన్ను సారా గుకాజానికి తీసుకుపోయి “ఏమయ్యాగం! మేల్త్రాగారిని చూశావా? కాతా పెట్టాల్సిమా!,” అని దుకాణదారు డికి నన్ను అప్పజెప్పేడు. ఒక్కనాడు తాగడం మానే శానంటే ఆవేళ నిద్రలేదు. ఉత్సాహం లేదు. శాంతం లేదు. మర్నాడు గనిలో పనిసున్నా.

“నేను పనిలో ప్రవేశించినతర్వాత వారానికి మాటు తీరిం అందుకుని కొంతసామ్యు సారాకి యిచ్చేసి మిగిలిన రమణికి కిచ్చేవాణ్ణి. అంతతీతం అయితే యింటికి రెచ్చే దంత తక్కువేమని ఆమె నన్నన్నడూ అడగలేదు. జివ్వా చచ్చి ఉండడంచేత రోజూ యేదో కొనుక్కు తింటున్నానని ఆమె అభిప్రాయం కాబోయి ఇదివరలో అయిన అప్పులు తీరాలని ఆమె మానకుండా

నాతోటిపాటు గనిలో పనిచేస్తూనే ఉండేది. 'ఇంకా నువ్వు పనిచేయడం మెండుకు?' అని నేనంటే నువ్వుతూ 'ఇంకొక్క రెండు నిల్లుచేసి అప్పుడు మానేస్తాను' అనేది.

కళ్ళూ, వేషమూ చూసి ఆమె నాసంగతంతా కనిపెట్టింది. ఆమె దీనురాలై నా వంకచూసింది. ఆచూపుల ముందు నేను అణిగిపోయాను. అంతవరకూ భోంచేయ్యకుండా ఉన్న రమణా నేనూ అప్పుడు భోంచేసి నిద్రపోయాను.



"ఏమయ్యాయి! మేస్త్రుగారిని నూకావా? కాతా పెట్టాడినుమా!"

"పాతబాకీలు అన్నీ తీరి మళ్ళా సంతారం లేచింది. నేనూ రమణావూడా పనిచేసి సంపాదించడంవల్ల నేను పనిచేస్తూ వున్నట్లు అంతగా యిబ్బంది కలగలేదు. క్రమంగా నాకు తాగుడు మామూలుకంటే అధికమై పోయింది. మునుపు తాగినందువల్ల నాకు శరీర వికార స్వారకం తిప్పడం బిడ్డరాలు లేవు. నేను తాగతూ ఉన్నసంగతి రమణతో చెప్పడానికి భయపడేవాణ్ణి.

"మునుపటిలాగ కాకుండా ఇప్పుడు నాకున్న పాతబాకీలు హెచ్చిపోయినాయి. నాయంత్రపువో వాల్ల నేనూ కలిసి సారా దుకాణానికి పోయాళ్ళం. వాళ్ళ మత్తకేటట్లు తాగతూ ఉంటే నేను దుకాణం లేక పోయాను.

"ఒకనాడు స్వారకంతిప్పి ఊరవల పడిపోయాను. మామూలు వేళకి నేను యింటికి వెళ్ళలేదు. సరిగా ఒంటిగంట రాత్రికి నాకు తెలివవచ్చి చూసుకున్నాను. ఒక్క నేపీహితుడైనా దగ్గరలేదు. నేను ఒక్కడిని కోడ్లు ఒడ్డున చీకట్లో పడివున్నాను. కొంతనేపటికి మెల్లిగా తూలుతూ లేచి యింటికి పోయాను.

"బిల్లవాడు నిద్రపోతున్నాడు. రమణ దీపం పలిగిండుకుని దీనురాలై అక్కడ పూర్పున్నాను. నేను వెళ్ళడంతోనే పున్న అంటుకున్న బట్టలూ, యెర్రబారిన

"రమణ పనిమానేయడంతోనే రంజితి గొప్పగా ఉంది. ఇవల నా తాగుడు హెచ్చిపోయింది. ఆమె నాకప్పుడప్పుడు తాగుడు మానమని బోధపరుస్తూ ఉండేది. ఆమెముందర యెగురు చూట్టాడలేక సరే అని ఒప్పుకునేవాణ్ణి. కాని నానిష్ట పోయినతర్వాత మానడం మేలూనూ?

"వారం అనడంతోనే సారాకొట్టుకి మునుపటి కంటే డబ్బు హెచ్చి యివ్వవలసి వచ్చేది. కోజూ ఒళ్ళ తెలియక దేరోడ్డుమీదో పడిపోయి, దే అర్ధరాత్రికో యింటికి చేరుకునే నాణ్ణి. అంతవరకూ రమణ నాకోసం అలాగే పూర్పునేది. పాపం! ఆమె కష్టం నాకేమి తెలుస్తుంది?

"ఇంటికి తీరితెచ్చి ఒకవారం యిచ్చేను. రమణ యింటికి కావలసిన డబ్బు ఉంచి మిగిలినది నాఖర్చుకు కొంత యిచ్చింది. ఈమె సుదగా నాలలవాటు క్రమంగా తగ్గించాలని ఆమె అభిప్రాయం కాబోలీ? కాని ఆసామ్య నాకెక్కడ? రెండు కోజూల్లో సామ్య అయి పోయింది. సారావాడు యింక అరుపు యివ్వలేదు.

"ఇంటికివచ్చి రమణ బతిమాలుకున్నాను. రేపటి నుంచి పూర్తిగా మానేస్తా నన్నాను. కొనకీ దయదలిచి ఆమె ఆనాటికి కొంత సామ్యిచ్చింది. మర్యాదకుహడా యిదే రీతిగా జరిగింది.

“మూడో నాడు వరి రమణదగ్గర సొమ్ము లేక పోయినది. నేను ఏమైనా యిమ్ముని బతిమాలుకున్నాను. పాపం! దగ్గర సొమ్ములేదే యేమి యిస్తుంది? నా అవస్థ చూసి పొరుగుంటివాళ్లని ఆమె బదులు అడుగులే యెవ్వరూ యివ్వలేదు.

“ఆరాత్రి జరిగిన సంగతి తెలుచుకుంటే యిప్పటికే నావొళ్లు గగ్గోడుస్తుంది. ఇంట్లో సొమ్ముండే రమణ అబద్ధమాడుతూం దనుకున్నాను. కల్లెర్రచేసి సొమ్మిస్తావా, యివ్వవా? అని అడిగేను.

“నేను సరియైన సీతిలో ఉన్నప్పుడు ఎన్నడూ రమణ నానోటినుండి అలాంటి మాటలు వినలేదు. అందుచేత ఆమె ముడిగాని ‘చెబ్బకి తీగెలాగ గడగడలాడి పోయింది. ఆమె నిస్వారాలై మాట్లాడలేకపోయింది. ఆకోప తీవ్రాన్ని నాకు మందువెళ్ళులు తోయలేదు. తక్షణంలేచి—చేతులో ఉన్న పేపర్ బెల్లెంతో—ఆమెను—నారమణిని—అయ్యో—అయ్యో చెప్పలేను—చెప్పలేను”

[ఆనచ అప్పలస్వామి దుఃఖాయాసములు ముప్పేరిగిన ఒక్కపట్టున వంచము మీదనుండి లేచి ఆశక్త చేత మూర్ఛపోయెను. నేనీట్లు జరుగునని తోయక ఆతని చరిత్రవినుటలో మునిగియున్నందున, ఆపాటును అడ్డగింపలేక పోయితిని.

పూర్వకాన్తత్రుడును నాతని యవసథమాలి నాగుండెలు బ్రద్రలై నవి. తక్షణ మచ్చటి వైద్యకాలాపరిచారకులతో గూడ నే నాతనిని వంచముపైని బరుండవెట్టి చేత్తోన యుపచారము లొనర్చితిని. దుఃఖ భరమధికమై పోయినందున నాతని దేహము గడగడ వడకుచుండెను. ముక్కు పుటము లదరుచుండెను. అర గంటవర కాతనికి మాట్లాడు శక్తి కలుగ లేదు.]

“రమణ నేలని పడిపోయింది. ఆమెనిండుమాలాలు ఒంటిమీద స్వారకంలేదు. అప్పుడామె మెడలో మా అమ్మ పట్టిన నాను నాకళ్ల బడ్డాది. ఆమె వస్త్రపులకల్లా మిగిలినదని ఒక్కటే వెంటనే అది తెంపేసిపట్టుకు పోయేను.

“ఆరాత్రి ఆనానులో నేనేంచేసేనో నాకేతలి యదు. సారాదుకాకం వరకు వెల్లి అక్కడ తాగుట మాత్రం నే నెరుగుదును. నాకు ఒంటిమీద తెలివివచ్చి చూసుకునే సరికి ఆనుపత్రిలో వంచంమీద పడి వున్నాను.

“రమణనా పక్కని ఏడుస్తూ కూర్చుంది. [ఇక్కడ అప్పలస్వామి ఒక్కనిముచును మాటాడక కండ్లనీళ్లు తుడుచుకొని మల్లాప్రారంభించెడు.] శరీరం నిండా గాయాలపడి రక్తాలు కారుతున్నాయి. డాక్టరు నాగాయాలకి కట్టుకడుతూ, నేను బాధపడుతూవుంటే ‘తెప్ప తాగేటప్పుడు బాధలేదురా?’ అని యెత్తిపొడుపుమాట లాడేవాడు. నాగాయాల బాధకంటే ఆమాటలే నన్ను మెచ్చుగా బాధించేయని మీకు వేరే చెప్పాలా?

“ఆమాటలు నాకంటే రమణనే యెక్కువగా బాధించేయని నా అభిప్రాయం. డాక్టరు అలాంటి మాటలాడేటప్పుడూ, నేను బాధకోర్చలేక ‘అమ్మో, అన్నప్పనూ ఆమెముఖం చాటుచేసుకుని పైటకొంగు తో కళ్లనీళ్లు ఒత్తుకుంటూ ఉండేది. నాకు మళ్లీ డానికి శక్తి లేకపోయింది.

“మూడురోజులు క్రిందట నేను రమణయెడల చేసిన నేరం అప్పుడు జ్ఞప్తికొచ్చింది. డాక్టరు వెళ్లేడు. రమణ నాముఖంచేపు దీనంగా చూస్తూంది. నేను దాహానికి సంజ్ఞ చేసేను. ఆమెయిన్ని నీళ్లనా నోట్లో పోసింది. ఆమెను నాప్రక్కలో కూర్చోనన్నాను. ఆమెమెడ మీద పేపర్ బెల్లెపు తీటు ఇంకా స్పష్టంగా ఉన్నాయి.

“ఆమె చెయ్యి నా రెండుచేతులతోటి పట్టుకుని నాగుండెలు మీద వేసుకున్నాను ప్రయత్నంలో రమణా!” అని పిలిచేను. కన్నీళ్లలోనుండి ఆమె నన్ను చూసింది. ‘తుమింపతూ!’ అన్నాను. ఆమెముఖం పక్కకి తిప్పి ఎడతెగకుండా వస్తూన్న కన్నీటిని ఒత్తుకుంది.

“ఇంక వెయ్యి చెప్పడం యెందుకూ? నెలరోజులు నే నానుపత్రిలో వున్నాను. పండుకున్నప్పుడు తెప్ప ప్రతి ఘడియగరమూ నా ఉపచారాల్లో ఉండేది. ఆమె అమృతవాస్త ప్రభావంవల్లనే నాగాయాల మాని నేనే బతికేనుగాని వంచులవల్ల కాదని నేను స్పష్టంగా చెప్పగలను.

“మిత్ర మా! ఇక్కడ ఒక విచారకర మైనసంగతి చెప్పవలసి వస్తూంది. అల్లాటి సంగతులు చెప్పడానికి నన్ను ఏట్లా మొరడులాగ భగవంతుడు బలికించెడు. నేను ఆనుపత్రిలో ఉండటం, రమణ పని చెయ్యలేని సీతిలో ఉండటం నీకు చెప్పేను కదా! ఈ రోజుల్లో మాకు జీవనం యెలాగ గడిచిందనుకున్నావు. అప్పుడే మాకుర్రవాడు పన్నెండేళ్లవాడు గనిలో పని చేసి మమ్మోని పోషించి తల్లి వండ్లుల బుణం తీర్చుకున్నాడు.

“నెలరోజులూ ఆయన తర్వాత నేను యింటికి వెళ్ళవచ్చునని దావ్యరుచెప్పినాడు. నేను యింటికి పోయిన నాలుగురోజులలో వయస్సుకి తగనిపనిచేతను, పనికి తగిన తిండిలేకపోవుటచేతనూ, మాపిల్లవాడికి జ్వరంతగిలింది. పదిరోజుల దాకా బాధపడి, వాడు యిహలోకాన మాటుగాం తీర్చేసి పరలోకానికి పోయేడు. ఇలాగూ నాతానకు ధూతానికి నాకడుపున బుట్టిన బిడ్డని కూడా అర్పించేసి మొండి వాణ్ణే బతికి ఉన్నాను.

[గర్భశోకము అప్పలస్వామికి దుర్గరమైపోయెను. అతడు నాతో మాటలు మాని స్త్రీవలె వాపోవసాగెను. అప్పుడా విషాదహృదయండాగజనకుని నోదార్పుటకు నాకు సాహసము లేకపోయినది మరి ఆయిదు నిమిషములకు కొంతశోకముపశాంతి కనుకొని యాతడు చెప్పటమరల మొదలుపెట్టెను. విచిత్ర దైవసంఘటనల కాశ్చర్యపడుచు, నా మిత్రుని దుఃఖభాజనమున చరిత్రమును వినుచుంటిని.]



“పుత్రశోకంచేత రమణ మరి యెత్తికలేదు. నేనెన్నివిధాల దైగ్యంచెప్పినా ఆమె వినలేదు. ఆమె యిహలోక సౌఖ్యాల్లే మానేసింది. నేను పూర్వపు గుర్తుబాటు మానేసే నన్న సంతోషం ఆమెకి లేకపోయింది.

“ఆనెలలో మరి పదిరోజులకి గమణకు ప్రసవ నేదన లాగంభమైనవి. మూడు దినాలవరకూ రమణి నిద్రాహారాలు లేవు. అపరిమితమైన ప్రసవవేదనలమె ఆరోజుల్లో అనుభవించింది. మొదటమమ్మని ఆత్మాశో ఆచరించిన సోస్త్రీ చనిపోవడంతోటే ఆతనిభార్య పుట్టింటికి పోయింది. అందుచేత ఒకరి సహాయంనూడా మాకప్పుడు లేదు.

“మాడో నాటిరాత్రి రెండు జాములైంది. పట్టాం అంతామాటు మణిగిపోయింది. దూరాన్ని ఎక్కడో కుక్కల అరుపులు తప్ప ఆ నిశ్శబ్దాని కింకనీ అంతరాయం లేదు. కన్ను పొడుచుకుంటే కానరాకుండా చీకట్లు నిండిపోయాయి. రమణ యింట్లో గదిలో బాధపడుతుంది. నేను దైవప్రార్థన చేసుకుంటూ గదియనతల హుర్చున్నాను. మినుకు మినుకుమంటూ ఒక దీపము నా కునుకుపాట్లకి తోడైనది.

“అరగంట వేపల్లా జరిగింది. నేనక్కడ గోడకి చేరబడి మూడురోజులనుంచీ నిద్రలేనందుచేత నిద్రపోయేను. ఇంతలోనే “అమ్మా” అనే అర్తనాదం ఆ గంభీర నిశ్శబ్దాన్ని చీల్చుకుని వచ్చింది.

“నేను ఉలికిపడి లేచేను. ఇంక ఆలోచిస్తే లాభమేముంది? నేను దైర్య మాపుకోలేకపోయేను. వెనకాముందూ మాడకుండా గదిలోకి పరుగెత్తెను.

“నారమణ నేలని పడిపోయివుంది. ప్రాణాలు లేని శిశువాకటి ఆపక్కనే పడివుంది. “రమణా” అని పిల్చేను. చలనంలేదు. గుండెలు బారిపోయి మల్లా“రమణా” అన్నాను. కళ్లు మెల్లిగా విడ్డాయి. ఆమె మాట్లాడానికి ప్రయత్నించింది. తక్యం కాలేదు. మల్లా కళ్లు మూతలు పడిపోయాయి.

“రమణా! అని మల్లా పిల్చేను. చలనంలేదు. జవాబులేదు. ఇంక అగలేక ఆమెను మట్టుకున్నాను. శరీరం చలనబారిపోయి మంచుగడ్డలాగుంది. “రమణా! పలకవూ?” జవాబు లేదు. కదిపి ఒత్తిలిల్లించేను. శరీరం కొయ్యబారిపోయింది. ఇంకేముంది? నారమణ నన్ను ఒదిలిపెట్టేసింది దుఃఖపూరితమైన యిహలోకమార్గద. ఆమె కళ్లు శాశ్వతంగా మూతలు పడిపోయాయి. నాతల తిరిగిపోయింది. కళ్లు చీకట్లు కమ్మాయి.”

[క్రమంగా అప్పలస్వామికి ఆవేశం హెచ్చిపోవుచుండెను. అతనిని నేను జాగ్రత్తగా పట్టుకున్నాను. కాని నాకు దుఃఖ మాగలేదు. మహాసతీత, సావిత్రి, అరుంధతులను బోలు నా పతివ్రత మరణము వినుట తోడనే నేను నిలవున నీరైపోయితిని. అప్పలస్వామి

మాట చెప్పనలెనా? ఆతడు దుఃఖోద్రేకమున సామ్యునిని తెప్పిరిలి మరల ప్రారంభించెను.]

2

“మరియెందుకోజులకి నాకు ఆసుప్రతిలో తెలివి వచ్చింది. మిత్రమా! ఇంకా చెప్పకోవడం యెందుకూ? బ్రతుకు వెలితై పోయింది. మునపటిలాగ నాకు వుంచి నీళ్లు యవ్వడానికి రమణావాప్రక్కని లేదు. దాహంతో దీనుడినై అరిచేను. నా అరుపులు యెరిగితే నా విన బడ్డాయో లేదో నేను చెప్పలేను.

“రమణా! ఎక్కడున్నావు? నీవంటి విలువగల వస్తువుని వాడుకోవడ మెరగని నానంటివాడికి నీవు దక్కుతావా? నీశరీరం, నీప్రాణాలు సమస్తం నాతాగుడుభూతానికి అప్పజెప్పేకావా? అయ్యో! “పదేళ్లపిల్లవాడినే నీతాగుడు మహాగ్నిలో దగ్ధంచేస్తే నేనేపా?!” అంటున్నావా?”

“మహాపరాధిని; క్షమించు. నీపాదాలుపట్టడానికై నా నేను అర్హుణ్ణి కాను. నిన్ను కొట్టినదెబ్బలు—యిప్పుడు—పదిరెట్లు—తీవ్రంగా—నాకు తగులుతున్నాయి. అబ్బా—దాహం—దాహం—దాహం.”

[చప్పున నేను లేచి ఆతనినోట నిన్ని నీళ్లుపోసితిని. వెరివానివలె నాతడు నావంక కొంతసేపు చూచి యిట్లనెను.]

“ఎన్నావా నాకథ అంతానూ? బాల్యన్నే హితం ఉన్న నన్ను చూచి నాప్రాణాలు లేచొచ్చాయి. నీలో నాకష్టసుఖాలు మాట్లాడడం నాగుండెల్లో బరువు తీరింది. నేనింక ఈవూళ్లో వుండలేను. నెల్లమల్ల నన్ను తీసుకుపోలే సుఖంగా చచ్చిపోతాను.”

[మరినాలుగురోజులలో నేనున్నూ, అప్పలస్వామిన్నీ ఇల్లిమల్లకు బయలుదేరెము. నే నతని నక్కడ విడిచిపెట్టినప్పటికీ నాలుగైదునెలలకు, అగ్రరాత్రివేళ ఆతడెవ్వరితో చెప్పకుండా సారిపోయినట్లునూ, మరిమూడురోజుల కాలనిశము ఏటిలో ఒకవంతుగులో దొరికినట్లున్నూ నాకు వర్తమానమువచ్చినది.

ఇంకొకపర్యాయము నేను సింగరేణివల్లినప్పుడు ఒకవిశేషం చూచితిని. అక్కడ తూర్పుకూలీలందరూ కలసి గమన మహాపత్రినతయని గ్రహించిరి. వారు వందావేసుకుని రమణాపేరిట నొకమంటపము గట్టిరి. “పేరంటాలగుడి” అని దాని నిప్పటికిని వాడుచుందురు. ప్రతివంగళవారమునూ ఊరిలో కొందరిప్పటికినీ పసపు కుంకుములు రమణ కర్పించి భక్తితో నమస్కారము లొనర్చుచుందురు.]

## సంపూర్ణము

వే ద టి మి

భుక్తి లభియింప కెన్నియే బ్రద్దలు సన  
నిద్రగాంచక యెన్నియే నిశలు గడచె  
హాయి మది జోటు గానక మాయమయ్యె  
కటకటా, యింక నేటి కీకటికిబ్రదుకు.

—నిఱుకేద.



“ప్రాంతమీదను బాహుమూసికొని బాంధవ వంశారంబు  
యందుల మోవంగ నొకరిని యొకరి బాంధవ మాత్రము  
యందు బ్రాహ్మణుల డోల మొమికి నడిగి యపవరంబుల  
సామ్యముం ద్రోవె... ..”

మహాభారతం.

ప్రకాశకుడు: శ్రీ. కె. వి. సోమకామరాజు, రాజమండ్రి.



